

Управління освіти і науки Сумської облдержадміністрації
Комунальний заклад Сумської обласної ради -
обласний центр позашкільної освіти та роботи
з талановитою молоддю

Позашкільна освіта Сумщини: регіональний аспект

Випуск 1/2014

- Актуальні аспекти розвитку позашкільної освіти
- Інноваційні технології в освітньо-виховному процесі в ПНЗ
- Програмне забезпечення діяльності творчих об'єднань ПНЗ

Рекомендовано до друку вченою радою Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Протокол від 25.06.2014 р., № 11.

Рецензенти:

Пустовіт Г. П., професор, учений секретар відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України, доктор педагогічних наук;

Литовченко О. А., старший науковий співробітник Інституту проблем виховання НАПН України, кандидат педагогічних наук

Позашкільна освіта Сумщини: регіональний аспект. Інформаційно-методичний збірник. / За заг. ред. Тихенко Л. В. [Упор. Л. М. Бондар, Т. М. Кречотіна, Л.В. Тернавська] – Суми : Нота-бене – 2014. – № 1. – 92 с.

У збірнику подано матеріали з упровадження інноваційних технологій навчання й виховання в діяльність загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, формування творчих здібностей вихованців гуртків науково-дослідницького напрямку, удосконалення програмного забезпечення ПНЗ, організації психологічного супроводу суб'єктів освітньо-виховного процесу.

За зміст матеріалів, коректність цитування, об'єктивність оцінок і суджень, достовірність фактів відповідальність несуть автори.

Зміст

I. АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	4
Перспективи розвитку позашкільної освіти (Тихенко Л. В., Сумський ОЦПО та РТМ).....	4
Професійна компетентність педагога (Тихенко Л. В., Сидоренко Н.Ю, Сумський ОЦПО та РТМ).....	6
II. УПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В НАВЧАЛЬНО-ВІХОВНОМУ ПРОЦЕСІ В ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....	10
Інноваційні методи роботи з вихованцями позашкільних навчальних закладів (Геренко К.О., Левченко Л.І., Москаленко Н.А., Сумський ОЦПО та РТМ).....	10
III. З ДОСВІДУ РОБОТИ ПЕДАГОГІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СУМЩИНИ.....	15
Матеріали переможців обласного етапу Всеукраїнського конкурсу педагогічної майстерності «Джерело творчості». Номінація «Керівник гуртка-2014».....	15
Формування творчих здібностей вихованців в процесі проектної діяльності (Лобода О.П., Роменський районний ЦДЮТ).....	17
Формування соціально активної особистості в процесі пізнавально-творчої діяльності (Ткаченко В.В., Сумський ОЦПО та РТМ).....	25
Формування творчих здібностей вихованців у процесі навчально-пізнавальної діяльності в гуртках інформаційно-технічного профілю (Пата О.І., Шосткинська СЮТ).....	29
Формування творчих здібностей вихованців у процесі науково-дослідницької роботи в гуртку економіки (Олех А.П., Сумський ОЦПО та РТМ).....	35
Матеріали переможців обласного етапу Всеукраїнського конкурсу методичних моделей виховного процесу в навчальних закладах «Виховати особистість».....	39
Екологічне виховання в гуртках природничо-географічного профілю позашкільного навчального закладу (Хорошун В.В., Охтирський міський центр позашкільної освіти – Мала академія наук учнівської молоді).....	39
Школа раннього творчого розвитку дитини – перший етап у системі безперервної екологічної освіти (Марченко Ю.В., Сумський ОЦПО та РТМ).....	45
IV. ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТВОРЧИХ ОБ'ЄДНАНЬ ПНЗ ОБЛАСТІ	48
Кульова стрільба (розробник Осипенко А. В, Шосткинський дитячо-юнацький клуб «Патріот»).....	48
Ліплення з глини (розробники Зудінова І. В., Татарінов О.М., Путивльський ЦПР).....	58
Природа навколо нас (розробники Марченко Ю.В., Кречотіна Т.М., Сумський ОЦПО та РТМ).....	62
Розвивальні ігри (розробники Бондар Л. М., Скоробагатько В.С., Левченко Л. І., Сумський ОЦПО та РТМ)	72
V. СТОРІНКА ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА	81
Профілактика та подолання кібер-булінгу (Геренко К.О., Сумський ОЦПО та РТМ).....	81
VI. ТВОРЧІСТЬ НАШИХ ВИХОВАНЦІВ.....	84

I. Актуальні аспекти розвитку позашкільної освіти

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Однією з актуальних проблем сучасної освітньої галузі в Україні є підвищення якості позашкільної освіти, що зумовлюється її внутрішніми потребами як системи, що розвивається, так і зовнішніми вимогами динамічного світу. Нова парадигма освіти спрямована на формування соціально активної, творчої особистості, яка вміє адаптуватися до якісно нових умов життєдіяльності. Розв'язання зазначеної проблеми передбачає розроблення й практичне впровадження новітніх освітніх технологій для переорієнтації діяльності позашкільних навчальних закладів на компетентнісний підхід, що зорієнтований на цілеспрямований розвиток базових компетентностей вихованців – їхню готовність використовувати засвоєні знання та способи діяльності в реальному житті для розв'язання практичних завдань.

Сучасні соціальні потреби щодо виховання компетентної особистості вимагають постійної роботи щодо модернізації освіти – забезпечення її відповідності запитам і можливостям суспільства, конструктивних змін у системі навчально-вихованої діяльності, переорієнтації на більшу продуктивність: уміння досліджувати, аналізувати, синтезувати явища навколишньої дійсності на основі системи знань і вмінь, детермінованих гуманістичними культурно-освітніми орієнтаціями.

Перед сучасною вітчизняною освітньою системою стоїть важливе завдання – виховання громадянина, спроможного до гнучкої зміни способів і форм життєдіяльності. Відповідно до цього основним суспільним завданням, що стоїть перед закладами освіти, є формування ключових компетентностей особистості, які забезпечують її соціалізацію та становлення, як свідомого громадянина своєї держави.

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти ключові компетентності визначені як основи для самореалізації в суспільстві, успішної організації власного життя.

Аналітичний огляд підходів до тлумачення поняття «компетентність», дає змогу зазначити, що багато дослідників зазначеної проблеми залишається в межах традиційного підходу, спрямованого на пріоритет навчання, виховання та розвитку підростаючого покоління.

Деякі зарубіжні вчені визначають компетентність як успішну поведінку в нестандартних ситуаціях, що передбачає розв'язання завдань, оперування інформацією, динамічними інтегративними процесами, управління якими потребує ґрунтовних теоретичних знань.

Зазначений підхід дозволяє виділити такі його особливості: змістом освіти та виховання є дидактично адаптований соціальний досвід розв'язання пізнавальних, світоглядних, моральних, інших проблем; організація освітньо-виховного процесу полягає у створенні умов для формування в особистості досвіду самостійного розв'язання вищезазначених проблем у різних сферах і видах діяльності на основі використання соціального досвіду, елементом якого є і власний досвід; оцінка результатів ґрунтується на аналізі рівня освіти та виховання,

Компетентнісний підхід в освіті – сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору змісту освіти, організації освітнього процесу та оцінки результатів.

Теоретико-практичною основою компетентісного підходу є ідеї загального та особистісного розвитку, сформульовані в контексті психолого-педагогічних концепцій розвивальної та індивідуально-орієнтованої освіти; ідеї цілеспрямованості освітнього процесу, основним результатом якого є формування ключових компетентностей; створення умов для формування в учнів досвіду самостійного розв'язування пізнавальних, комунікативних, організаційних, моральних, інших проблем, що виникають у процесі навчання та виховання; оцінювання результатів оволодіння учнями теоретичними знаннями та практичними навичками на визначених етапах навчання.

За визначенням О. Биковської, загальноєвропейська та світова тенденції до інтеграції та глобалізації в освіті, зміна освітньої парадигми, сучасний соціальний попит на якісну освіту зумовлює важливість оптимізації такої діяльності – побудови навчально-виховного процесу в контексті впровадження інноваційних педагогічних технологій, удосконалення методико-педагогічних засад

діяльності навчальних закладів для формування в дітей та учнівської молоді здатності засвоювати та використовувати знання в практичній діяльності. Процес виховання в позашкільній освіті має бути спрямованим на розвиток особистості з урахуванням її індивідуальності й унікальності життєвого досвіду. Це суб'єкт-суб'єктний процес, організатором якого, з одного боку, є педагог або педагогічна система, з іншого – учень, вихованець.

У контексті впровадження компетентнісного підходу в систему позашкільної освіти особливого значення набувають проблеми формування його теоретико-методологічних засад, зокрема щодо підвищення якості освіти (як процесу і як продукту педагогічної діяльності), прискорення інноваційних процесів (імпортування або продукування інновацій, їх упровадження, поширення), визначення нових пріоритетів у навчально-виховній, розвивальній, соціалізуючій роботі з вихованцями, створення умов для розширення їхньої життєвої компетентності (формування наукового світогляду особистості, забезпечення гармонійного розвитку, набуття досвіду взаємодії всіх суб'єктів навчально-виховного процесу під час навчально-творчої діяльності тощо).

Для розв'язання зазначених проблем у позашкільній освіті особливо важливим є використання інноваційних підходів для підвищення якості навчально-виховного процесу, методичної, організаційної, управлінської діяльності як важливих теоретико-методологічних аспектів розвитку позашкільної освіти; удосконалення педагогічних систем дитячих і молодіжних творчих об'єднань, сприятливих для гармонійного розвитку та соціалізації особистості мікросоціумів.

Навчити вчитися (культура оволодіння новими знаннями), навчити жити (культура побуту, здоровий спосіб життя), навчити жити разом (культура людських взаєностосунків), практична спрямованість навчання (використання набутих умінь і навичок у життєдіяльності) були і є актуальними завданнями діяльності педагогічних колективів позашкільних навчальних закладів. Тому діяльність їх педагогічних систем спрямована на постійне розширення поля креативності вихованців, формування в них стійкої внутрішньої мотивації до навчально-пізнавальної та творчої діяльності, реалізацію особистісних потреб, засвоєння соціального досвіду, формування позитивної «Я–концепції».

Упровадження компетентнісного підходу посилює відповідальність педагогів позашкільних навчальних закладів і ставить перед ними низку вимог, головною серед яких є створення таких психолого-педагогічних умов, за яких вихованці можуть не лише виявляти свої здібності та можливості, а й реалізувати їх.

Педагогічні колективи позашкільних навчальних закладів мають використовувати компетентнісний підхід для визначення стратегічних напрямів педагогічного впливу, створення умов для виховання в дітей та учнівської молоді толерантності та здатності до діалогу; розвитку громадських якостей, національної самосвідомості, патріотизму; реалізації форм і методів педагогічної взаємодії для формування у вихованців навичок і вмінь збереження здоров'я, культури організації вільного часу.

Усе зазначене свідчить про те, що подальший розвиток позашкільних навчальних закладів потребує урізноманітнення форм і методів організації профільної пізнавально-практичної діяльності дітей та учнівської молоді; оптимізації умов для забезпечення суб'єкт-суб'єктних взаємовідносин; підвищення ролі позашкільного освітньо-виховного простору – просторового та середовищного об'єднання суб'єктів діяльності, між якими встановлено тісні взаємозв'язки, що забезпечують ефективність навчально-творчої взаємодії. Це зумовлює необхідність розроблення концептуальної моделі діяльності педагогічних колективів щодо впровадження компетентнісного підходу як в освітньо-виховний процес, так і в діяльність внутрішнього та зовнішнього компонентів освітньо-виховного простору, що є технологічно необхідним для максимального використання виховних і соціалізуючих можливостей ПНЗ.

Аналіз наукових публікацій, матеріалів із досвіду роботи позашкільних навчальних закладів дозволяє стверджувати, що на сьогодні існує досить розроблене науково-методичне підґрунтя для реалізації впровадження компетентнісного підходу в освітньо-виховний процес, що сприяє підсиленню активності та креативної спрямованості педагогічного мікросоціуму. Забезпечення формування ключових компетентностей, особистісного розвитку вихованців, їхньої творчої самореалізації, на наш погляд, відбувається в процесі занять за навчальними програмами розвивального спрямування; інтегрованих занять із вихованцями різнопрофільних гуртків або різновікового контингенту, творчими та лідерськими групами; індивідуальної роботи з вихованцями.

Упровадження компетентнісного підходу потребує перегляду методичних засад освітньо-виховної роботи, що є визначальним для розв'язання низки актуальних методико-технологічних проблем.

Першочергового значення набуває проблема оновлення програмного забезпечення освітньо-виховної діяльності ПНЗ. Ураховуючи їх можливості щодо забезпечення потреб вихованців у творчій самореалізації, створення умов для здобуття особистістю знань і досвіду профільної пізнавально-практичної та комунікативно-творчої діяльності, можна стверджувати про значну варіативність означеної роботи. Особливе значення в цьому контексті має розроблення методичних та

організаційно-технологічних матеріалів із проблеми формування ключових компетентностей вихованців; організація конструктивної взаємодії між загальноосвітніми, позашкільними та вищими навчальними закладами, науковими та науково-виробничими установами для створення цілісного позашкільного освітньо-виховного простору, що забезпечує компетентнісну спрямованість освітньо-виховної діяльності позашкільних навчальних закладів.

Усе зазначене вище дає підстави стверджувати, що впровадження компетентнісного підходу в освітньо-виховний процес позашкільних навчальних закладів підсилює інноваційні процеси щодо вдосконалення змісту та форм організації їх діяльності, змінює результативно-цільову основу позашкільної освіти – виховання особистості, здатної на основі використання знань, досвіду навчально-творчої діяльності, засвоєної системи цінностей розв'язувати завдання, що виникають не лише в різних сферах діяльності, а й у реальних життєвих ситуаціях.

Використані джерела

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Кабінет міністрів України. Постанова від 23.11.2011 р. № 1392. [Електронний ресурс] / Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
2. Биковська О. В. Позашкільна освіта: теоретико-методичні основи : монографія. / О.В. Биковська. – К. : ІВЦ АЛКОН, 2008. – 336 с.
3. Вербицький В. В. Позашкільна освіта у вимірі ХХІ століття. / В. В. Вербицький / Позашкільна освіта: історичні поступи та здобутки : зб. матер. Всеукр. пед. конф., 2–3 грудня 2008 р. / За заг. ред. д. п. н. В. В. Вербицького – К.: АБЕРС, 2008. – 308 с.
4. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. / И. А. Зимняя. – М. : Исследоват. центр проблем качества подгот. спец., 2004. – 42 с.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. (Бібліотека з освітньої політики) / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, Л. І. Паращенко, О. І. Пометун., О. Я. Савченко, С. Є. Трубацова. – К. : Вид. «К.І.С.», 2004. – 112 с.
6. Лебедев О. Е. Компетентностный подход в образовании. [Текст] / О. Е. Лебедев // Школьные технологии, 2004. – № 5. – С. 3–12.
7. Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. / О. І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К. : «К.І.С.», 2004. – С. 66–72.
8. Kirschner P., Vilsteren P.V., Hummel H., Wigman M. The Design of a Study Environment for Acquiring Academic and Professional Competence // Studies in Higher Education. № 22 (2). 1997. P. 151–171.

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ПЕДАГОГА

Аналіз світових тенденцій у галузі педагогічної освіти засвідчує зростання вимог до педагогічного професіоналізму й особистих якостей педагога. На думку багатьох учених, основними проблемами, з якими стикаються педагоги, є зростання рівня освітніх стандартів, ускладнення змісту освіти та процесу виховання.

Розвиток сучасної освіти вимагає впровадження інноваційних технологій навчання й виховання в роботу загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, що сприяють створенню інноваційного поля діяльності закладу, колективу компетентних педагогів, які здатні забезпечити розвиток навчального закладу, підвищити якість і результативність навчально-виховного процесу.

На сьогодні розроблення проблеми формування та розвитку професійної компетентності педагогів перебуває в центрі уваги багатьох учених, серед яких В. Адольф, Ю. Варданян, О. Видра, Р. Гуревич, Е. Зеер, І. Зязюн, І. Колесникова, Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Мітіна, П. Перепелиця, Е. Рогов, В. Рибалка, В. Сериков, В. Синенко, А. Щербаков.

Аналіз наукової літератури з проблеми дає підстави для визначення професійної компетентності як базової характеристики діяльності педагога, що включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності, критичність мислення.

Слід зазначити, що сучасні вітчизняні науковці розглядають професійну компетентність педагогів як сукупність предметно-технологічного, психолого-педагогічного, загальнокультурного компонентів,

що формуються внаслідок інтеграції досвіду практичної діяльності, теоретичних знань, практичних умінь, особистісних якостей.

Теоретичні педагогічні знання реалізуються педагогом у процесі професійної діяльності.

Психолого-педагогічні знання передбачають як володіння знаннями, так і вміннями, серед яких:

- аналітичні – аналіз педагогічного явища та осмислення його кожного елемента (їх взаємозв'язок) у структурі педагогічного процесу, що сприяє ефективному розв'язанню педагогічних завдань;
- прогностичні – управління педагогічним процесом; педагогічне планування та прогнозування результатів педагогічного процесу;
- проєктивні – забезпечення конкретизації цілей навчання та виховання, їх поетапна реалізація;
- рефлексивні – оцінювання, аналіз власної педагогічної діяльності, вибір адекватних форм і методів педагогічних і виховних впливів;
- організаторські – залучення вихованців до різних видів навчально-творчої діяльності й ефективній організації діяльності дитячого колективу;
- мотиваційні – формування в дітей стійкого інтересу до пізнавально-творчої, інших видів діяльності;
- інформаційні – ознайомлення з навчальною інформацією, формами і методами її отримання та оброблення;
- розвивальні – визначення «зони найближчого розвитку» окремого вихованця чи групи вихованців;
- орієнтувальні – формування ціннісних орієнтацій та установок вихованців, їхнього наукового світогляду; організація спільної творчої діяльності, що розвиває соціально значущі якості особистості;
- комунікативні – використання засобів вербального і невербального спілкування.

Особистісні якості педагога характеризуються високим рівнем соціальної відповідальності; наявністю цілісного гуманістичного світогляду і визнання дитини найвищою цінністю; гуманістичними знаннями про природу людини, умінням будувати взаємодію з дитиною з позиції емпатії, толерантності; здатністю до рефлексії; особистісно-професійного саморозвитку; високим творчим потенціалом; умінням розв'язувати життєві та професійні протиріччя гуманістичним шляхом.

Специфічні *складові професійної компетентності педагогів* позашкільних навчальних закладів визначаються особливостями їхньої діяльності, інтенсивністю розвитку інноваційних процесів у позашкільних навчальних закладах, а також їх відкритістю для взаємодії з місцевим соціокультурним простором. Серед основних:

- *профільна освітньо-виховна*, що зумовлена специфікою освітньо-виховної роботи в профільних, загальнорозвивальних, профорієнтаційних, інших творчих об'єднаннях; особливостями профільної організаційно-масової, оздоровчо-виховної діяльності;
- *науково-методична*, що пов'язана з участю педагогічних колективів у методичних дослідженнях актуальних науково-методичних проблем, експериментально-дослідницькій роботі;
- *інноваційна*, що обумовлена напрямами інноваційної діяльності педагогів (створення педагогічних систем, розроблення методик і технологій, програмно-методичного забезпечення, упровадження сучасних підходів в освітньо-виховний процес тощо);
- *інформаційно-комунікаційна*, що зумовлена необхідністю розширення інформаційного поля освітньо-виховної роботи, запровадженням інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналіз сучасних досліджень із зазначеної проблеми (І. Бех, Є. Бондаревська, В. Рибалка Т. Сущенко та ін.) дає підстави для вирішення основних методологічних положень, що визначають сутність професійної діяльності педагога позашкільного навчального закладу, сприяють гуманізації позашкільного освітньо-виховного простору. Зазначене можливе за умови: подолання стереотипної системи суб'єкт-об'єктних стосунків між вихованцями і педагогом, її заміну суб'єкт-суб'єктною, за якою вихованці є активними і свідомими суб'єктами соціальної взаємодії. Реалізація особистісно-орієнтованого підходу передбачає організацію роботи з дітьми як взаємодію особистостей; створення навчально-виховного середовища та врахування своєрідності індивідуальності особистості в розвитку та саморозвитку; забезпечення індивідуального підходу у вихованні, що ґрунтується на власному виборі дитини та глибоких психолого-педагогічних знаннях про закономірності її розвитку. Особистісно-діяльнісний підхід, згідно з яким метою взаємодії педагога та вихованця є розвиток потреби та здатності до самоуправління, саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю; вимагає рефлексійного управління міжособистісною взаємодією, реалізації педагогіки співпраці та

Рефлексія (від лат. *reflexio* – відображення) – процес самопізнання суб'єктом власних психічних станів і дій. Рефлексійність особистості виявляється в її здатності критично оцінювати свої дії та змінювати відповідно цього мислення і діяльність.

співтворчості, організації предметно-практичної діяльності відповідно до обраного соціального контексту на основі діалогу та співробітництва.

Усе зазначене передбачає свободу у виборі ефективних форм, методів, засобів виховання і навчання, і разом з тим має ґрунтуватися на глибоких знаннях педагога з педагогіки, психології, умінь їх застосовувати в процесі навчально-творчої взаємодії з вихованцями.

Аналіз дослідниками (В. Крутецький, А. Маркова, А. Щербаков, ін.), класифікацій необхідних умінь і навичок, що є складовими професійної компетентності педагога, дає підстави для визначення умінь і навичок, необхідних педагогам позашкільних навчальних закладів для їхньої освітньо-творчої діяльності.

Аналітичні вміння:

- осмислення змісту навчального матеріалу як у цілому, так і в окремих його складових (теми, розділи);
- знаходження в теорії навчання і виховання закономірностей і принципів, що дозволяють ефективно будувати навчально-виховну роботу;
- визначення місця навчального курсу в змісті загальної освіти згідно з принципом диференційованого навчання.

Прогностичні вміння:

- планування діяльності вихованців у цілому і в процесі практичної колективної та самостійної роботи.

Проективні вміння:

- умінь переводити мету і зміст навчання в конкретні педагогічні задачі;
- визначення змісту навчального матеріалу з урахування можливостей, інтересів і потреб кожного вихованця;
- використання в професійній діяльності доцільних форм, методів навчально-виховної діяльності;
- планування системи стимулювання самостійної активності вихованців.

Інформаційні вміння:

- логічно правильна побудова навчального матеріалу, умінь створити проблемну ситуацію ;
- поєднання індуктивного та дедуктивного способів презентації матеріалу;
- використання в роботі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

Організаційно-комунікаційні вміння:

- створення психологічного контакту з колективом вихованців;
- організація особистісно-орієнтованого спілкування відповідно до принципів співтворчості й гуманізму;
- отримання емоційного зворотного зв'язку під час навчально-творчої діяльності.

Розвивальні вміння:

- визначення рівня інформованості вихованців;
- стимулювання пізнавальної самостійності вихованців.

Аналітичні вміння:

- аналіз ефективності форм і методів навчання та виховання;
- аналіз результатів власної діяльності та діяльності вихованців.

Творчі вміння:

- розроблення ефективних інноваційних методів і прийомів організації навчально-виховного процесу;
- сприяння розвитку креативного мислення у вихованців.

Крім того в сучасних умовах необхідними професійними якостями педагога позашкільника мають стати: здатність оперативно адаптуватися до ситуації, ураховуючи мету і пріоритети діяльності, адекватно оцінювати ситуацію та свої професійні можливості; вміння здійснювати самоаналіз власної педагогічної діяльності і усвідомлювати необхідність її самовдосконалення; здатність до самоосвіти, оволодіння методами наукового пізнання.

Ураховуючи зазначене, професійна компетентність керівника гуртка позашкільного навчального закладу виявляється в його компетентності, зокрема у вміннях:

- підтримувати в дітей мотивацію до обраного напрямку позашкільної навчально-творчої діяльності;
- створювати умови для розвитку і саморозвитку вихованців;
- ефективно управляти освітньо-виховним процесом у гуртку;
- використовувати в роботі з дітьми педагогічно доцільні методики та технології;
- забезпечувати компенсаторний розвиток особистості шляхом залучення до розвивальних видів діяльності, що реалізуються в неповному обсязі в загальноосвітній школі (ціннісно-орієнтаційна, пізнавальна, комунікативна, художньо-естетична, спортивно-туристська та ін.);
- створювати ситуацію успіху для кожної дитини;
- розширювати спектр освітніх послуг для задоволення творчих і пізнавальних потреб дитини;

- сприяти соціалізації вихованців, залучаючи їх до особистісно і соціально значимих видів діяльності;
- розвивати індивідуальні творчі здібності дитини.

За таких умов важливим є гуманістичне ставлення до вихованців, налагодження доброзичливого спілкування в процесі навчально-творчої діяльності на основі діалогу та співробітництва.

Необхідною складовою професійної компетентності педагога-позашкільника є творчість. Вона є виявом власного стилю професійної навчально-творчої діяльності і здатна визначати успіхи, кар'єру, самоактуалізацію і самореалізацію. Професійно-творчу компетентність педагога позашкільного навчального закладу ми розглядаємо як інтеграційну характеристику, що визначає сформованість комплексу професійних знань, умінь і навичок, особистісних якостей педагога, його творчих здібностей, інноваційної спрямованості, ціннісних орієнтацій і ставлень, особистісних мотивацій, важливих для забезпечення ефективності різних видів професійно-творчої діяльності.

Сугестивність (від лат. *suggestio*) – здатність сприймати психічний вплив іншої особи або групи осіб, ступінь сприйнятливості до впливу.

Важливою складовою професійної компетентності педагога є його здатність здійснювати психолого-педагогічну підтримку вихованців у процесі навчально-розвивальної діяльності, створювати сприятливий психологічний клімат у дитячому колективі.

Однією з характеристик професійної діяльності педагога-позашкільника є сугестивність. Педагог як суб'єкт навчально-виховного процесу має зважати на емоції й почуття вихованців, створювати позитивну для їхнього самопочуття і настрою емоційну

атмосферу, сприятливу для спілкування, розвитку та виховання.

Отже, керівник гуртка повинен мати інтеграційні якості особистості, що дозволяють йому реалізовувати в процесі професійної діяльності функції педагога-психолога, педагога-керівника, педагога-організатора, педагога-методиста.

Зазначене актуалізує необхідність професійного саморозвитку педагога позашкільної освіти, потребує психолого-педагогічного навчання і методичного забезпечення, що неможливо здійснити без якісних змін у професійній діяльності методичної, психологічної служб позашкільних навчальних закладів.

Шляхи і способи вирішення проблеми:

- створення умов для оптимізації і гармонізації тенденцій професійного удосконалення;
- системне впровадження освітніх інновацій у зміст, форми і методи навчально-виховної роботи;
- розроблення й запровадження соціальних мотивацій (стимулів і заохочень) для педагогів позашкільних навчальних закладів;
- актуалізація потреби в безперервному підвищенні рівня професіоналізму педагогічних працівників;
- розвиток післядипломної педагогічної освіти.

Розв'язання таких завдань вимагає розширення джерел одержання інформації (Інтернет, медіаосвіта, дослідницька діяльність тощо); психологічного супроводу впровадження інноваційних освітніх технологій; методичного супроводу професійного зростання педагогів.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Позашкільне середовище як виховна система : матеріали I міжнародного симпозиуму практичних психологів позашкільних навчальних закладів [«Психолого-педагогічний супровід освітнього процесу в позашкільних навчальних закладах»], (1–3 березня 2012 р., м. Київ). – К. : Граніна, 2011. – С.11–15.
2. Бондаревская Е.В., Кульневич С.В. Педагогика : личность в гуманистических теориях и системах воспитания. – Ростов-на-Дону, 1999. – 234с.
3. Маркова А. К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М. : Международный гуманитарный фонд «Знание». – 1996. – 308 с.
4. Розвиток психологічної культури учнівської молоді в системі неперервної професійної освіти: навчально-методичний посібник / за ред. В.В. Рибалки; кол авторів : Г. О. Балл, М. В. Бастун, О. Г. Видра, Н. І. Волошко і ін. – К. : ІПППО АПН України. – 2005. – 298с.
5. Сущенко Т. Концепція позашкільного педагогічного процесу. / Т. Сущенко // Директор школи, ліцею, гімназії. – Київ, 2012. – № 2. – С. 40–43.

II. Уповадження інноваційних технологій в навчально-виховному процесі в позашкільних навчальних закладах

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ РОБОТИ З ВИХОВАНЦЯМИ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Одним із першочергових завдань позашкільних навчальних закладів є створення психолого-педагогічних умов, що сприяють особистісному розвитку вихованців, збереженню здоров'я, підготовці їх до самостійного життя в суспільстві.

Педагогічний колектив гуманітарно-оздоровчого відділу Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю приділяє особливу увагу впровадженню в навчально-виховний процес форм і методів роботи, спрямованих на оздоровлення, забезпечення фізичного, соціально-емоційного, духовного, інтелектуального благополуччя вихованців. Багаторічний досвід роботи з дітьми старшого дошкільного та молодшого шкільного віку підтверджує ефективність застосування під час занять прийомів арт-терапії.

За останні роки в педагогічній практиці навчальних закладів усе більш активно застосовується метод терапії мистецтвом. Серед його напрямів, що використовуються педагогами позашкільних навчальних закладів, найбільш відомими є арт-терапія, бібліотерапія, музикотерапія, танцювальна терапія, лялькотерапія.

Арт-терапія передбачає роботу з різними матеріалами та обладнанням для занять образотворчим мистецтвом. Поряд із фарбами, олівцями, восковими крейдою або пастеллю часто використовуються кольоровий папір, фольга, текстиль, глина, пластилін, спеціальне тісто для ліплення, пісок із мініатюрними фігурками, дерево тощо.

Концепт «терапія» (від грец. *θεραπεία* – лікування, догляд) у терміні «арт-терапія» не є базовим.

Набагато частіше арт-терапія оперує такими категоріями, як «самореалізація», «гармонізація», «спосіб життя», що в педагогіці є завданнями виховання. Тому метод арт-терапії використовується в позашкільному навчальному закладі для розв'язання завдань навчально-виховного процесу.

Образотворча діяльність є важливою складовою гармонійного розвитку особистості, засобом пізнання навколишнього світу і розвитку психічних функцій. Малюнок допомагає краще зрозуміти її інтереси та переживання. Використання малювання забезпечує гармонійний розвиток особистості, її саморозкриття і самореалізації, стимулювання особистісного зростання засобами образотворчого мистецтва.

У процесі малювання, ліплення в зорових образах виявляється внутрішнє «Я». Для дітей молодшого шкільного віку характерним є те, що образи художньої творчості відображають усі види підсвідомих процесів (страхи, внутрішні конфлікти, психічні травми, спогади дитинства, сновидіння).

Заняття з використанням методу арт-терапії можна проводити як індивідуально, так і з групою дітей. Досвід практичної роботи дає підстави стверджувати, що індивідуальна робота сприяє виявленню внутрішнього світу вихованця, а групова – формуванню дитячого колективу в результаті спільної творчої діяльності.

Серед матеріалів, що використовуються для роботи, слід виокремити фарби, воскові олівці, пастель; журнали, газети, кольоровий папір, картон, тканину, листівки; природні матеріали (кора, листя, гілки, мох, пір'я, камінці, глина); пластилін, керамічне тісто; гумки та пензлики різних розмірів для зафарбування різних за розміром площин; ножиці, нитки, клей, скоч тощо. Папір для малювання має бути різних форматів і відтінків, а якість матеріалів – досить високою.

Організація роботи з використанням арт-терапії передбачає чотири основні етапи:

- 1) підготовка вихованців до роботи (пояснення правил поведінки, визначення завдання), створення атмосфери довіри і безпеки (використання ігор, рухових, танцювальних вправ);
- 2) виконання творчої роботи (малювання за допомогою образотворчих засобів);

Арт-терапія – форма психотерапії, основою якої є образотворча діяльність для гармонізації розвитку особистості.

3) презентація вихованцями власної роботи, розповідь про процес її виконання (розповідь починається словами «Жила собі людина, схожа на мене...»);

4) забезпечення атмосфери емоційного тепла, емпатії, турботи, що дозволяє кожному пережити ситуацію успіху.

Під час роботи з образотворчими матеріалами для зображення об'єктів вихованцям пропонується використовувати лінії, геометричні фігури, легкі або жирні мазки, довгі і короткі штрихи, яскраві, темні і світлі кольори так, щоб ці прийоми допомагали передати їхній настрій.

Перед виконанням роботи педагог визначає завдання:

- «Зараз ви будете протягом хвилини дивитися на цю квітку (іграшку, вазу, осіннє листя тощо), а потім, коли закінчиться час, намалюйте почуття, що виникло, коли дивилися на неї...».

- «Спробуйте передати свій світ у вигляді образів, поданих у кольорах, лініях, формах, символах. Як виглядав би світ, якби був таким, як вам хочеться?».

- «Намалюйте, що ви робите, коли сердитесь / що змушує вас бути сердитими».

- «Намалюйте себе такими, якими ви виглядаєте зараз / якими б ви хотіли виглядати, коли станете старшими»

- «Намалюйте той час, який ви згадуєте із задоволенням / ту річ, що вам подобається найбільше.....».

- «Намалюйте „щасливі“ („м'які“, „сумні“, „сердиті“, „перелякані“ тощо) лінії».

- «Намалюйте речі, протилежні одна одній: слабкий – сильний; щасливий – нещасний, сумний – веселий; любити – не любити; хороший – поганий; щастя – нещастя; довіра – підозра; окремо – разом».

- «Намалюйте подарунок, який хотілося б отримати / подарувати. Хто міг би вам це подарувати? Кому б ви могли це подарувати?»

Працюючи з вихованцями, можна також промовляти слова (любов, краса, тривога, свобода, милосердя тощо) і пропонувати швидко малювати те, що вони означають.

Темами для малюнків можуть бути розповіді, звуки, рухи, визначні пам'ятки тощо. Можна також комбінувати малювання з читанням літературних творів, віршів.

Виконаний малюнок обговорюється, але не оцінюється, не здійснюється також обговорення його вад чи експонування на переглядах.

Упровадження зазначеного методу в зміст навчально-виховної роботи в гуртку сприяє активізації творчої діяльності вихованців, установленню більш тісного індивідуального контакту між педагогом і вихованцем, розвитку міжособистісних відносин, підвищенню самооцінки вихованців, зменшенню почуття тривожності й агресивності; підвищенню рівня уваги, здійсненню заспокійливого впливу на більшість гіперактивних дітей; формуванню практичних навичок роботи з різними образотворчими матеріалами.

Пропонуємо кілька вправ, що можна використовувати на заняттях з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку.

Вправа «Каракулі».

Мета: налаштувати дітей на спілкування, сприяти зниженню психічної напруги, розвивати творчу уяву.

Хід вправи: дитина вільно, не замислюючись про результат, малює на аркуші паперу «клубок» ліній, потім намагається розгледіти в них якийсь образ і описати його. Цей образ можна домальовувати, виділяти контури, заштриховувати окремі ділянки тощо.

Вправа «Монотіпія».

Мета: сприяти усвідомленню почуттів, переживань; розвивати творчу уяву.

Хід вправи: дитині пропонується чорнилом, тушшю, аквареллю або гуашшю на гладкій поверхні, що не вбирає фарбу (пластик, лінолеум, глянцева папір тощо), намалювати пляму, лінію тощо. До цієї поверхні дитина прикладає аркуш паперу, на ньому віддзеркалюється нанесений малюнок. Потім дитині пропонують розгледіти та описати образ, що виник, у разі потреби – домалювати його.

Вправа «Швидкі олівці».

Мета: зняти напругу, гармонізувати емоційний стан дитини.

Хід вправи: дитина в різному темпі (швидко-повільно) малює олівцями лінії на папері, розглядає та висловлює свої відчуття.

Вправа «Різнокольорові камінці».

Мета: зняти напругу, гармонізувати емоційний стан дитини, розвивати творчу уяву.

Хід вправи: дитині пропонується фарбами розфарбувати морські камінці та описати образ, що виник.

Вправа «Намалюй настрій»

Мета: сприяти усвідомленню почуттів, переживань, розвивати творчу уяву.

Хід заняття: дитині пропонується «намалювати свій настрій» різнокольоровими олівцями та описати образ, що виник.

Останнім часом поширення набуває бібліотерапія, що передбачає застосування спеціально відібраних творів для читання з метою здійснення адаптаційних, ресоціалізаційних, загальноорозвивальних, превентивних функцій.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що казкотерапія є важливою складовою виховного процесу в навчальних закладах.

Казкотерапія як один із видів бібліотерапії передбачає роботу з дітьми від 4 до 9 років. Її призначення – розв'язання проблем (емоціональних, інтелектуальних, поведінки), що супроводжують розвиток дитини; сприяння особистісному зростанню, опануванню позитивними моделями поведінки; подоланню негативних станів, невпевненості, ліні, небажання пізнавати нове тощо.

Відомий психолог Т. Зінкевич-Євстігнеєва зазначає, що в душі кожної людини живе казка, яка підтримує протягом життя, хоча вона прихована і непомітно заявляє про своє існування.

Значення казки проявляється в тому, що вона узагальнює явища, життя і характери людей; учить сміливості, доброті, іншим позитивним людським якостям, але робить це без повчань. Для неї характерно розкриття прекрасного в природі і людині, єдність естетичного й морального начал, з'єднання реального і вимислу, яскрава виразність. Казка допомагає дітям дошкільного та молодшого шкільного віку усвідомлювати власні дії, сприяє моральному вихованню.

У сучасному освітньо-виховному процесі педагогами позашкільних навчальних закладів використовуються релаксаційні та психологічно-повчальні казки, що мають на меті заспокоювати, зменшувати емоційні проблеми, сприяти особистісному зростанню дитини, на прикладі казкових героїв навчати дітей долати життєві труднощі.

Тривалість читання релаксаційної казки – від 3 до 7 хвилин. Її зміст має породжувати почуття, сприяти створенню уявних образів. Завдяки уяві діти можуть «побачити» образи, «брати» участь у подіях, що відбуваються з героями казки. Зазначене додає енергії для реалізації нових завдань. Зазначимо, що замість традиційної моралі в кінці байки чи казки, фінал зображує повні енергії та радісної активності форми.

Психологічно-повчальні казки забезпечують розвиток пізнавальної сфери, викликають позитивні зміни в поведінці слухача за допомогою запропонованих йому нових зразків реагування і способів подолання проблем. Вони також містять елементи «чарівності», героями можуть бути типові казкові герої (дорослі і діти, тварини, рослини, предмети тощо), які «ламають» характерну їм поведінку. Зазначимо, що зміст казки має впливати на емоції дитини, заохочувати її до розмови, мотивувати до пошуку шляхів розв'язання проблем.

Для створення казки педагоги можуть використовувати такі прийоми:

- калькування (на основі існуючої казки створюється нова, у якій діють усі герої існуючої казки);
- фантастичний біном (до головних героїв казки приєднуються нові з іншої казки);
- казка навиворіт (Червона Шапочка – зла, а Вовк – добрий);
- заміна розповідача (розповідь ведеться від імені негативного героя, камінця, будь-якого іншого предмета тощо).

У казкотерапії використовують не лише народні, а й літературні казки. Спеціально створені фантастичні історії, особливо без заданого імені головного героя, дозволяють дитині краще ідентифікувати себе з ним і стати учасником казкових подій, запропонувати альтернативні моделі поведінки.

Для розвитку уяви, мислення дітей ефективним є складання казки разом із педагогом.

Використання методу казкотерапії допомагає педагогу розуміти прагнення дитини, виявити її потенціал, формувати життєві цінності. Казка може прискорити адаптацію дитини до нового колективу, допомагає подолати занижену самооцінку та тривожність, розвиває фантазію тощо.

Організація роботи з використанням методу казкотерапії має кілька етапів. Спершу діти прослуховують казку, потім педагог пропонує відповісти на запитання «Як ви гадаєте, про що ця казка?»; «Хто з героїв більше сподобався і чому?»; «Чому герой скоїв ті чи інші вчинки?» тощо.

Казки допомагають дітям дошкільного та молодшого шкільного віку усвідомлювати власні дії, сприяють моральному вихованню.

Приклади роботи з використанням методу казкотерапії.

Зміст казки «Колобок» знають усі. Чи знаєте ви, що у казці між рядками зберігаються важливі звернення до нас? Казка хоче навчити нас жити, але щоб це було цікавіше, пропонує незвичайні історії.

Пам'ятаєте, як починалася казка? Жили-були дід та баба. Бідно жили, не було чого їсти. Попросив дід бабу спекти колобок. Пішла баба, пошкребла засіки, назмітала борошна і спекла колобка.

Як ви думаєте, що цим сказав нам автор казки?

Бібліотерапія – організоване і кероване читання, спрямоване на психологічну підтримку і допомогу в розв'язанні проблем.

Так, схоже, казка вчить бути передбачливими. У житті бувають різні ситуації, тому потрібно робити запаси наперед.

А ось у казці «Ріпка» дідусь дбайливо доглядав за ріпкою – і дочекався багатого врожаю. Ця казка вчить бути працьовитими, адже «Без труда – нема плода» (народна приказка). А чи зміг би дідусь сам упоратися з багатим урожаєм? Звичайно, ні. Тож дуже добре мати велику родину і друзів, які підтримають у скрутний момент.

Бути передбачливими навчає і казка «Рукавичка». Якби звірята завчасно подбали про житло, чи довелося б їм серед зими грітися в чужій рукавичці? А потім знову опинитися без житла? А ще ця казка навчає бути добрими, бо, не зважаючи на те, що в рукавичці було тісно, звірята почувалися в ній комфортно.

Пригадаймо казку «Вовк і семеро козенят». Чому вона навчає дорослих, малечу? Не залишати дітей без нагляду та не впускати до оселі незнайомих, не розмовляти з невідомими особами.

А чи потрапила б у небезпечну ситуацію Червона Шапочка та її бабуся, якби менше довіряла незнайомцям.

Народна мудрість учить: «Де сила не може, там розум допоможе». Пам'ятаєте Кота в чоботях? Він сказав Людоїду: «Ніколи не повірю, що ти зможеш перетворитися на маленьку мишку!». Велетень перетворився на мишу і загинув. Пригадаємо мудрого їжачка з казки «Їжак і заєць». Що чекало б на нього, якби він погодився бігати наввипередки із зайцем? Кмітливість їжачка допомогла йому стати переможцем.

А героїв української народної казки «Кривенька качечка» дуже жаль. Чому дід і баба на старість залишилися самотніми? На їхню думку, вони хотіли зробити краще. Чому ж тоді дівчина образилася й покинула їх? Мабуть, казка навчає не лишати близьких права вибору.

Піскова терапія активно використовується в роботі з дітьми. Дитина, бавлячись піском, буде фортеці, створює візерунки тощо. На перший погляд, такі дії – звичайна дитяча гра. Але завдяки властивостям піску дитина створює мініатюри реального світу, що здійснюють заспокійливий вплив, сприяють емоційній розрядці, допомагають стимулювати поведінкову активність, спонукають до пізнавальної діяльності.

Отже, переносючи на площину пісочниці свої фантазії й переживання, дитина нетравматичним для психіки способом набуває можливості контролю за своїми внутрішніми переживаннями, гармонізує загальний психоемоційний стан, знижує тривожність.

Заняття з використанням піскової терапії проводяться з дітьми індивідуально або з невеликою групою дітей (3–4 особи) один або два рази на тиждень по 15–25 хвилин.

Організація роботи з дітьми за цим методом передбачає використання таких матеріалів і обладнання, як очищений пісок, вода, камінці, мушлі тощо; дерев'яний або пластиковий ящик блакитного кольору, невеликі ємкості, лопатки, формочки, дрібні іграшки (тварини, казкові персонажі, транспорт тощо), фігурки геометричної форми.

Перед початком заняття важливо ознайомити дитину з правилами гри, щоб упередити травмування, а саме:

- із піском можна гратися, його можна набирати в руки, сипати, формувати фігурки тощо, але не можна викидати пісок із пісочниці;
- не можна кидати пісок в інших або руйнувати побудоване кимось;
- обов'язково мити руки після гри.

Роботу в піску доцільно почати з таких вправ, як малювання ліній, геометричних фігур, самомасаж піском (перетирати пісок між пальцями, глибоко заривати руки в пісок).

Після навчання дітей маніпуляціям з піском можна розпочати предметне конструювання (будувати природні ландшафти: річки, озера, моря, гори, долини тощо).

Створення картин на піску доцільно супроводжувати розповідями. Діти можуть використовувати іграшкові дерева, тварини, транспорт, будиночки. Заняття забезпечують розвиток не лише уявлення дитини про навколишній світ, а й просторову орієнтацію; допомагають активізувати внутрішні ресурси дитини, що сприяє вирішенню проблем чи внутрішніх конфліктів.

Наступний етап – постановка казок на піску. Педагог може розповідати казку і рукою дитини пересувати фігурки в різних напрямках. Після того, як дитина навчиться співвідносити мову з рухом персонажів, вона з успіхом здійснює це самотійно.

Окрему увагу слід звернути на вправи, що допомагають знизити тривожність дитини, налаштувати на її спілкування та творчу діяльність. Розв'язання такого завдання забезпечується такими діями, як доторкання піску спочатку пальцями однієї руки, потім іншої, потім усіма пальцями одночасно; легке стискання кулачками піску і повільне висипання його в пісочницю; доторкання піску всією долонею (спочатку внутрішнім, потім зовнішнім її боком); перетирання піску пальцями, долонями (сюрпризний момент – заховати в піску маленьку іграшку, цікаву мушлю чи камінчик, що треба знайти).

Якщо дитина перебуває у збудженому стані чи демонструє надмірну агресивність, можна запропонувати їй міцно стиснути пісок, утрамбувати поверхню піску кулачками, натиснути із силою на пісок, щоб залишити на ньому відбиток долоні; попросити дитину зліпити з мокрого піску кулю, на якій зробити заглиблення або намалювати очі, ніс, рот. Можна сказати: «Тепер у цій кулі живе твоя злість». Дитина може коментувати процес виготовлення «злої» кулі, на яку переносить свої негативні відчуття і провину за погану поведінку, думки, почуття. Потім запропонувати дитині зруйнувати кулю, сказати «чарівне заклинання»: «Проганяю злість, запрошую радість». Дитина дає вихід агресії і відчуває в собі силу переможця. Потім дитині пропонується повільно вирівняти поверхню піску і залишити на ній малюнок, щоб отримати можливість контролювати власні почуття. Пропонується промовити: «Я переміг свою злість. Тепер я спокійний». За бажанням дитина може прикрасити свій малюнок іграшками, камінчиками тощо.

Існує багато вправ під час занять пісковою терапією, що вдосконалюють координацію рухів, дрібної моторики, орієнтації в просторі; розвивають сенсорно-перцептивну сферу, зокрема тактильно-кінестетичну чутливість; позитивно впливають на емоційний стан дітей; прискорюють процес адаптації дитини в мікросоціумі; формують комунікативні навички; зменшують психічне напруження, агресію, гіперактивність, сором'язливість; підвищують самооцінку; сприяють подоланню внутрішніх конфліктів і переживань.

Отже, метод піскової терапії є ефективним у роботі з вихованцями позашкільного навчального закладу. Його з успіхом можна використовувати як практичним психологам, так і керівникам гуртків для оптимізації навчально-виховного процесу, покращення взаємодії з вихованцями та створення сприятливого психологічного клімату на занятті.

Пропонуємо вправи для використання в роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку.

Вправа «Посипаємо доріжки».

Мета: налаштувати дітей на спілкування та спільну діяльність, сприяти зниженню психічної напруги.

Хід вправи. Дитина набирає в одну долоню пісок і кінчиками пальців другої руки сипле пісок, утворюючи доріжки на піску.

Наступне завдання – посипати доріжки піском зі стиснутих долонь. Потім кінчиками пальчиків навести лінії доріжок.

Вправа «Відшукай чарівні камінчики».

Мета: сприяти створенню сприятливої психологічної атмосфери, довірливих стосунків.

Хід вправи. Дитина занурює руки в пісок і намагається знайти заховані в ньому різнокольорові камінчики: зелений камінчик символізує спокій і надію; синій – гармонію і впевненість; оранжевий – радість і гарний настрій; червоний – силу і міцність. Після того, як дитина знайшла всі камінчики, психолог визначає, чи покращився настрій дитини, пропонує потримати в руці всі камінці й розказати про свій настрій.

Список використаних джерел

1. Калинов а сопілка: Антол. укр. нар. проз. творч.: Для ст..шк. віку/ [Упоряд., передм., приміт. О.Ю. Бріциної, Г.В. Довженок, С.В. Мишанича; Худож. оформл. А.О.Лівня]. – 2-е перероб. вид. – К.: Веселка, – 1998. – 430 с.
2. Киселева М. В. Арт-терапія в роботі с детьми: Руководство для детских психологов, педагогов, врачей и специалистов, работающих с детьми / М. В. Киселева – СПб.: Речь, 2006. – 160 с, илл.
3. Колісник О. Знайома незнайома – арт-терапія / О. Колісник // Психолог. – 2013. – № 22 (526) – С. 22–25.
4. Коррекционные, развивающие и адаптирующие игры. Т.Н. Грабенко, Т.Д. Зинкевич-Евстигнеева, СПб.: Детство-Пресс, 2002.
5. Лісневська Н. В. Здоров'язберігаючі технології у фізичному вихованні дітей дошкільного віку / Н. В. Лісневська // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки). – 2013. – № 5 (264) – С. 149–156.
6. Прибульська В. Казкотерапевтичні заняття / В. Прибульська // Психолог дошкілля. – 2010. – №11 (16) – С. 17–20.
7. Прибульська В. Казкотерапія як форма колекційної роботи практичного психолога ДНЗ / В. Прибульська // Психолог дошкілля. – 2010. – №11 (16) – С. 7–16.
8. Романенко Л.Д. Використання казки в навчально-виховному процесі / Л.Д. Романенко // Психологічна газета. – 2008. – №10 (106) – С. 27–30.
9. Соколов Д.Ю. Сказки и сказкотерапия / Д. Ю. Соколов – М., ЭКСМО-Пресс. – 2001. – С. 12–21.
10. Юнгинская песочная психотерапия. Л. Штейнхард, СПб.: Питер, 2001.
11. <http://deti-nadezhda.narod.ru/pesok.html>

12. <http://festival.1september.ru/articles/570455/>
13. http://www.junginla.org/education/what_is_sandplay

III. ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ ПЕДАГОГІВ ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ СУМЩИНИ

МАТЕРІАЛИ ПЕРЕМОЖЦІВ ОБЛАСНОГО ЕТАПУ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ «ДЖЕРЕЛО ТВОРЧОСТІ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНА ДОВІДКА

Організатори конкурсу:

- управління освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації;
- Сумський обласний центр позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю;
- Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Терміни проведення:

- **обласний етап:**
  - заочний тур: січень 2014 року
  - очний тур: лютий 2014 року
- **Всеукраїнський етап:**
  - заочний тур: березень-квітень 2014 року
  - очний тур: травень 2014 року

Конкурсна номінація:

- «Керівник гуртка-2014»

Конкурсні напрями:

- соціально-реабілітаційний;
- гуманітарний;
- науково-технічний;
- дослідницько-експериментальний (відділення: математики, фізики і астрономії, економіки, комп'ютерних наук, філософії та суспільствознавства, технічних наук).

Конкурсне портфоліо:

- анотація досвіду роботи ;
- опис системи роботи;
- навчальна програма;
- методико-технологічні, презентаційні, інші матеріали, що висвітлюють систему роботи.

Очний тур обласного етапу Всеукраїнського конкурсу майстерності педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів «Джерело творчості» відбувся 18–19 лютого 2014 року.

У очному турі обласного етапу конкурсу брали участь двадцять один педагог позашкільних навчальних закладів області.

Програмою було передбачено урочисте відкриття конкурсу та виконання конкурсних завдань (фрагмент заняття та презентація власного досвіду роботи конкурсантів).

Під час урочистого відкриття учасників вітали заступник начальника управління освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації А. В. Тронь, директор Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю Л. В. Тихенко.

Конкурсанти демонстрували фрагменти занять із залученням вихованців, учнів, матеріальної бази Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, Сумського міського центру науково-технічної творчості молоді та загальноосвітньої школи I-III ст. № 27 м. Суми.

У своїх презентаційних матеріалах учасники конкурсу достатню увагу приділили використанню інноваційних технологій, що застосовують у своїй роботі: технології проектної діяльності, створення ситуації успіху, розвитку критичного мислення, інформаційно-комунікативні технології.

Оцінювання конкурсанти здійснювало фахове журі (представники Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, Сумського державного університету, Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка) відповідно до критеріїв МОН України.

За рішенням журі, для участі в першому турі III етапу Всеукраїнського конкурсу «Джерело творчості» у номінації «Керівник гуртка–2014» направлені конкурсні матеріали переможців обласного етапу конкурсу:

- *Ткаченко Вікторії Володимирівни*, керівника гуртка Комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю;
- *Азаренкової Альони Іванівни*, керівника гуртка Комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю;
- *Байстрюченко Надії Володимирівни*, керівника гуртка Охтирського районного центру дитячої та юнацької творчості Охтирської районної ради;
- *Олеха Анатолія Петровича*, керівника гуртка Комунального закладу Сумської обласної ради – обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю;
- *Литвиненко Олени Вікторівни*, керівника гуртка Комунальної організації «Роменська міська Мала академія наук учнівської молоді Роменської міської ради»;
- *Чуланова Володимира Івановича*, керівника гуртка Комунальної організації «Роменська міська Мала академія наук учнівської молоді Роменської міської ради»;
- *Лободи Ольги Павлівни*, керівника гуртка Роменського районного центру дитячої та юнацької творчості Роменської районної ради;
- *Пати Олени Іванівни*, керівника гуртка Комунальної організації «Шосткинська міська станція юних техніків Шосткинської міської ради Сумської області».

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ВИХОВАНЦІВ У ПРОЦЕСІ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

(Із досвіду роботи Лободи О. П., керівника гуртка
«Юний журналіст» Роменського районного центру дитячої та юнацької творчості)

Провідна ідея досвіду: упровадження інноваційних педагогічних технологій з метою вдосконалення системи освітньо-виховної роботи в гуртку, формування соціально активної особистості в процесі навчально-творчої діяльності, створення умов для самореалізації та професійного самовизначення вихованців гуртка.

Актуальність досвіду визначається соціальною потребою створення ефективної системи освітньо-виховної та оздоровчо-дозвілєвої роботи в позашкільному навчальному закладі, що спрямована на розвиток і соціалізацію особистості в процесі пізнавально-творчої діяльності за інтересами у сфері вільного часу. Розв'язання зазначеної проблеми забезпечується впровадженням методу проектів в освітньо-виховну роботу гуртків, інших творчих об'єднань.

Метод проектів ґрунтується на особистісно-діяльнісному підході, що забезпечує створення умов для формування у вихованців умінь і навичок визначення та розв'язання пізнавальних, навчальних і творчих завдань. Соціально вмотивована діяльність вихованців у процесі розв'язання проектних завдань сприяє формуванню здатної до сприйняття загальнолюдських моральних цінностей особистості, розвитку її інтелектуальних і творчих здібностей, самореалізації та професійного самовизначення.

Науково-методичне значення досвіду полягає у визначенні шляхів удосконалення форм і методів освітньо-виховної роботи, що забезпечують досягнення високих результатів вихованців у навчально-творчій діяльності у сфері вільного від навчання в школі часу.

Тип досвіду визначається як комбінаторний, що поєднує оригінальний підхід до використання традиційних та інноваційних форм, методів і прийомів освітньо-виховної роботи з вихованцями гуртків позашкільного навчального закладу для забезпечення підвищення рівня навчально-виховної та оздоровчо-дозвілєвої роботи.

Репрезентативність матеріалів досвіду. Період підготовки конкурсних матеріалів (узагальнення, оформлення, друк): жовтень 2013 року – лютий 2014 року. Вид матеріалу: конкурсне портфоліо.

Значущість досвіду. Представлені матеріали з досвіду роботи керівника гуртка можуть бути використані в роботі керівників гуртків гуманітарного напрямку, культурних організаторів позашкільних навчальних закладів, класних керівників, педагогів-організаторів загальноосвітніх шкіл.

Поширення досвіду. Протягом 2011–2013 р.р. матеріали досвіду роботи були висвітлені під час проведення семінарів для педагогів загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, засідань обласного методичного об'єднання керівників гуртків позашкільних навчальних закладів. Досвід роботи рекомендований для використання в роботі педагогам загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів для організації змістовного дозвілля, підготовки та проведення колективних творчих справ і виховних заходів.

Система роботи гуртка

У наш час актуальною є проблема створення ефективних соціально-освітніх систем, що забезпечують організацію навчально-творчої діяльності дітей та учнівської молоді у вільний від навчання в школі час, забезпечують їхній особистісний розвиток, соціалізацію та професійне самовизначення. Тому позашкільна освіта як невід'ємна складова освітньої галузі України набула підвищеної соціальної значущості. Ефективність діяльності позашкільних навчальних закладів залежить від створення системи освітньо-виховної роботи, що передбачає використання сучасних педагогічних технологій, спрямованих на виявлення та формування у вихованців творчих здібностей у процесі навчально-творчої діяльності в гуртку.

Відповідно до сучасної теорії позашкільної освіти, висвітленої в наукових працях О. Биковської, В. Вербицького, Л. Даниленко, Л. Ковбасенко, Л. Павлової, О. Пометун, Г. Пустовіта, Т. Суценок, Л. Тихенко та ін., діяльність гуртків, інших творчих дитячих об'єднань позашкільних навчальних закладів забезпечує умови для оволодіння вихованцями знаннями, уміннями та навичками за інтересами й уподобаннями; сприяє розвитку, стимулюванню та реалізації їхнього духовного і творчого потенціалів.

Аналіз педагогічної літератури з проблеми дозволяє стверджувати, що загальним для освітньо-виховної роботи з вихованцями позашкільних закладів є тенденції до застосування активних форм, методів організації діяльності, спрямованої на розвиток у вихованців мислення та самосвідомості, формування їхнього наукового світогляду, набуття ними соціального досвіду. Значну роль формуванні вихованців відіграє орієнтована на вільний вибір навчально-пізнавальна та соціально значуща практична робота вихованців гуртка. За таких умов робота гуртка стає важливою ланкою виховання свідомої, активної, високоморальної особистості.

До засобів формування такої особистості належить навчально-творча діяльність вихованців у гуртку *журналістики*. На заняттях вихованці збагачують знання з рідної мови, вчать аналізу та розумінню усного й друкованого слова. Оволодіння вихованцями лексичним різноманіттям й образністю рідної мови сприяють формуванню в них умінь і навичок самостійної роботи в різних жанрах публіцистичного стилю – написання заміток, статей, рецензій, нарисів, репортажів.

Виявлення та розвиток творчих здібностей вихованців до журналістської діяльності забезпечується ознайомленням з основами журналістської майстерності та редакторської справи; різними журналістськими жанрами; основами видавничої справи; основними принципами і законами написання та редагування публіцистичного, художнього, наукового текстів; залученням до виконання завдань місцевих засобів масової інформації.

Важливим є те, що в процесі розв'язання навчально-творчих завдань у гуртку як об'єднанні дітей різного віку в редакційний колектив юні журналісти навчаються працювати разом, оцінювати події з моральних позицій, вирішувати проблеми з урахуванням інтересів інших. Оволодіння основами редакторської справи забезпечується у процесі збирання та систематизації матеріалів, побудови тексту у визначеній композиційній формі; підготовки редакційних рукописів і шкільних видань до друку.

Для підвищення рівня освітньо-виховної роботи використовуються сучасні педагогічні технології, зокрема спрямовані на оволодіння знаннями в тісному зв'язку з життєвою практикою метод проектів. Розроблення та реалізація проектів сприяє формуванню таких особистісних якостей вихованців, як самостійність, ініціативність, здатність до творчості; забезпечує виявлення та розвиток їхніх інтересів і потреб під час пізнавально-творчої діяльності у сфері вільного від навчання часу.

У 2010–2013 роках вихованці гуртка працювали над такими проектами, як «Стежками героїв», «Словом і піснею», «Діалог поколінь», «Вернісаж», «Сто видатних хмелівців», «Вулиці села», «Народні промисли рідного краю», «Материнська слава», «Кам'яна симфонія. Дослідження архітектури Роменщини», «Урятувати від забуття», «Криниці дитинства», «Спортивна слава», «Народні традиції» тощо.

Робота над проектом організована в кілька етапів. На першому етапі вихованці колективно працюють над визначенням актуальності проекту, його соціальної значущості, мети і завдань; узагальненням і класифікацією основних напрямів висунутих ідей; структурою моделі діяльності; визначенням джерел необхідної інформації; плануванням майбутньої діяльності. Важливою для цього етапу є спрямованість вихованців на успішне розв'язання всіх завдань проекту.

На другому етапі визначається мета проекту, завдання етапів, прогнозовані результати; складається детальний план роботи; визначаються необхідний для його виконання час і форми реалізації проекту; формуються групи з урахуванням здібностей, інтересів й уподобань вихованців для найбільш ефективного виконання завдань проекту.

Керівник гуртка організовує діяльність вихованців таким чином, щоб кожен вихованець зміг виявити свої кращі якості, виконати доручені йому завдання. Для цього педагог має добре знати можливості, інтереси, бажання вихованців, бути толерантним і креативним. Зазначене сприяє самореалізації гуртківців, формуванню в них умінь творчого підходу до розв'язання проблем.

На третьому етапі вихованцями здійснюється робота за розробленим планом, а саме: знаходження, аналізування, критичне оцінювання, систематизування, узагальнювання, коротке викладення інформації про виконання завдань вихованцями. У процесі реалізації цього етапу в гуртку проводиться колективний аналіз та оцінка роботи груп вихованців для можливого коригування їх діяльності.

На четвертому етапі вихованці здійснюють підбиття підсумків роботи за проектом в цілому та груп зокрема; визначають, чи досягнута мета проекту; оцінюють результати. Найбільш важливим на цьому етапі є визначення важливості використання результатів проекту в подальшій діяльності, окреслення перспектив майбутніх проектів. Для захисту проектів, висвітлення їх результатів вихованцями обираються такі форми, як розроблення презентацій на електронних носіях; проведення круглих столів і прес-конференцій; створення відеофільмів; підготовка статей до публікації у місцевій пресі; оформлення пошуково-дослідницьких робіт для участі в конкурсах за гуманітарним напрямом різних організаційних рівнів тощо.

Беручи до уваги той факт, що проектна діяльність сприяє формуванню базових життєвих компетентностей, вихованці гуртка активно залучаються до участі в заходах із реалізації обласного освітнього проекту «Рідна Сумщина», обласного соціально-освітнього проекту «Дійти до кожного, зацікавити всіх», обласного психолого-педагогічного проекту «Від особистого здоров'я – до здоров'я суспільства», спрямованих на практичну соціально значущу діяльність дітей та учнівської молоді; їхній ефективний інтелектуальний, духовний та фізичний розвиток; вироблення умінь і навичок самоосвіти; самовизначення та професійну орієнтацію; реалізацію їхніх індивідуальних здібностей і творчого потенціалу.

У контексті зазначеного в діяльності гуртка використовуються форми та методи навчально-виховної роботи, що сприяють підвищенню активності вихованців з формування соціально-важливих комунікативних якостей (проекти «Друга світова війна в долі односельців», «Остарбайтери нашого села», «Життя вдови солдата-переможця»; журналістська вітальня «Лицарі Хмелова», ток-шоу «Хлопці Хмелова в армії України»; конференція «Митці слова сьогодення», спільні зібрання юних журналістів і членів районної молодіжної громадської організації «Ромен-сенсація»); національної самосвідомості та патріотизму (проекти «Від Хмелова до Ромен», «Від серця до серця», «Славить Роменщина героїв», «Крилаті сини Сумщини», благодійні акції «Пам'ятний знак герою-земляку П.О.Вовні», «Допоможемо дітям разом», «Від святого Миколая», «Солдатська вдова»); формування здібностей вихованців гуртка до пізнавально-творчої діяльності гуртківців (підготовка випусків дитячого вісника «Золоте перо»; написання статей для районних газет «Вісті Роменщини», «Новий погляд Роменщини», створення буклету «Про що розповідає бабусина скриня», проведення фольклорної експедиції «Пісні Слобожанщини», підготовка презентацій «Золоті руки моєї матері», «Родинний альбом»; збір матеріалів про майстрів народного промислу Роменщини, підготовка фоторепортажів «Бджолярство у Хмелові», участь у тренінгах «Мистецтво спілкування», «Ситуація успіху» підготовлених психологом закладу тощо).

Для досягнення поставленої мети на заняттях та під час інших організаційних форм навчально-виховної роботи в гуртку використовуються методи позитивної психологічної підтримки, диференційований підхід до вихованців із різними можливостями. Використання таких видів діяльності, що підтримують позитивне ставлення вихованця до себе, впевненість у собі, у своїх силах, доброзичливе ставлення до тих, хто його оточує, покращує мікроклімат у колективі вихованців; створює позитивну, дружню атмосферу; формує взаємини довіри та впевненості; допомагає вихованцям краще пізнати одне одного; навчає висловлювати свої думки (участь у тренінгах «Мистецтво спілкування», підготовлених психологом закладу; організація та проведення заходів до свят, проведення Круглого столу «Я і соціум: проблеми самореалізації», дискусія «Чи важко себе змінити? І чи це необхідно?», випуск авторської стіннівки, здійснення походів вихідного дня тощо).

У роботі гуртка використовуються такі форми та методи навчально-виховної роботи, що сприяють підвищенню активності вихованців щодо формування культури здоров'я (тренінги, велосипедні прогулянки, автобусні та пішохідні екскурсії, відпочинок на природі та популяризація здорового способу життя).

Оскільки потенціал психічного та соціального благополуччя вихованців закладається в сім'ї, робота педагога спрямовується на активне залучення батьків вихованців до участі в роботі гуртка.

Педагогом використовуються форми роботи, що сприяють формуванню в батьків вихованців утвердження в сім'ї здорового способу життя.

Узаємодія родини та навчального закладу здійснюється в процесі роботи родинного клубу «Здорова родина – здорова дитина», зокрема проводяться дні здоров'я, екскурсії вихідного дня, заходи «Тато, мама, я – спортивна сім'я». Разом із батьками організуються та проводяться заходи «Гостини у бабусі», «Свято великої родини», «Літературна читальня», «Діалог поколінь», «Старі фотографії з сімейного альбому», «Робимо світлини нашої дружної родини». Особлива увага приділяється роботі із залучення батьків до аналізу й оцінювання рівня результатів роботи за проектами «Рідна Сумщина», «Від особистого здоров'я – до здоров'я суспільства», що проводяться Сумським обласним центром позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю.

На підставі аналізу системи навчально-виховної та пізнавально-творчої роботи в гуртку було сформовано модель мікросоціуму, що визначає його мету, завдання, принципи та компоненти (освітній, суб'єктний, мотиваційний і змістово-організаційний). Зміст освітнього компоненту спрямовано на формування навчально-виховного середовища, що забезпечує формування творчих здібностей вихованців гуртка в процесі проектної діяльності; мотиваційного компоненту – мотивування діяльності вихованця на оволодіння практичними вміннями та навичками за обраним напрямом діяльності; суб'єктного компоненту – організацію навчально-виховного процесу, у якому педагог, вихованці та їхні батьки є рівноправними суб'єктами; змістово-організаційний компонент спрямований на зміст освітньо-виховної роботи в гуртку (використання різноманітних організаційних форми, методів і технологій, що реалізують мету зазначеного мікросоціуму).

Результативним компонентом створення мікросоціуму є формування творчих здібностей вихованців гуртка в процесі проектної діяльності (рис. 1).

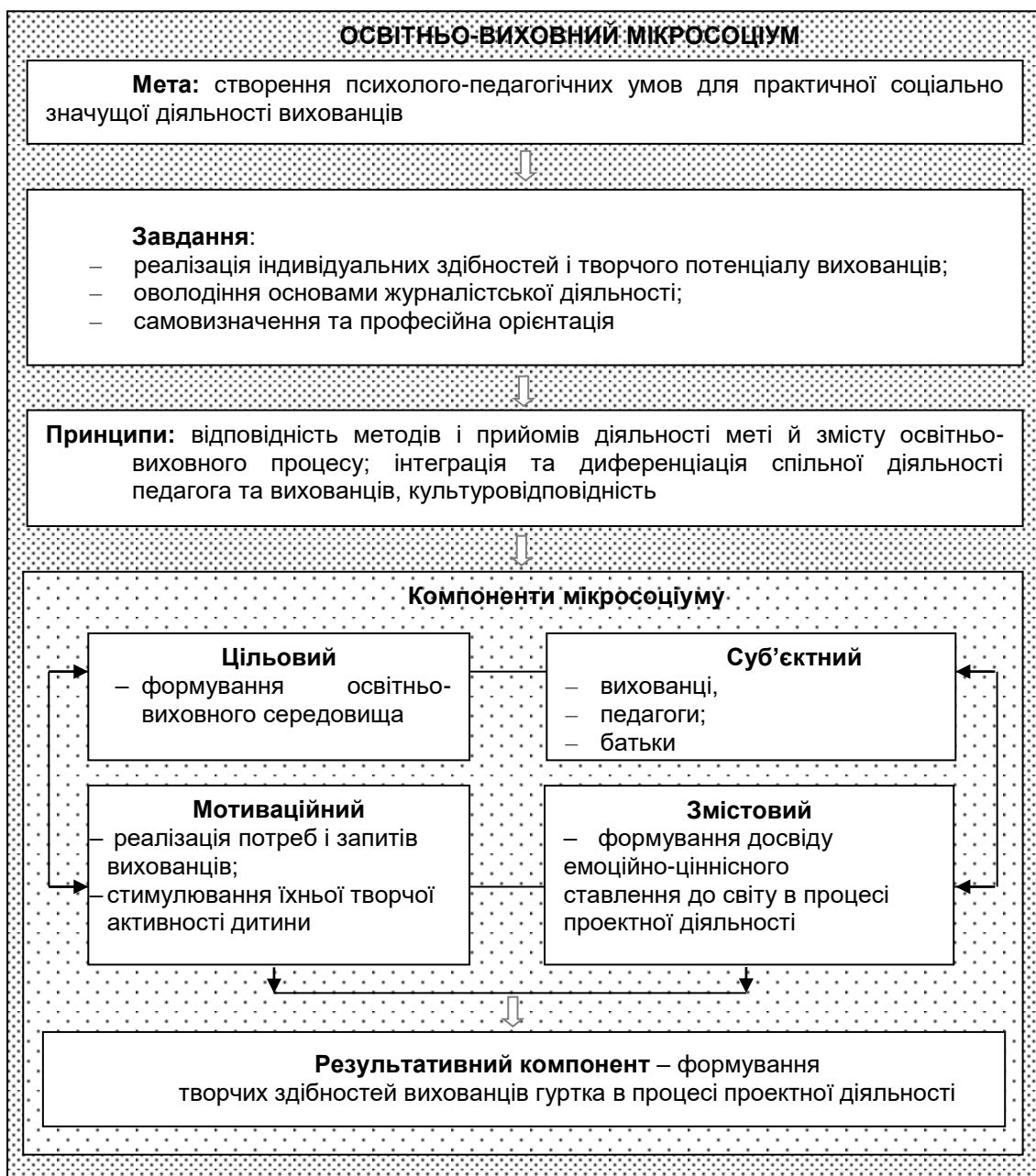

Рис. 1. Модель освітньо-виховного мікросоціуму гуртка «Юний журналіст»

Як соціальне явище робота гуртка «Юний журналіст» створює умови для реалізації життєвих цілей і творчих амбіцій вихованців, підтверджує динамічність їхньої пізнавально-творчої діяльності – складової життя сучасного підлітка.

Тому зміст кожного заняття в гуртку спрямовано на стимулювання творчої активності вихованців, розвиток здібностей до самостійного розв'язання проблем; узагальнення їхнього життєвого досвіду, співвіднесення його із загальною системою цінностей.

Для якісного оволодіння вихованцями знаннями з основ журналістики, уміннями та навичками самостійного оцінювання подій, висловлювання власної думки педагогом використовуються такі форми занять, як лекції, бесіди, тренінги, рольові та ділові ігри, екскурсії, колективні творчі справи, прес-десанти, прес-конференції, розвивальні та інтелектуальні ігри, соціологічні дослідження, журналістські розслідування, фестивалі, участь у конкурсах журналістської творчості, акції та дискусії, стажування в прес-центрі районної газети, майстер-клас у радіостудії, співпраця з викладачами Інституту журналістики Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка, практичні заняття в друкарні.

За навчальною програмою передбачається ознайомлення з усіма етапами процесу створення журналістських робіт, правилами проведення інтерв'ю і фотозйомок, способами використання сучасних інформаційно-комунікаційних засобів. Тому на кожному занятті здійснюється освітньо-виховна та пізнавально-творча робота за такими модулями, як ознайомлення з теоретичними основами журналістики, інформаційними та аналітичними газетними жанрами, фотосправи; виконання письмових творчих завдань із використанням різних літературних жанрів; підготовка публікацій для дитячої сторінки в місцевій газеті, рубрик до шкільної газети; формування комунікативної культури та психології спілкування, що має розвивальну і виховну мету.

В умовах актуалізації проблеми особистісного і професійного самовизначення, особливого значення набуває робота, спрямована на розвиток активного особистісного самовдосконалення вихованців гуртка, усвідомлення ними своїх індивідуальних особливостей; виховання творчих, ініціативних, високоморальних, відповідальних громадян країни.

Ефективність реалізації зазначених завдань підтверджується результатом участі вихованців у конкурсних заходах різних організаційних рівнів, а саме: районного літературного фестивалю для дітей «Дивокрай» (2 місце, 2010 р.; 1 місце, 2011 р.); Всеукраїнського конкурсу «Читач року–2011» (1 місце), «Читач року–2012» (1 місце); обласного турніру юних журналістів (3 місце, 2010 р.); Всеукраїнського зльоту юних кореспондентів (1 місце, 2011р.); Міжнародного конкурсу шкільних медіа (лауреати); Міжнародного симпозиуму «Література. Діти. Час» (1 місце, 2011р.), Конкурс соціальної реклами 2012, 2013 рр. – 1 місце.

Підвищення рівня професійно-творчої майстерності педагога. Протягом 2010–2013 років участь у семінарах-практикумах, засіданнях методичного об'єднання педагогів Роменського районного центру дитячої та юнацької творчості, Роменського міського центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю, Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою

молоддю, Міжнародній інтернет-конференції «Проблеми виховання патріотизму підростаючої особистості в умовах глобалізації» (2011 р., м. Черкаси), науково-практичній конференції Інституту обдарованої дитини «Формування компетентностей обдарованої особистості в системі освіти» (2013 р., м. Севастополь). У 2012 році досвід роботи було презентовано під час обласного семінару-практикуму «Проектна діяльність як ефективний вид пошуково-дослідницької діяльності учнівської молоді», обласного конкурсу педагогічної майстерності «Творча особистість року» за гуманітарним напрямом.

Поширення досвіду. Протягом 2010–2013 років матеріали досвіду було висвітлено під час 2 педагогічних конференцій освітян Роменського району Сумської області, 3 семінарів-практикумів, із яких: 1 – обласного, 2 – місцевого організаційних рівнів; 4 методичних об'єднань керівників гуртків гуманітарного напрямку і вчителів зарубіжної літератури загальноосвітніх навчальних закладів, 1 – обласного, 6 – місцевого організаційного рівнів; опубліковано у трьох місцевих ЗМІ і презентовано в передачах місцевого радіо.

На місцевому рівні досвід роботи впроваджується керівниками гуртків гуманітарного профілю Роменського районного ЦДЮТ, Роменського міського ЦПО та РТМ.

На регіональному рівні досвід роботи педагога презентовано під час обласного семінару-практикуму «Проектна діяльність як ефективний вид пошуково-дослідницької діяльності учнівської молоді» (2012 р.); засідання методичного об'єднання керівників гуртків гуманітарного напрямку (2012 р.).

Список використаної літератури

1. Виховний потенціал позашкільних навчальних закладів : колективна монографія / [Вербицький В.В., Ковбасенко Л.І., Липецький О.П. та ін.] ; [за ред. О.В. Литовченко]. – К. : О.Т. Ростунов, 2011. – 200 с.
2. Розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в креативному позашкільному навчально-виховному мікросоціумі. З досвіду роботи Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю / За ред. Тихенко Л. В. [Упор. Л. М. Бондар, Н. В. Перепелиця, Н. Ю. Сидоренко] – Суми : Нота-бене – 2008 р. – 68 с.
3. Освітні технології: Навч.-метод. Посібник/ О.М. Пехог та, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.: За ред. О.М. Пехоти. – ІС: Вид-во А.С.К., 2003. – 255 с.
4. Сіптарова С.В. З досвіду застосування метод проектів/ С.В. Сіптарова // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2004. – №1. – С.4–5.
5. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: "К.І.С.", 2003. – 296 с.
6. Тихенко Л.В. Інноваційні освітні процеси в системі позашкільної освіти Сумщини / Вісник Глухівського ДПУ. Серія: Педагогічні науки. Випуск 15. Ч. 2 – Глухів: ГНПУ ім. О. Довженка, 2010. – С. 167-171.
7. Тихенко Л.В. Сучасні підходи до використання інформаційно-комунікаційних технологій у позашкільній освіті // Міжнародний науково-технічний журнал Хмельницького національного університету. Вимірювальна та обчислювальна техніка в технологічних процесах. – 2011. – № 1(37). – С. 286 – 289.

ЗАНЯТТЯ ДЛЯ ВИХОВАНЦІВ ГУРТКА «ЮНИЙ ЖУРНАЛІСТ»

Тема: «Мистецтво фотожурналістики»

Мета:

- ознайомити вихованців з історією розвитку фотографії, етичними нормами використання фотознімків у пресі;
- розвивати журналістське мислення;
- сприяти усвідомленню вихованцями принципів моралі: правди, справедливості, патріотизму, доброти, працелюбності та інших чеснот.

Місце проведення: бібліотека.

Підготовка до заняття: створення презентації «З історії фотографії», інформація про засновника фотожурналістики Карла Буллу.

Обладнання та матеріали: газети, журнали, мультимедійні засоби, плакати з висловами про мистецтво фотографії.

Хід заняття

I. Організаційний момент.

II. Повідомлення теми і мети заняття.

Педагог. Потреба сучасного суспільства в інформуванні про події, що відбуваються в державі, світі забезпечується засобами масової інформації. Тому журналісти мають не лише володіти вміннями пошуку та висвітлення інформації, а й робити фотографії, щоб зафіксувати найбільш важливі моменти подій.

Журналістику, яка є строго документальною, адресною, що потребує виняткової акуратності й точності, відповідності кожному факту діяльності, називають професією, а фотожурналістику – мистецтвом.

На занятті ми більш детально ознайомимося з одним із найбільш особливих видів журналістської діяльності – фотожурналістикою; етичними нормами використання фотознімків у пресі. Маю надію, що ця робота сприятиме усвідомленню важливості дотримання загальнолюдських чеснот у процесі створення інформативних повідомлень.

III. Робота над темою.

1. Вступне слово педагога.

Сучасна журналістика характеризується використанням фотографій, що мають бути не лише естетичною прикрасою й ілюстрацією тексту, а й документальним свідченням, підтвердженням правдивості інформації – суспільним документом, що є основою зображальної соціальної інформації.

Але наголосимо, що журналіст повинен з усією повагою ставитися до цієї складової своєї професії, адже фотографія – могутній засіб документального відтворення реальної дійсності.

Перші фотографії в газетах з'явилися 70–80-х р.р. XIX століття. З того часу фотографії стали широко використовуватися в періодичних друкарських виданнях, що й було початком фотожурналістики.

2. Інформація вихованки гуртка про засновника фотожурналістики К.Буллу (Додаток А).

3. Екскурс в історію виникнення фотографії.

Презентація «З історії фотографії».

4. Ознайомлення вихованців із жанрами журналістики, пов'язаними з фотографією

Педагог. Інформаційними жанрами журналістики є фотоінформація, фоторепортаж, фотоілюстрація.

Фотоінформація – найбільш оперативний спосіб відображення позитивних і негативних сторін дійсності. Це форма її фіксації, що раніше інших виділилася в особливий жанр фотожурналістики. У основі фотоінформації – одиничний факт, повідомлення про який має лише показати глядачу і читачу, де, коли він відбувся і які його наслідки.

Фоторепортаж – більш комунікативна дія, спрямована фоторепортером, журналістами чи органом ЗМІ на глядача і читача, з метою висвітлення події. Фоторепортаж може складатися із серії знімків про подію у фазах її змін, поступального або динамічного розвитку, прогресуючими або регресуючими наслідками. Репортаж може бути представленим одним або серією знімків, що відображають як одну подію, так і основні етапи події (подій).

Перші знімки репортажів із місць подій з'явилися в європейських газетах у середині XIX століття. Їх авторів називали «злободенними фотографами».

5. Етичні норми використання фотознімків у пресі.

Важливим є дотримання етичних норм використання фотографій у періодичних виданнях. Фотографії мають бути такими, що не ображають національних, расових, етичних і релігійних поглядів і поглядів людей; не пропагують насилля та екстремізм, не обмежують громадянські права за будь-якими ознаками, не свідчать про фізичні недоліки чи хвороби людини. Фотоматеріали мають сприяти зміцненню моральних та етичних засад суспільства, збереженню національних, культурних традицій, протистояти впливу культу насильства, жорстокості.

6. Робота з місцевою пресою.

1. Повідомлення бібліотекаря. Сьогодні заняття проходить у бібліотеці – скарбниці духовних надбань. На вашу думку, чому? (Література і журналістика тісно пов'язані. Саме в бібліотеці є можливість переглянути періодичні видання: газети, журнали). Наша бібліотека передплачує 55 найменувань районних, обласних і центральних друкованих періодичних видань. Кожне видання містить фотоматеріали, що є підтвердженням висвітлених у статті матеріалів.

2. Повідомлення вихованки гуртка з теми: «Фоторепортаж».

Вашій увазі пропонується повідомлення вихованки гуртка з теми: «Фоторепортаж», що розширить ваші знання з теми і сприятиме виконанню творчого завдання (Додаток Б).

3. Творча робота (для виконання завдань вихованцям пропонується сформулювати 3 групи).

Кожній групі пропонується виконати два завдання:

- 1) детально розглянути фотографії із запропонованої газети; визначити, до якого жанру фотожурналістики вони відносяться; дати їм назву; обґрунтувати власну думку щодо доречності використання фото для статей;
- 2) написати коротке повідомлення про події, що ілюструють фотографії.

4. Виконання індивідуального завдання. Створення фоторепортажу про діяльність гуртка за фотографіями, що принесли на заняття вихованці.

7. Майстер-клас фотожурналіста

IV. Підсумок заняття.

Інтерактивна вправа «Незакінчене речення»

(Один вихованець читає початок речення, а інший закінчує його).

Якщо журналістика – це професія, то фотожурналістика – це...

Фотожурналіст має бути ...

Якість фотографії в періодичному виданні не в її...

Педагог. Ваші відповіді підтверджують те, що ви розумієте важливість об'єктивного висвітлення подій у пресі. Подальші заняття передбачають продовження роботи з проблеми, що забезпечить підвищення рівня володіння вміннями та навичками використання фотоматеріалів у публікаціях.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЗАСНОВНИКА ФОТОЖУРНАЛІСТИКИ КАРЛА БУЛЛУ.

Спадщина Карла Булли налічує близько 230 тисяч негативів фотографій, що збереглися до нашого часу.

Карл Карлович Булла́ (Карл Освальд Булла) – фотограф німецького походження, якого називають батьком фоторепортажу.

Карл Освальд Булла народився в Пруссії 26 лютого 1855 року (за іншими даними 1853 року) у родині купця. Його батько – Карл Освальд Булла, мати – Ганна, уроджена Шефлер.

У 1965 році разом із батьками переїхав до Петербурга і влаштувався працювати у фірмі, що виготовляла й продавала фотоприлади.

У двадцятилітньому віці Булла відкрив невеличкий завод із виробництва сухих бром-желатинових пластин, необхідних для фотосправи.

У 1875 році Булла відкрив свою першу фотографічну студію і став модним фотографом. Протягом десяти років він займався портретною павільйонною фотографією. Згодом одержав дозвіл робити фотографії поза студією і залучився до зйомок міського життя.

К. Булла фотографував вуличні сцени, транспортні засоби, представників різних професій, знаменитих людей. Він був майстром репортажного портрету. У 1886 році Булла отримав офіційний дозвіл на фотографування церемоній, вуличних заходів, революційних маніфестацій, важливих суспільних і політичних подій. Завдяки К. Буллі збереглися важливі документальні свідчення з вітчизняної історії.

Знімки в його виконанні публікувалися на сторінках найвідоміших журналів. Він був офіційним ілюстратором журналів «Нива», «Огонек», «Столица и усадьбы», «Die Woche», «Illustrirte Zeitung», «Illustration».

Відмінною рисою характеру Карла Карловича була його комунікабельність. Він міг невимушено спілкуватися з незнайомими людьми.

У фотомайстерні Карл Булла працював разом із синами, які продовжили справу батька. У 1916 році К. Булла остаточно передав їм свою фотографічну справу і переїхав до Естонії, де жив до останніх днів свого життя.

ФОТОРЕПОРТАЖ

День захисту дітей

1 червня в нашому закладі відбулося свято для всіх вихованців – День захисту дітей, у якому взяли участь вихованці, їхні батьки та педагоги.

Під час свята пройшли виставка-конкурс народної творчості, майстер-класи з декоративно-прикладного та ужиткового мистецтва, були організовані ігрові програми, інші цікаві розважально-оздоровчі заходи для дітей. Свято завершилося гала-концертом.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО АКТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ПРОЦЕСІ ПІЗНАВАЛЬНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ТВОРЧОМУ ОБ'ЄДНАННІ СОЦІАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО НАПРЯМУ

(Із досвіду роботи Ткаченко В. В., керівника
зразкового творчого об'єднання «Паперова пластика» Сумського
обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю)

Провідна ідея досвіду: упровадження інноваційних педагогічних технологій навчання і виховання, спрямованих на соціальне становлення дітей та учнівської молоді в процесі пізнавально-творчої діяльності.

Місія навчання: сприяння формуванню життєвої компетентності особистості; становленню її як творця і проектувальника власного життя, активного громадянина держави; залучення вихованців до пізнавально-творчої діяльності; створення умов для розвитку їхніх творчих здібностей; умотивування пізнання навколишнього світу.

Актуальність досвіду. Сучасний етап соціально-економічного розвитку в державі передбачає необхідність більш ефективного використання освітньо-виховного потенціалу навчальних закладів, спрямованого на розв'язання проблеми організації вільного часу дітей та учнівської молоді, задоволення їхніх потреб в особистісному розвитку та самореалізації. Виконання таких завдань є можливим за умови дотримання вимог до якості освіти; побудови навчально-виховного процесу в контексті впровадження принципів соціалізації та гуманізації.

Особлива роль у розв'язанні зазначених проблем належить позашкільній освіті як соціальному інституту виховання й розвитку дітей та учнівської молоді, що сприяє формуванню особистості, розкриттю її творчого потенціалу, вихованню соціально значущих якостей, формуванню ціннісних і моральних орієнтирів. Актуальним у роботі керівника творчого об'єднання є використання інноваційних форм і методів, спрямованих на забезпечення розвитку індивідуальних пізнавальних і творчих компетентностей вихованців, їхнє самовизначення, самореалізацію та самовдосконалення.

Науково-методичною основою організації діяльності педагога в контексті тематики досвіду є наукові праці І. Бега, О. Биковської, В. Вербицького, Л. Ковбасенко, О. Литовченко, Л. Павлової, Г. Пустовіта, Т. Суценко, Л. Тихенко та інших вітчизняних науковців і педагогів-практиків.

Науково-методичне значення досвіду полягає в удосконаленні форм і методів навчально-виховної роботи, що забезпечують досягнення високих результатів вихованців у конкурсних заходах різних організаційних рівнів; формування соціальної активності особистості в процесі практично значущої громадської діяльності; виховання поваги до культури та традицій українського народу, інших народів світу.

Тип досвіду визначається як раціоналізаторський, що вирізняється оригінальним підходом до використання форм, методів, прийомів роботи з вихованцями гуртків в умовах позашкільного навчального закладу.

Репрезентативність матеріалів досвіду. Період підготовки конкурсних матеріалів: 2012–2013 роки.

Значущість досвіду. Досвід роботи за темою висвітлювався під час обласних, всеукраїнських методико-педагогічних заходів, на засіданнях методичних об'єднань для педагогів-організаторів загальноосвітніх навчальних закладів міста Суми, педагогів Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю.

Система роботи творчого об'єднання «Паперова пластика».

Декоративно-вжиткове мистецтво, яке розкриває дітям безмежний світ краси та мудрості, навчає культури праці, спільного розв'язання пізнавально-творчих завдань; забезпечує гармонійне виховання дітей, розвиток їхніх творчих здібностей; виховує естетичні почуття. Твори мистецтва відіграють важливу роль у розвитку уяви та фантазії, навчають розуміти самотність, художню цінність, поетичність, мудру простоту поглядів і почуттів автора. Робота над декоративно-вжитковими виробами передбачає більш детальне вивчення культури народу, його звичаїв, культури праці за законами краси.

Робота творчого об'єднання «Паперова пластика» організована за навчальною програмою з позашкільної освіти соціально-реабілітаційного напрямку «Паперова пластика» (авт. Ткаченко В.В.), затвердженою наказом управління освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації від 05.09.2011 року № 658.

Навчальна програма «Паперова пластика» розрахована на організацію пізнавально-творчої діяльності вихованців молодшого, середнього та старшого шкільного віку.

Зміст програми передбачає варіативність елементів інноваційних методів навчання, виховання, оздоровчо-дозвіллевої роботи, спрямованих на соціалізацію особистості в процесі навчально-виховної діяльності.

Для забезпечення якості навчально-виховного процесу на заняттях гуртка педагогом використовуються групові, колективні та індивідуальні форми роботи. Індивідуальна робота є важливою під час підготовки до конкурсів, виставок, фестивалів, творчих звітів тощо.

Використання різноманітних форм, методів, прийомів індивідуальної роботи забезпечує більш ефективне оволодіння вихованцями практичними вміннями та навичками створення творчих робіт, а головне дає змогу педагогу спілкуватися з кожною дитиною, налагодити стосунки в системі «педагог-вихованець».

Для більш детального ознайомлення з творчими доробками майстрів декоративно-вжиткового мистецтва, розвитку системного, просторового та логічного мислення, творчої уяви, фантазії вихованців у системі роботи творчого об'єднання використовуються сучасні інформаційно-комунікаційні технології, а саме: мультимедійні презентації, слайд-шоу, он-лайн конференції, майстер-класи.

Ефективність педагогічного процесу забезпечується впровадженням таких інтерактивних технологій навчання, як *засідання експертної групи* для аналізу творчих робіт вихованців; *концентричні кола*, що забезпечує залучення всіх вихованців до обговорення проблем підбору матеріалу для виготовлення виробу, композиційного рішення, визначення послідовності роботи над художнім виробом; *коло думок*, що сприяє індивідуальному самовиявленню вихованців творчому використанню знань для розв'язання навчально-творчих завдань. Про ефективність застосування занять із використанням інтерактивних педагогічних технологій свідчить висока результативність участі вихованців у конкурсах, виставках, фестивалях різних організаційних рівнів.

Робота творчого об'єднання основана на суб'єкт-суб'єктній діяльності педагогів і вихованців, що сприяє не лише розвитку у вихованців творчого підходу до розв'язання навчально-пізнавальних завдань, а й забезпечує формування в них умінь і навичок творчої взаємодії для ухвалення спільних соціально важливих рішень; формування цілісної картини світу, уявлень про зв'язок соціального середовища та власного внутрішнього світу – створює умови для соціалізації вихованців.

Зміст кожного заняття забезпечує ефективну організацію двостороннього взаємообумовленого процесу співтворчості педагога і вихованців для засвоєння дітьми соціального досвіду, самостійного відтворення власного досвіду з урахуванням високоморальних людських відносин.

У систему роботи творчого об'єднання педагог упроваджує форми і методи роботи, що спрямовані на формування практичних компетентностей вихованців під час навчально-творчої діяльності за декоративно-вжитковим профілем. Реалізація такого завдання забезпечується залученням вихованців до самостійної пізнавальної діяльності за окремими темами. Самостійна робота на окремих етапах заняття (вибір теми, складання модулів, оформлення готових виробів тощо) стимулює активність; навчає планувати та конкретизувати завдання своєї пізнавально-творчої діяльності; забезпечує оволодіння вміннями та навичками самоорганізації, саморегулювання; самоаналізу результатів діяльності. Зазначені форми та методи роботи з вихованцями є ефективними засобами формування в них соціальної активності.

Оскільки потенціал психічного та соціального благополуччя вихованців закладається в сім'ї, робота педагога спрямовується на активне залучення батьків вихованців до участі в роботі творчого об'єднання. З цією метою використовуються форми роботи, що сприяють формуванню в батьків утвердження в сім'ї здорового способу життя; поглибленню в батьків психолого-педагогічних знань, необхідних для виховання соціально активної особистості. Зокрема проводяться родинні заходи «Поради Нехворійка», «Здоровим бути здорово», «Тато, мама, я – спортивна і творча сім'я», «Батькам про виховання дитини» тощо.

Педагогом сформована власна система співпраці з батьками, складовими якої є не лише проведення батьківських зборів, індивідуальних бесід з батьками вихованців, а й спільних для вихованців і їхніх батьків організаційно-масових заходів: майстер-класів, відкритих і підсумкових занять, конкурсно-розважальних заходів, днів здоров'я, родинних свят за народним календарем тощо. Цікавими й корисними для батьків є психолого-педагогічні тренінг-курси, зустрічі за круглим столом,

зустрічі творчих поколінь, до участі в яких запрошуються педагоги інших творчих об'єднань, психолог закладу.

У роботі творчого об'єднання застосовуються такі форми та методи навчально-виховної роботи, що сприяють підвищенню фізичної активності вихованців, формуванню культури здоров'я, навчання здоровому способу життя (прогулянки, екскурсії, відпочинки на природі, заняття з елементами здоров'язбережувальних технологій).

Педагог залучає батьків до взаємодії з позашкільним навчальним закладом. Батьки вихованців творчого об'єднання є членами клубу сімейних традицій, у межах якого відбуваються зустрічі творчих поколінь, що супроводжуються роздумами над проблемами родинного виховання та популяризацією народної педагогіки.

Сімейні зустрічі та свята за народним календарем є своєрідною формою вивчення народних традицій, народної педагогіки.

Особлива увага приділяється роботі із залучення батьків до аналізу й оцінювання результатів роботи дітей за завданнями обласних освітніх проєктів «Рідна Сумщина», «Від особистого здоров'я – до здоров'я суспільства», що проводяться Сумським обласним центром позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю.

Зазначене вище дало підстави для розроблення *соціально-педагогічної моделі організації роботи творчого об'єднання «Паперова пластика»* (рис.1).

Рис. 1. Соціально-педагогічна модель творчого об'єднання «Паперова пластика»

Співпраця з психологічною службою закладу сприяє оптимізації та психологізації навчально-виховного процесу; соціалізації вихованців; формуванню в них навичок здорового способу життя; зростанню позитивної мотивації до навчально-творчої діяльності; розкриттю творчого потенціалу; результативній участі в міських, обласних, всеукраїнських творчих конкурсах, виставках, фестивалях.

У творчому об'єднанні надається увага роботі з дітьми із соціально вразливих категорій, зокрема, серед вихованців гуртка є 10 дітей із неповних сімей, 5 – із малозабезпечених сімей.

Зазначене зумовлює реалізацію завдань соціально-реабілітаційного напрямку діяльності в гуртковій роботі, передбачає можливість залучення дітей таких категорій до творчої діяльності. Спрямована на соціальну реабілітацію робота, вибудовується в систему, що органічно інтегрується в навчально-виховний процес. За умови співпраці з психологічною службою закладу здійснюється психодіагностична робота за діагностувально-проектувальним комплексом «Універсал». Отримані результати діагностики стають основою для консультативної, прогностичної, профілактичної соціально-перетворювальної роботи.

Діти отримують можливість реалізувати свої здібності у творчій діяльності. Соціальна спрямованість навчально-виховного процесу сприяє формуванню у вихованців соціально-побутової компетентності, комунікативних навичок, готовності до самостійного життя.

Результативність освітньо-виховної діяльності творчого об'єднання.

Протягом 2009–2013 р.р. вихованці творчого об'єднання досягли вагомих результатів, неодноразово отримували призові місця як на обласних, так і на всеукраїнських виставках-конкурсах.

Рік	Захід	К-ть учасників	Результат
2009	Всеукраїнська виставка-конкурс декоративно-ужиткового та образотворчого мистецтва «Знай і люби свій край», м. Київ	1	диплом III ступеня
2010	Обласний конкурс творчо обдарованих дітей та підлітків «Чарівні барви Сумщини», м. Суми	1	диплом III ступеня
2010	Всеукраїнська виставка-конкурс «Український сувенір», м. Київ	1	диплом II ступеня
2011	Всеукраїнська виставка-конкурс декоративно-ужиткового та образотворчого мистецтва «Знай і люби свій край», м. Київ	1	диплом II ступеня
2011	Обласна виставка творчих здобутків юних майстрів народних майстрів ремесел, м. Суми	1	диплом I ступеня
2011	Обласний конкурс «Різдвяний янгол», м. Суми	1	дипломи II,III ступенів
2012	Обласний конкурс творчо обдарованих дітей та підлітків «Чарівні барви Сумщини», м. Суми	2	дипломи I,II,III ступенів
2012	Обласна виставка творчих здобутків юних майстрів народних майстрів ремесел, м. Суми	1	диплом III ступеня
2013	Всеукраїнська виставка-конкурс декоративно-ужиткового та образотворчого мистецтва «Знай і люби свій край», м.	1	диплом I ступеня
2013	Обласна виставка-конкурс «Український сувенір», м. Суми	2	дипломи II,III ступенів

Вихованці Ткаченко В. В. беруть участь у спільному проекті Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю та обласної державної телерадіокомпанії «Вправні рученята».

Результатом діяльності педагога і вихованців творчого об'єднання стало присвоєння у 2013 році творчому об'єднанню «Паперова пластика» почесного звання «Зразковий художній колектив».

Поширення досвіду. Протягом 2010–2013 р.р. матеріали досвіду було висвітлено під час всеукраїнських семінарів-практикумів керівників гуртків оригамі, обласного семінару-практикуму «Майстер-клас як ефективна форма навчально-творчої діяльності», засідань обласного методичного об'єднання керівників гуртків соціально-реабілітаційного напрямку,

Досвід роботи педагога впроваджується керівниками гуртків соціально-реабілітаційного напрямку позашкільних навчальних закладів області.

Самоосвітня діяльність педагога передбачає ознайомлення із сучасними досягненнями зарубіжної та вітчизняної психолого-педагогічної науки, методико-педагогічними надбаннями педагогів-практиків з проблем розвитку позашкільної освіти, що забезпечує організацію навчально-виховного процесу з використанням сучасних педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій, створення портфоліо власного педагогічного досвіду.

Список використаної літератури

1. Бородянец В. Создание комфортного психологического климата занятий в объединениях детского технического творчества / В.Бородянец // Доп. образование и воспитание. - 2008. -№2.
2. Веремійчик І. Граючись, вчимося / І.веремійчик. - Тернопіль: Мальва, 2002.

3. Волобуєва Т. Розвиток творчої компетентності школярів /Т.Волобуєва.- Харків: Основа, 2005.
4. Заброцький М. Основи вікової психології / М.Заброцький. - Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2006.
5. Розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в креативному позашкільному навчально-виховному мікросоціумі. З досвіду роботи Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю / Л. В. Тихенко, Л. М. Бондар, Н. В. Перепелиця, Н. Ю. Сидоренко. – Суми : ВТД Нота-бене, 2008. – 68 с.
6. Формування та розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в креативному освітньому соціумі : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. 17–18 вересня 2008 року. / МОН України [та ін.]. – Суми : ВАТ Сумська обласна друкарня, 2008. – 405 с.
7. Чіотти Д. Оригинальные поделки из бумаги/ Д.Чіотти. - М.: Мир книги, 2007.

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ВИХОВАНЦІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГУРТКАХ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

(Із досвіду роботи Пати О. І., керівника гуртка «Основи роботи в операційній системі Windows та прикладних програмах MS Office» Шосткинської міської станції юних техніків)

Актуальність проблеми, її практичне значення. У сучасній освіті України домінує ідея формування дослідника, здатного до творчого мислення, самостійного пошуку шляхів розв'язання актуальних проблем. У основних положеннях Національної доктрини розвитку освіти в Україні розвиток творчого потенціалу особистості в процесі безперервної освіти визначено одним із головних завдань.

Позашкільний соціум, сформований у системі освітньо-виховної діяльності позашкільних навчальних закладів, визначається як ефективне освітньо-соціальне середовище, що забезпечує формування життєвих компетентностей дітей та учнівської молоді.

Провідна ідея досвіду полягає у створенні системи роботи, спрямованої на розвиток творчого мислення вихованців, формування їхніх навчально-інформаційних, інтелектуальних і спеціальних умінь у процесі розв'язання інформаційно-технічних завдань.

Практична значущість досвіду полягає в розробленні системи виховання творчої особистості, яка володіє комп'ютерними технологіями, здатна розв'язувати життєві та професійні завдання в сучасному інформаційному суспільстві.

Новизна. Аналіз сучасних наукових досліджень з проблеми дає підстави стверджувати, що використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі навчально-творчої діяльності в гуртку забезпечує розвиток і формування інформаційно-комунікаційних здібностей вихованців. Для підвищення рівня освітньо-виховної роботи в гуртку важливим є використання таких форм і методів роботи, як дистанційне навчання, надання консультацій, координація роботи в межах реалізації проектних завдань, контроль за виконанням творчих завдань вихованців у режимі on-line.

Науково-педагогічне обґрунтування.

1. *Нормативно-правовою базою роботи гуртка є* Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», Національна доктрина розвитку освіти, що визначають пріоритетні завдання розвитку позашкільної освіти, а саме: забезпечення права вибору та доступність до якісної позашкільної освіти; створення умов для творчого, інтелектуального та духовного розвитку особистості, її професійного самовизначення. Для їх реалізації необхідним є використання сучасних педагогічних технологій, які

сприяють формуванню та розвитку інтелектуальних і творчих здібностей вихованців у процесі пізнавальної, навчальної та творчої діяльності; їхній самореалізації, самовизначенню.

2. *Теоретико-методологічною основою діяльності гуртка* є дослідження Л. Виготського, В. Роменця, Г. Пустовіта, у яких визначено теоретичні засади формування творчої особистості; праці В. Вербицького, Л. Ковбасенко, Л. Тихенко, С. Ніколаєнко, у яких висвітлено організаційно-педагогічні засади формування творчих здібностей вихованців у процесі навчання в гуртках позашкільних навчальних закладів.

Технологія реалізації провідної ідеї досвіду. Однією з важливих складових систем освіти в Україні є позашкільна освіта, яка здатна задовольнити потреби особистості у творчій самореалізації, забезпечити її інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток у сфері вільного часу. Особливе значення в період інформатизації сучасного суспільства має науково-технічний напрям позашкільної освіти. Зокрема діяльність гуртків інформаційно-технічного профілю спрямована на оволодіння дітьми базовими життєвими компетентностями.

Для реалізації ідеї досвіду в роботі з вихованцями гуртків інформаційно-технічного профілю впроваджуються сучасні форми

та методи навчально-пізнавальної діяльності, а саме: дослідницькі, частково-пошукові, проблемні, проектні тощо. Їх використання сприяє розвитку технічного мислення вихованців, оволодінню системою спеціальних знань, необхідних для опанування сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями. Використання зазначених форм і методів забезпечує не лише активізацію творчих здібностей вихованців, а й спонукає їх до повноцінної творчої діяльності для реалізації потреб у науково-технічній творчості.

Досвід практичної педагогічної діяльності дозволяє визначити найбільш ефективні форми засвоєння вихованцями знань і навичок, а саме: рольові ігри, індивідуальні творчі завдання, виконання завдань освітньо-виховних проектів; участь у предметних олімпіадах, інтелектуальних марафонах, конкурсах, вікторинах.

Мотивацією для відвідування дітьми гуртків позашкільного навчального закладу є бажання займатися улюбленою справою в позаурочний час, можливість спілкуватися однолітками, отримати знання і практичні навички з обраного виду пізнавально-творчої діяльності

Навчально-пізнавальна робота в гуртку спрямована на розвиток творчих здібностей вихованців, набуття та вдосконалення майстерності в обраному виді навчально-творчої діяльності.

Заняття гуртка інформатики відвідують діти з різних соціальних категорій. Тому одним із завдань гурткової роботи є превентивне виховання дітей – залучення «ігроманів» до пізнавально-творчої діяльності в гуртку інформатики.

Створення вихованцями творчих міні-проектів «Я–кібернетик», «Мій будинок майбутнього» не лише допомагає поглибити рівень знань, а й навчає використовувати їх для розв'язання завдань у різних сферах життєдіяльності.

Забезпечення участі в проектній діяльності дає можливість реалізувати досвід роботи педагога з упровадження нових форм виховної роботи: об'єднання вихованців у колективні творчі групи, в яких вони виступають у ролі архітектора, історика, журналіста, інженера.

Підтвердженням ефективної комунікативної навчально-творчої взаємодії вихованців є результат участі творчої групи гуртка у Всеукраїнському конкурсі наукових проектів «Мій будинок

майбутнього», «Вікна нашого міста», організованого компанією «REXAY вікна», яка включила розроблені вихованцями гуртка проекти до десятки найкращих.

Для формування пізнавальної, практичної компетентностей вихованців у роботі гуртка застосовується такий вид діяльності, як виконання самостійних творчих завдань: створення емблем, колажів, таблиць, растрових малюнків, анімаційних відеороликів, блок-схем, гіпертекстів тощо.

Досвід роботи дає підстави стверджувати, що результативними формами та методами організації навчально-виховної роботи з вихованцями гуртків інформатики є проблемне та інтерактивне навчання, дослідницький і проектний методи, що розвивають логічне, науково-технічне, творче мислення вихованців, дають поштовх до експериментальної, дизайнерської і конструкторської діяльності.

Однією зі складових організаційно-виховної діяльності педагога є взаємодія в системі педагог–батьки–вихованець, сутність якої полягає в проведенні спільних виховних заходів, що

забезпечують взаємодію батьків, педагогів з метою стимулювання активності вихованців у навчально-творчій роботі, формування мотивації до занять улюбленою справою на основі особистісно-орієнтованого підходу.

У спілкуванні з батьками педагог використовує інформаційно-комунікаційні технології (створюються електронні поштові скриньки, застосовуються можливості Web-технологій). Батьки залучаються до проведення інформаційних брейн-рингів.

Досягненню вихованцями високих результатів під час участі в конкурсах різних організаційних рівнів, науково-практичних конференціях, Інтернет-олімпіадах, конкурсах-захистах науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук сприяє застосування індивідуального підходу, самоосвітніх технологій (індивідуальні консультації, спілкування в режимі on-line, координація проектної діяльності).

Результативність навчально-виховного процесу в гуртку. Участь вихованців у різноманітних конкурсах юних інформатиків сприяє їхній самореалізації, умотивуванню навчально-пізнавальної діяльності.

Вихованці гуртка ставали неодноразовими переможцями і призерами обласного конкурсу учнівської молоді з інформаційних технологій (2011–2013 р. р.). У 2012 р. команда м. Шостка, до складу якої увійшли вихованці гуртка, стала переможцем обласних змагань учнівської молоді з інформаційних технологій. За результатами участі у Всеукраїнському конкурсі юних любителів інформатики та аматорів комп'ютерної техніки вихованці гуртка посіли III місце в командному заліку (2013 р., м. Тернопіль).

Вихованці гуртка вищого навчального рівня є призерами II етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук (2010–2011 р.р.). Також вони є постійними учасниками Всеукраїнського Інтернет-конкурсу «Бобер», конкурсу ECE компанії Samsung «Комп'ютерна мережа об'єднує людей».

Жарікова Євгенія отримала перемогу у конкурсі ECE «Я – майбутній Кібернетик», що був організований Українською академією банківської справи (2012 р.). Високий рівень знань і вмінь демонструють вихованці під час міжнародних конкурсів. Панарін Іван став учасником Міжнародного конкурсу з WEB-дизайну у 2012 р. і 2013 р., Чубун Михайло – переможець цього конкурсу в номінації «3D- графіка».

Підтвердженням ефективності роботи педагога є той факт, що серед її вихованців – стипендіати голови Сумської обласної адміністрації. Вихованці в подальшому пов'язують свою діяльність зі сферою інформаційних технологій, продовжують навчання у вищих навчальних закладах України та за кордоном.

Підвищення професійно-творчого рівня педагога. Професійно-творча діяльність керівника гуртка передбачає роботу над підвищенням його професійно-творчого рівня, що забезпечується участю в роботі методичних об'єднань учителів інформатики загальноосвітніх навчальних закладів і керівників гуртків позашкільних навчальних закладів міста, обласних і всеукраїнських семінарах, професійних конкурсах, форумах тощо.

Участь у конкурсах, семінарах, проектах «Учитель-новатор», «Золоте серце», «Панорама творчих уроків», «Творча особистість року» є важливим етапом становлення педагога, розвитку професійно-творчої компетентності, оскільки під час підготовки та участі в методико-педагогічних заходах різних організаційних рівнів забезпечується можливість спілкування та обміну досвідом роботи з колегами-практиками та науковцями, ознайомлення з досягненнями комп'ютерних технологій та інформатики для їх використання в освітньо-виховній діяльності в позашкільних навчальних закладах.

Підтвердженням високого рівня професійної майстерності педагога є отримання у 2011 році сертифікату «Курс Microsoft із цифрових технологій» за результатом виконання тестових сертифікаційних завдань; перемога в II (обласному) турі Всеукраїнського конкурсу «Джерело творчості», номінація «Керівник гуртка – 2014».

Упровадження досвіду роботи на місцевому, обласному, всеукраїнському рівнях. Досвід роботи педагога висвітлюється в мережі Інтернет, фахових друкованих виданнях, інформаційно-методичному збірнику «Позашкільна освіта Сумщини: регіональний аспект».

У 2009–2012 р.р. надруковані фахові статті та методичні розробки в журналі «Відкритий урок: розробки, технології, досвід» з тем: «Створення мультимедійної презентації для проведення масового заходу "Інформаційний брейн-ринг"»; «Методична розробка "Розвиток інтелектуальних здібностей учнів середнього шкільного віку засобами контролю, створеними в PowerPoint"»; «Методична розробка "Реалізація проекту електронного журналу в сучасній школі"»; «Проектна технологія, як

шлях до реалізації особистісно-зорієнтованого навчання»; «Сучасні інформаційні технології. Програма роботи гуртка МАН».

У мережі Інтернет надруковані статті, методичні рекомендації з тем: «Розв'язання завдань економічного змісту на уроках інформатики. Методика розв'язання економіко-бухгалтерських задач можливостями прикладної програми»; «Робота з базою даних у програмі Microsoft Access. Створення форм»; «Реалізація проекту електронного журналу в сучасній школі»; «Мультимедійна заготовка „Перевір свої знання“ з курсу інформатики»; «Мультимедійна заготовка „Проектна діяльність на уроках інформатики“»; «Проектна технологія як шлях до реалізації особистісно-зорієнтованого навчання»; «Сучасні інформаційні технології. Програма роботи гуртка Малої академії наук». Робота з теми: «Створення мультимедійної презентації для проведення масового заходу „Інформаційний брейн-ринг“» відмічена дипломом конкурсу «Курс Microsoft із цифрових технологій».

Досвід роботи педагога є актуальним для використання в роботі гуртків інформатики загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, секцій наукових товариств учнів та територіальних відділень Малої академії наук України.

Список використаної літератури

1. Про освіту: Закон України // http://www.osvita.org.ua/pravo/law_00/.
2. Заболотний В.Ф. Дидактичні засади застосування мультимедіа у формуванні методичної компетентності майбутніх учителів фізики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.02 "Теорія та методика навчання (фізика)"/В.Ф. Заболотний . – Київ. – 2010. – 38 с.
3. Інформатика. Комп'ютерна техніка. Комп'ютерні технології: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О.І. Пушкаря. — К.: Видавничий центр «Академія», 2002.
4. Коваль Т.І. Підготовка викладачів вищої школи: інформаційні технології у педагогічній діяльності : навч.-метод. посіб. / Т.І. Коваль. – К. : Вид. центр НЛУ, 2009. – 380 с.
5. Козлакова Г.О. Теоретичні і методичні основи застосування інформаційних технологій у вищій технічній освіті: Монографія. – К. : ІЗМН, ВІПОЛ, 1997. – 180 с.
6. Козяр М.М. Віртуальний університет : навч.-метод. посіб. / [М.М. Козяр, О.Б. Зачко, Т.Є. Рак]. – Львів: Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, 2009. – 168 с.
7. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 2 / АПН України ; [редкол. : Волощук І. С. та ін.]. - Київ : [б. в.], 2009. - 275 с.
8. Попов І.І. Інформаційні ресурси й системи: реалізація, моделювання, управління. М.: ТПК «Альянс», 2006. – 408 с.
9. Розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в креативному позашкільному навчально-виховному мікросоціумі. З досвіду роботи Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю / Л. В. Тихенко, Л. М. Бондар, Н. В. Перепелиця, Н. Ю. Сидоренко. – Суми : ВТД Нота-бене, 2008. – 68 с.
10. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. Вип. 11 / Мін-во освіти і науки України, АПН України, Інститут проблем виховання АПН України (Київ); [редкол. : О.В.Сухомлинська, І.Д. Бех, А.Й. Сиротенко та ін.]. - Київ : – 2008. – 449 с.
11. Формування та розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в креативному освітньому соціумі : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. 17–18 вересня 2008 року. / МОН України [та ін.]. – Суми : ВАТ Сумська обласна друкарня, 2008. – 405 с.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ БРЕЙН-РИНГ

Виховний захід для дітей старшого шкільного віку

Мета:

- розвивати інтелектуальні якості вихованців;
- формувати навички застосування знань в стандартних і змінених умовах;

- виховувати дисциплінованість, відповідальність за прийняття рішення;
- розвивати здоровий дух суперництва та співробітництва.

Обладнання: два ігрові столи з сигнальними лампами, 2 комп'ютери, проектор, екран, 4 картки з номерами 1, 1, 2, 2.

Програмне забезпечення: файл презентації в режимі демонстрації *igra Breun-ring.pps*; файл розрахункової таблиці *igra resultat.xls*; файли звукових ефектів і відео-файли для мультимедійного супроводу заходу.

План проведення

- 1. Підготовчий етап.**
  - Оформлення зали у вигляді «рингу» з місцями для «боксерів» у кутках, місцями для груп підтримки.
  - Вибір журі, їх підготовка до участі в заході.
  - Розробка презентації із запитаннями.
  - Розробка таблиці для висвітлення результатів гри.
  - Розподіл вихованців у команди. Команди визначаються з назвою, кандидатурою на роль капітанів, підбирають девіз, готують домашнє завдання (кросворд) та антирекламу.
- 2. Проведення гри.**
  - Вступне слово ведучого, оголошення правил гри.
  - I раунд (відбірковий) «Бліц-турнір» – 3 запитання.
  - II раунд (відбірковий) «Бліц-турнір» – 3 запитання.
  - III раунд (основна гра) – 42 запитання.
  - IV раунд (підсумковий) – домашня заготовка, обмін кросвордами.
  - Конкурс вболівальників.
- 3. Заключне слово, підбиття підсумків.**

Хід заходу

Ведучий: Добрий день, дорогі друзі! Сьогодні у змаганнях візьмуть участь чотири команди, щоб довести, хто з них краще знає принципи роботи комп'ютерів. Уболівальники зможуть не лише підтримати учасників, а й допомогти своїм командам набрати додаткові бали за відповіді на запитання.

Гра буде проходити в 3 тури: I, II – відбіркові (по 3 запитання «Бліц-турнір»). Переможці зустрічаються в основній грі в III раунді. Час для підготовки відповіді – 10 секунд. Після звукового сигналу необхідно натиснути на сигнальну кнопку і надати відповідь.

За правилами гри буде спостерігати журі в складі (голова журі: 1 особа, члени журі: 2 особи). Привітаємо їх.

За підрахунок результатів гри відповідає лічильна комісія, у складі: (2 особи). Вони будуть вносити 1 бал за правильну відповідь у протокол, розроблений у програмі Microsoft Excel, з допомогою якої буде підраховано кількість балів, що отримали команди, й визначено переможця кожного етапу Брейн-рингу.

До судейського столу запрошуються капітани команд. Шляхом жеребкування визначаємо дві пари команд, які виборюватимуть першість у 2-х перших відбіркових раундах. (*Капітани дістають із скриньки картки з номерами*). Гра розпочинається!

За ігрові столи запрошуються команди, капітани яких витягнули картку з цифрою 1.

Знайомство з командами.

Капітан 1 команди: Назва команди, девіз, емблема. Учасники команди _____ .

Капітан 2 команди: Назва команди, девіз, емблема. Учасники команди _____ .

I РАУНД (Відбірковий раунд)

1. З яких знаків складається алфавіт двійкової системи? (0 чи 1)
2. Як називаються в сукупності всі клавіші F1-F12? (Функціональні)
3. Як ще називають жорсткий диск? (Вінчестер)

Ведучий: I РАУНД завершено. Слово – лічильній комісії.

Представник лічильної комісії: За результатами 1 раунду в основну гру виходить команда ____.

Ведучий: За ігрові столи запрошуються команди, капітани яких витягнули цифру 2. Знайомство з командами.

Капітан 3 команди: Назва команди, девіз, емблема. Учасники команди _____ .

Капітан 4 команди: Назва команди, девіз, емблема. Учасники команди _____ .

II РАУНД (Відбірковий раунд)

1. як називається кнопка для перезавантаження комп'ютера на системному блоці? (*RESET*)
2. Які принтери мають найкращу якість друку? (*Лазерні*)
3. Якими кнопками перемикається мова на клавіатурі? (*CTRL+SHIFT*) або (*ALT+SHIFT*)

Ведучий: II раунд завершено. Слово – лічильній комісії.

Представник лічильної комісії: За результатами 2 раунду в основну гру виходить команда _____.

Ведучий: Розпочинаємо основну гру. Будьте уважні, слідкуйте за часом, що відводиться на відповідь.

III РАУНД (Основна гра)

1. Спеціальна програма, що виконує небажані для користувача дії на комп'ютері. (*Вірус*)
2. Якими клавішами з клавіатури можна закрити активне вікно? (*ALT+F4*)
3. З яких частин складається назва файлу? (*Ім'я та розширення*)
4. Людина – фанат комп'ютерних ігор. (*Геймер*)
5. Програми, що потрібні для підключення нових пристроїв до комп'ютера? (*Драйвер*)
6. Що робити, якщо при натисканні клавіш на цифровій частині клавіатури вони не друкуються? (*NUM LOCK*)
7. Місця на системному блоці куди можна підключати зовнішні пристрої. (*USB-порт*)
8. Всесвітня глобальна комп'ютерна мережа. (*Internet*)
9. Як називають починаючих користувачів (жаргон) (*Чайник*)
10. Програма, що працює у вашій системі й перевіряє наявність вірусів усі файли, отриманих електронною поштою? (*Антивірусна програма*)
11. Місце, де неважко знайти друзів, але важко бути впевненим у них на 100 %. (*Чат*)
12. Переносний комп'ютер, схожий на книжку. (*Ноутбук, нетбук*)
13. Деякі програми під час своєї роботи виводять на екран рекламні стрічки, які мають назву _____. (*Банери*)
14. Небажана електронна пошта, тобто пошта, що надходить без вашої згоди. (*Спам*)
15. Вентилятор на процесорі. (*Кулер*)
16. Як назвати одним словом: музика, текст, звук, відео? (*Мультимедіа*)
17. Віруси, що розмножуються, роблячи власні копії, але не потребують носія й існують самі по собі. (*Хробаки*)
18. Він відстежує й аналізує весь потік з даними, що надходять до нього, і пропускає лише дозволені пакети. (*Брандмауер*)
19. Процес розбивання жорсткого диску на сектори та доріжки. (*Форматування*)
20. Людина, яка «зламає» комп'ютерні системи. (*Хакер*)
21. Аналіз усіх повідомлень, що надходять до вашого комп'ютера, з метою виявлення та видалення спаму. (процес) (*Фільтрація*)
22. Пристрій для зв'язку комп'ютерів через телефонну лінію? (*Модем*)
23. Пам'ять, яка залежить від електричного струму. (*Оперативна пам'ять*)
24. Основна характеристика процесора. (*Тактова частота*)
25. Найменший елемент зображення на екрані монітора. (*Піксель*)
26. Найменша одиниця вимірювання інформації. (*Біт*)
27. Термін, який використовується для позначення шахрайських дій, спрямованих на отримання інформації, що дає змогу проникнути до певної системи та даних, які в ній знаходяться. (*Соціотехніка*)
28. Засновник фірми Microsoft. Найбагатша людина в світі. (*Білл Гейтс*)
29. Оптичні диски, що можна перезаписувати. (*CD-RW, DVD-RW*)
30. Рядок у вікні програми, де розміщені всілякі кнопки управління. (*Панель інструментів*)
31. Стан, у якому включений комп'ютер не реагує на дії користувача. (*Зависання*)
32. Один з основних пристроїв комп'ютера, що можна назвати його «мозком». (*Процесор*)
33. Показчик, місця розташування на екрані. (*Курсор*)
34. Назва клавіші для перемикання режимів клавіатури *Вставка/Заміна*. (*INSERT*)
35. Мережа всередині однієї організації. (*Локальна*)
36. Популярний серед школярів вид комп'ютерних програм у мережі. (*Мережеві ігри*)
37. Фахівці у певній області знань виробництва (жаргон) (*Ас*)
38. Пристрій для виведення звукової інформації. (*Колонки*)
39. Пристрій, призначений, для зчитування малюнків з паперу, для передавання в електронному повідомленні. (*Сканер*)

40. Символ-роздільник для написання адреси електронного листа. (@ - *ет, собачка, песик*)
41. Захищає вашу електронну скриньку від злому. (*Пароль*)
42. Головний комп'ютер у мережі. (*Сервер*)

Ведучий: III раунд завершено. Слово – лічильній комісії.

Представник лічильної комісії: За результатами 3 раунду переможцем визначено команду ____.

Ведучий: Залишився останній раунд: домашнє завдання «Відгадай кросворд суперника». Зараз судді роздадуть по одному кросворду кожній команді. Кросворд складається з 10 слів. За кожне відгадане слово команда отримає 1 бал. Якщо кросворд відгадано повністю, команда отримує – 5 балів додатково. Тривалість виконання завдання – 5 хвилин.

IV РАУНД. Домашнє завдання. Відгадай кросворд суперника. (*Звучить музика*).

Ведучий: Конкурс уболівальників «Зрозумій мене».

Одна правильна відповідь – 1 бал. Уболівальники можуть віддати свій зароблений бал команді як бонус.

Завдання: за допомогою міміки і жестів показати предмети, зображені на картці. За кожную правильную відповідь – 1 бал.

Команда №1: Материнська плата, монітор, клавіатура, мишка, крейда.

Команда №2: Центральний процесор, принтер, дисковод, килимок для мишки, дошка.

Ведучий: Слово має представник лічильної комісії.

Представник лічильної комісії: за результатами конкурсу уболівальників команда №1 отримує додатково ____ балів, команда №2 ____ балів.

Ведучий: Час останнього раунду завершено. Просимо журі оцінити результати конкурсу та передати їх представнику лічильної комісії, для визначення переможця гри. Уболівальники можуть віддати свої зароблені бали на користь будь-якої команди. Журі, прошу врахувати бали глядачів.

Звучить заключна пісня.

Голова журі запрошується для нагородження переможців і учасників команд, а також найактивнішого уболівальника або гравця команди, який отримав найбільше балів. (*Цінні подарунки, грамоти, подяки*)

Виступ голови журі: _____.

Ведучий: На цьому гра закінчена. Дякуємо всім за активну участь!

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ В ГУРТКУ ЕКОНОМІКИ

(Із досвіду роботи Олеха А. П., керівника гурткової роботи
Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю)

Актуальність досвіду роботи. Трансформація національної освіти, що відбувається відповідно до загальноосвітніх та європейських соціально-освітніх тенденцій, зумовлює зміну традиційних підходів до організації освітньо-виховної роботи навчально-дослідницького

спрямування, вимагає надання їй особистісно-орієнтованого характеру, комунікативно-творчої та практичної спрямованості.

Особливого значення набуває діяльність позашкільних навчальних закладів із забезпечення цілісності, функціональності, результативності діяльності освітньо-виховних систем, спрямованих на розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді в процесі науково-дослідницької діяльності.

Зазначене зумовлює педагогів орієнтуватися на використання педагогічних технологій, що сприяють не лише засвоєнню знань із навчального предмета, а й розвивають такі якості учня, як пізнавальна активність, самостійність, уміння творчо виконувати завдання, що є складовими інтелекту й оцінюється за результатом діяльності. Ефективність розв'язання проблеми визначається не знаннями або навичками особистості, а її здатністю до генерування оригінальних ідей, відмови від стереотипів, знаходження нових способів діяльності, а також інтелектуальної активності, що поєднує в собі пізнавальні (загальні розумові здібності) і мотиваційні компоненти.

Отже, ураховуючи складність і соціальну важливість проблеми виховання особистості, яка вмотивована до здійснення науково-дослідницької діяльності за обраним напрямом, важливим є залучення вихованців до різних форм і напрямів педагогічно керованої навчально-творчої діяльності, зокрема дослідницької (дослідно-експериментальної, пошукової, конструкторської, винахідницької тощо).

Система педагогічних дій: організація, зміст, форми, прийоми, методи навчання і виховання. Ефективним методом формування й закріплення інтелектуальних умінь вихованців, розвитку в них творчих здібностей до науково-дослідницької роботи є використання підготовчих, діагностичних, мотиваційних, рефлексивних, тренувальних, узагальнювальних, контрольних завдань.

На заняттях гуртка використовуються інтерактивні методи навчання, що забезпечують постійну комунікативно-творчу взаємодію вихованців і педагога, оскільки ефективність профільної дослідницької діяльності залежить від її цілеспрямованості, плановірності, наступності, систематичності, рівня науково-методичного забезпечення та педагогічного супроводу.

Використання на заняттях парно-групових форм роботи, елементів дискусій навчає вихованців аргументовано відстоювати свою думку, сприяє формуванню комунікативної компетентності.

Педагог навчає вихованців працювати з різними джерелами інформації, опрацьовувати додаткову літературу, користуватися інформацією з мережі Internet, створювати презентації з тем і окремих питань для формування в учнів інформаційної компетентності, оволодіння уміннями та навичками самоосвіти та самовдосконалення.

Проведення економічних ігор, розв'язання задач, виконання тестів з економіки дає можливість виявити рівень знань вихованців.

Одним з інтерактивних методів, що використовує педагог на заняттях, є проведення дискусії не лише для формування вміння відстоювати власну думку, а й виховання толерантного ставлення до опонентів, розвитку ораторської майстерності. Виконання творчих завдань розвиває комунікативні здібності, уміння ухвалювати правильні рішення для розв'язання проблем у життєвих ситуаціях, підвищує рівень соціальної компетентності вихованців.

Поєднання словесних методів (бесіда, пояснення) з наочними (демонстрація слайдів, використання відеоматеріалів, ІКТ) і практичними (виконання тестових, контрольних, творчих завдань) дозволяє керівнику гуртка значно підвищити пізнавальну активність вихованців.

Створення педагогом сприятливого морально-психологічного клімату на заняттях забезпечує створення ситуації успіху для кожного вихованця. Результатом є високий рівень науково-дослідницької діяльності вихованців гуртка.

У процесі гурткової роботи педагог навчає вихованців самостійно створювати повідомлення, презентації, писати тези, розробляти буклети. Заняття з узагальнення тем проводяться у форматі телевізійних ігрових шоу «Своя гра», «Брейн-ринг», аукціони економічних знань (вихованці імітують продаж знань у формі умовних лотів за умовні гроші), конкурсів на швидкість розв'язання задач з економіки, розроблення проектів.

Для більш ефективної організації занять гуртка використовується кабінет економіки Конотопської спеціалізованої школи I-III ступенів № 3. Кабінет має сучасне навчальне обладнання, отримане за перемогу у Всеукраїнському конкурсі «Pt – перспективні технології навчання» у номінації «Методична розробка проектного факультативного заняття для учнів 8–11 класів з основ економіки», що проводив PlatinumBank у жовтні 2012 року.

Бібліотека кабінету нараховує близько 500 найменувань підручників; посібників з мікроекономіки, макроекономіки, економічної теорії та політичної економії; збірників задач; монографій.

У кабінеті є електронні навчальні посібники, автоматизовані навчально-атестаційні системи, інтегровані електронні комплекси, плакати та інші наочні посібники.

Дослідницька робота вихованців – вища форма їхньої самоосвітньої діяльності. Формування науково-дослідницьких умінь у школярів – процес складний і довготривалий. Тому завданням педагога є формування дослідницьких навичок вихованців, здійснення постійного контролю за рівнем виконання науково-дослідницьких робіт, аналізу та усунення помилок, визначення найбільш оптимальних шляхів для розв'язання завдань науково-дослідницької роботи, виявлення можливостей подальшого застосування її результатів.

Для керування науково-дослідницькими роботами вихованців важливим є виявлення педагогом науково-пізнавальних їхніх інтересів для правильного вибору теми дослідження (навіть надзвичайно цікава тема, викликана лише потребами часу, не сприятиме її успішному дослідженню, якщо це буде не цікаве дитині). Пріоритетним фактором для вибору теми є стійкий пізнавальний інтерес до неї дослідника, його бажання детально дослідити проблему, внести в неї новизну.

Науково-дослідницька робота вихованців є ефективним засобом стимулювання вихованців до активного застосування методів наукового пізнання в навчально-творчій діяльності, пізнання себе та свого потенціалу щодо інтелектуально-творчого та комунікативного розвитку, підвищення мотивації до систематизованої дослідницької діяльності, набуття дослідницької компетентності.

Для оволодіння вміннями та навичками науково-дослідницької діяльності педагог проводить індивідуальні заняття, вибирає форми та методи індивідуальної роботи, що спрямовані на виявлення та розвиток інтелектуальних умінь, оволодіння методами наукового дослідження, розвитку інтелектуальної діяльності.

Велике значення в роботі педагога, який працює з обдарованими дітьми, є співпраця з вищими навчальними закладами. Вихованці беруть участь у турнірах, конкурсах, інших заходах з економіки, що проводяться вищими навчальними закладами. Викладачі запрошуються для проведення лекційних, семінарських, практичних занять, надання консультацій, що забезпечує більш ефективне виконання вихованцями завдань їхніх науково-дослідницьких робіт.

Така співпраця науковців з інтелектуально обдарованими дітьми має велике виховне значення, а саме: навчає вихованців досягати визначеної мети, формує культуру здійснення наукових досліджень і висвітлення їх результатів, сприяє самопізнанню, розвиває інтелектуальні уміння та комунікативні здібності, навчає самоуправлінню та самоорганізації, що є необхідними для творчої самореалізації якостями.

Усе зазначене дає підстави стверджувати, що науково-дослідницька діяльність вихованців у гуртку науково-дослідницького напрямку є ефективним засобом оптимізації роботи позашкільних навчальних закладів в умовах оновлення освітньої парадигми в Україні, методологічної переорієнтації процесу навчання з інформативного викладання на розвиток вихованців, що сприяє вирішенню проблем організації роботи з обдарованими дітьми та учнівською молоддю.

Результати участі педагога та вихованців у всеукраїнських і обласних конкурсах, змаганнях, олімпіадах. Досвід роботи з проблеми формування творчих здібностей вихованців у процесі науково-дослідницької роботи в гуртку економіки свідчить про її результативність.

Науково-дослідницька діяльність вихованців пов'язана з конкурсними заходами різних організаційних рівнів. Саме їх завдання стають темами для досліджень юних науковців. Участь в конкурсах, турнірах передбачає публічний захист результатів досліджень перед аудиторією, дискутування, відстоювання ідеї. Зазначене сприяє успішному захисту юними дослідниками результатів їхніх наукових досліджень під час Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України.

Вихованці гуртка є постійними переможцями II-го і III-го етапів конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України в секціях економічного відділення, один вихованець є президентським стипендіатом.

Багаторічний досвід роботи педагога в загальноосвітньому та позашкільному навчальних закладах дав підстави для розроблення власного алгоритму роботи з вихованцями, які здійснюють науково-дослідницьку роботу в гуртку економіки.

Педагог, маючи кваліфікацію вчителя історії та суспільствознавства та досвід роботи вчителя української мови та літератури, розширив сферу власної педагогічної діяльності і разом із вихованцями залучився до здійснення науково-дослідницьких робіт з філологічних і суспільно-гуманітарних наук. Висока результативність роботи підтверджується тим, що за останні 5 років 27 учнів є переможцями II етапу, 8 –III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України економічного, історичного, суспільствознавчого та філологічного відділень.

Дитячі шкільні команди юних економістів під керівництвом педагога у 2006–2008 р.р. та 2012 р. ставали третіми, у 2009 р. команда гуртківців здобула перемогу у V Всеукраїнському турнірі юних економістів.

Практична значущість і впровадження досвіду роботи. На регіональному рівні досвід роботи педагога презентовано на обласному семінарі завідувачів методичними кабінетами (2010 р.); під час засідання методичного об'єднання керівників гуртків гуманітарного напрямку (2012 р.); обласного методичного об'єднання вчителів економіки (2013 р.); обласному семінарі викладачів економіки (2013 р.).

Досвід роботи може бути використаний в освітньо-виховному процесі творчих об'єднань, організації роботи гуртків навчально-дослідницького спрямування поза-шкільних і загальноосвітніх навчальних закладів; для розроблення навчальних курсів із проблем організації роботи з обдарованими дітьми та учнівською молоддю для педагогів і практичних психологів – слухачів інститутів підвищення післядипломної педагогічної освіти.

Список використаної літератури

1. Богдан С. Як вибрати тему наукової роботи? : Методичні рекомендації для слухачів МАН / С.Богдан. – Луцьк, 2001. – 10 с.
2. Борецька О. Мала академія наук – дослідницький спосіб мислення / О.Борецька //Директор школи. – 2004. – № 7. – С. 20–24.
3. Веріан Х. Р. Микроэкономика. Промежуточный уровень. Современный подход / Х. Р. Веріан. – М. : Юнити, 1997. – 767 с.
4. Вечканов Г.С. Макроэкономика: учебник / Г.С. Вечканов, Г.Р. Вечканова. – СПб.: Питер, 2002. – 432с.
5. Голобородько В. Наукова робота учнів / В. Голобородько. — Х.: Видав., група «Основа», 2005. – 208 с.
6. Економічна енциклопедія : У 3 т. / Відп. ред С.В. Мочерний. – К. : Видавничий центр "Академія", 2000. – Т. 1. – 864 с.
7. Заболотний О. Як знаходити знання? : Організація науково-пошукової дослідницької діяльності учнівської молоді / О. Заболотний //Укр. мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2003. – № 2. – С. 94–106.
8. Макарова О. Як писати роботу на конкурс МАН / О. Макарова //Шкільний світ. – 2005. – № 40. – С. 8–10.
9. Мицкевич А. А. Сборник заданий по экономике / А. А. Мицкевич. – М. : Вита -Пресс, 2000. – 144 с.

МАТЕРІАЛИ ПЕРЕМОЖЦІВ ОБЛАСНОГО ЕТАПУ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КОНКУРСУ МЕТОДИЧНИХ МОДЕЛЕЙ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ «ВИХОВАТИ ОСОБИСТІТЬ»

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ В ГУРТКАХ ПРИРОДНИЧО- ГЕОГРАФІЧНОГО ПРОФІЛЮ ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

(Із досвіду роботи Хорошун В. В., керівника гуртка Охтирського ЦПО – МАНУМ)

Сучасний стан суспільного розвитку, динамічні зміни у всіх сферах людської діяльності зумовлюють необхідність розроблення та впровадження в педагогічну практику інноваційних технологій формування творчої особистості. Підвищення ефективності освітньо-виховної роботи, орієнтованої на розвиток творчих здібностей дітей та учнівської молоді, забезпечує потреби суспільства у вихованні покоління з високим рівнем інтелектуального розвитку, уміннями використовувати інновації в будь-якій галузі.

Розв'язання такого завдання здійснюється в процесі навчально-творчої діяльності вихованців у гуртках, клубах, наукових секціях, інших творчих об'єднаннях позашкільних навчальних закладів. Навчально-виховний процес побудований на взаємопов'язаних методиках і технологіях, що забезпечують можливість широкого вибору змісту, форм, засобів навчання і виховання дітей та учнівської молоді для задоволення їхніх пізнавальних, інтелектуальних і духовних запитів та інтересів на основі диференціації та індивідуалізації. Створені організаційно-технологічні умови передбачають перетворення вихованця з об'єкта в суб'єкт творчої діяльності та забезпечують розвиток якостей, що необхідні для розв'язання завдань науково-дослідницької роботи.

Одним із головних завдань гуртка природничо-географічного профілю – екологічне виховання дітей та учнівської молоді, розвиток їхньої екологічної культури.

Екологічне виховання передбачає розкриття сутності світу природи – середовища життєдіяльності людини, яка здатна осмислювати екологічні явища; робити висновки про стан природи; бути зацікавленою в природоохоронній діяльності – збереженні цілісності, чистоти, гармонії в природі.

Дослідницька та експедиційна робота в гуртку. Діяльність гуртків дослідницько-експериментального напрямку позашкільних навчальних закладів є організованою цілісною педагогічною системою, спрямованою на виконання пошукових і дослідницьких завдань, що вимагають виявлення закономірних зв'язків і відносин; експериментального спостереження за фактами, явищами, процесами; використання методів наукового пізнання. Зазначена діяльність сприяє активному опануванню знаннями, розвиває в дітей та учнівської молоді дослідницькі вміння і навички. Важливим є те, що науково-дослідницька робота є чинником самореалізації особистості, засобом розвитку її творчого потенціалу.

Дослідницька, експедиційна, пошукова робота членів гуртка «Науковець» Охтирського міського центру дитячої та юнацької творчості здійснюється в процесі експедиційної, пошукової, екскурсійної діяльності; виконання завдань науково-дослідницьких робіт; створення проєктів; навчально-виховної роботи в науково-дослідницькому загоні «Юний дослідник» екологічного табору «Деснянські зорі»; участі в Міжнародній програмі GLOBE.

Участь вихованців гуртка в Міжнародній науково-освітній програмі GLOBE забезпечує поглиблення екологічних знань; формує навички ведення спостережень за навколишнім середовищем і розуміти проблеми екологічного стану земної кулі; підвищує рівень набутих вихованцями знань з природничих наук. У межах програми вихованці гуртка виконують метеорологічні, гідрологічні та біологічні дослідження. Дослідницька робота не обмежується лише отриманням даних про стан об'єктів природи, а й супроводжується аналізом, висновками та практичними пропозиціями, що забезпечує виконання завдань екологічних проєктів, результативність участі в конкурсах-захистах науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН.

Визначення напрямку та тематики досліджень залежить від тенденції змін навколишнього середовища. Локальні проблеми як частина глобальних проблем виявляються, досліджуються, аналізуються вихованцями гуртка.

За результатами досліджень були написані науково-дослідницькі роботи «Аналіз повторності вітру різних напрямків у місті Охтирка», «Динаміка зміни кількості опадів у районі міста Охтирка протягом ХХ століття», «Кліматична характеристика зимового сезону в місті Охтирка з 2001 по 2010 роки».

Із метою регулярних метеорологічних спостережень за змінами мікроклімату міста Охтирки Сумської обл., впливом на біорізноманіття регіону під час занять гуртка використовується *метеорологічний майданчик*. У процесі роботи з його обладнанням у вихованців гуртка формуються навички *науково-дослідницької* діяльності. Робота з метеорологічними приладами, спостереження за станом атмосфери сприяє поглибленню екологічних знань вихованців; оволодінню навичками та вміннями ведення метеорологічних спостережень, фіксування даних, виявлення проблем, передбачення віддалених екологічних наслідків втручання в природні процеси; формуванню інтересу до здійснення науково-дослідницької діяльності.

Основними формами роботи на метеорологічному майданчику закладу є систематичні спостереження за погодою та змінами, що відбуваються в природному середовищі; фіксування спостережень; узагальнення даних спостережень у графічній формі. Особливо важливим є те, що в процесі такої діяльності вихованці поглиблюють знання про метеорологічні явища; навчаються виявляти залежності між планетарними і метеорологічними процесами; проблеми, пов'язані зі станом атмосфери; негативні зміни в природному середовищі від зростання виробничих потужностей; підвищують рівень екологічної свідомості та екологічної культури.

Ще одним важливим аспектом дослідницької роботи гуртка «Науковець» є *екскурсійно-експедиційна діяльність*.

Знання з основ пізнання таємниць природи отримують в загальноосвітніх початкових закладах. У процесі безпосереднього спілкування з навколишнім середовищем отримані знання підкріплюються практичною діяльністю, що забезпечує мимовільне засвоєння теоретичних знань, оволодіння практичними вміннями і навичками; спонукає логічно мислити, робити власні висновки, знаходити свої індивідуальні, оригінальні пояснення.

Маршрути експедиції охоплюють різноманітні природні об'єкти міста Охтирки та Охтирського району: Доброславівська гора, гора-Охтир, Монашеські озера, пагорби корінного берега та заплави річки Ворскла.

У процесі дослідження Доброславівської гори, на західному схилі якої знаходиться кар'єр, вихованці визначили причину зсуву великих пісковиків. Незважаючи на заборону, населення використовувало пісок із цих заповідних місць для будівництва. Результатом таких дій може бути зникнення неповторного ландшафту, утвореного пісковиками, що вийшли на поверхню. Вихованці гуртка розробили просвітницький проект «Доброславівська гора», метою якого було інформування населення про необхідність проведення заходів, що запобігатимуть зникненню цього природного об'єкта.

Змістом роботи гуртка передбачаються заходи з формування таких цінностей, як виховання любові до природи, бажання берегти й примножувати її багатства. Серед таких заходів – проведення досліджень водно-болотного угіддя, що знаходиться на притерасній заплаві річки Охтирка поблизу густонаселеного мікрорайону. Аналіз результатів спостережень за угрупованнями півників болотних і гладіолуса тонколистого дав змогу зробити висновки про наслідки нераціонального природокористування територією, що призвело до зменшення угруповань рідкісного виду півників болотних і зникнення гладіолуса тонколистого.

Основною *метою науково-дослідницької роботи* в гуртку «Науковець» є:

- вивчення природного та соціально-економічного стану навколишнього середовища району дослідження;
- поглиблення знань про навколишнє середовище, окремі об'єкти та компоненти (рельєф, ґрунти, рослинно-тваринний світ, водойми, тощо) зазначеної території;
- складання характеристик існуючих екосистем;
- оволодіння методами наукових досліджень (порівняння, вимірювання, аналіз і синтез, опис, визначення);
- презентація результатів роботи на конкурсах, конференціях, зльотах, конгресах тощо.

Важливою складовою науково-дослідницької роботи вихованців – слухачів МАН України, учнів Всеукраїнської заочної біологічної школи та Інституту біологічних стажувань – є написання науково-дослідницьких робіт, створення партнерських проектів, зокрема «Екологічні проблеми Зеленого озера», «Вторгнення амброзії полинолистої у котловину Зеленого озера та його наслідки», «Тривалість вегетативного періоду пшінки весняної у залежності від місця зростання».

Розв'язання завдань науково-дослідницьких робіт і проектів сприяє поглибленню знань вихованців про навколишнє середовище; визначенню кола питань, що підлягають детальному

ознайомленню; формуванню вмінь і навичок знаходити необхідну інформацію, моделювати, експериментувати, формулювати висновки.

Експедиційна діяльність вихованців забезпечує досягнення визначених цілей і розв'язання завдань. Екологічні експедиції, польові практики, що здійснюються в гуртку, є важливими перспективними формами екологічної освіти і виховання в природі, засобами вивчення природи рідного краю. Специфіка польових досліджень на відміну від лабораторних полягає в тому, що вони проводяться на множині популяцій, біоценозів чи екосистем, що в лабораторних умовах здійснити неможливо. Польова практика дозволяє спостерігати природні об'єкти, процеси та явища в динаміці й отримувати повне уявлення про їх всебічну взаємодію шляхом практичної діяльності.

Завдяки проведеним екологічним експедиціям вихованці оволодівають практичними навичками збору та оформлення гербаріїв, проведення досліджень ґрунтів, збору та опису мінералів і гірських порід, дослідження гідрологічних характеристик водойм, вивчення кліматичних характеристик місцевості.

Експедиційні дослідження здійснюються за маршрутами: «Зелене озеро – охтирський смарагд», «Біле озеро – стариця річки Ворскла». Результатом досліджень є оволодіння вихованцями методикою експедиційних досліджень. Отримані дані не лише використовуються для виконання завдань науково-дослідницьких робіт, а й надаються до міського екологічного посту для проведення екологічної експертизи району.

Під час формування висновків за результатами досліджень вихованців великого значення набуває *наступність* у роботі гуртка. Так, у 2011–2012 роках під час узагальнення та порівняння результатів дослідження водойм, що знаходяться на території міста Охтирка, зокрема Зеленого озера, дослідниками використані аналітичні матеріали, отримані гуртківцями у 2002–2010 роках. Це сприяє усвідомленню важливості власних досліджень і розрахунків, сприйманню їх як історичного факту. Співпраця поколінь сприяє формуванню у вихованців таких особистісних якостей, як розвиток загальної та екологічної культури особистості; уміння працювати в колективі, формування відповідальності, колективізму та взаємодопомоги.

Зазначене вище дає можливість зробити висновок про важливість здійснення науково-дослідницької та експедиційної діяльності, спостережень на метеорологічному майданчику. Їх результатами є задоволення пізнавальних інтересів вихованців, детальне вивчення природного та соціально-економічного стану навколишнього середовища району дослідження, закріплення та поглиблення знань про навколишнє середовище, окремі об'єкти та компоненти (рельєф, ґрунти, рослинно-тваринний світ, водойми тощо) Охтирщини для складання характеристик існуючих екосистем і розвитку в них реліктових, ендемічних, аборигенних і нових видів.

Екологічне виховання в гуртку. Завданнями керівника гуртка є не лише створити умови для оволодіння вихованцями теоретичними знаннями та практичними навичками за обраним напрямом позашкільної освіти, а й допомогти їм сформуватися як особистість.

Створення в гуртку творчої атмосфери, психологічного комфорту, похвала та заохочення до пізнання, повага інтелектуальних можливостей вихованців забезпечують їхній творчий розвиток, створюють умови для виховання кращих якостей. Зміст занять гуртка «Науковець» передбачає формування в дітей морально-естетичних якостей і правової культури, профорієнтації, патріотизму в контексті екологічне виховання.

Система екологічного виховання в гуртку «Науковець», спрямована на виявлення й розвиток індивідуальних здібностей та інтересів вихованців, є підґрунтям формування в дітей та учнівської молоді громадської активності, усвідомлення ними наслідків втручання людини в природні процеси.

Перспективність екологічного виховання – одна з провідних педагогічних ідей великого педагога В.О.Сухомлинського. У праці «Книга природи» зазначалося, що школа майбутнього повинна повніше використовувати для гармонійного розвитку все, що дає людині природа і все, що зможе людина зробити для того, щоб природа слугувала їй. За для цього ми повинні берегти і поповнювати багатства, які маємо.

Робота над проектами «Вчимося заповідувати», «Мій рідний край – моя земля»; участь в акціях «Збережемо первоцвіти», «До чистих джерел»; святах «Фестиваль птахів», «Україно! Земле моя!» сприяють розумінню органічного взаємозв'язку і єдності людини з навколишнім середовищем як єдиної гармонії, ролі природи в житті людини; виховують відповідальність за стан навколишнього середовища; формують потребу захисту природи.

Досвід роботи дозволив визначити три головні етапи системи екологічної освіти та виховання в гуртку.

I етап – оволодіння основними екологічними поняттями, методикою та аналізом метеорологічних, біологічних і гідрологічних досліджень, методами проведення екологічного моніторингу.

II етап – робота з визначниками; формування практичних умінь і навичок під час проведення польових досліджень, виконання експедиційних, пошукових завдань і завдань науково-дослідницьких робіт;

III етап – уміння осмислювати екологічні явища, робити висновки про стан природи, розробляти вимоги до раціональної взаємодії з нею, виявляти екологічні проблеми, знаходити способи та шляхи їх вирішення, ухвалювати рішення про природовідповідальну поведінку.

На кожному з етапів екологічного виховання відбувається накопичення екологічних знань; виховується любов до природи, прагнення берегти її; формуються вміння та навички діяльності в природі; визначаються перспективи діяльності з охорони довкілля.

I етап системи екологічної освіти та виховання під час навчально-виховного процесу передбачає накопичення знань про природні об'єкти, закономірності розвитку та функціонування біологічних систем, формування уявлень про навколишній світ, живу і неживу природу, ставлення до природи.

У гуртку «Науковець» за навчально-виховною програмою «Географічне краєзнавство» (авт. В. В. Хорошун) навчаються школярі 10–11 років. Програма передбачає ознайомлення з основами досліджень, спостережень у природі; навчання аналізу, виявлення залежностей, закономірностей природних явищ і процесів. Зміст теоретичного матеріалу побудовано з урахуванням принципу від простого до складного.

Робота над дослідженнями, проектами здійснюється з використанням краєзнавчого матеріалу. За результатами такої діяльності вихованці систематизують матеріал, отриманий під час досліджень; складають творчі звіти; роблять доповіді на учнівських науково-практичних конференціях, інформують місцеву спільноту (статті в місцевій газеті, спецвипуски радіо-, телепрограм). Зазначене вище не лише підвищує рівень екологічної свідомості вихованців, а й створює передумови для професійного самовизначення та подальшого успішного навчання юних науковців у вищих навчальних закладах.

Робота вихованців гуртка за Міжнародною програмою GLOBE включає метеорологічні, гідрологічні та біологічні спостереження, їх аналіз. На чільне місце слід поставити тему «Метеорологічні спостереження за методикою Міжнародної програми GLOBE», що передбачає вивчення будови атмосфери, визначення фактичної, середньої, максимальної та мінімальної температур повітря, атмосферного тиску, атмосферних опадів у м. Охтирка.

У процесі вивчення теми «Краса і здоров'я» діти досліджують рослини – джерела вітамінів і мікроелементів; ознайомлюються з косметичними засобами, що готуються на основі дикорослих рослин, рослинами-синоптиками, квітковим годинником Карла Ліннея, готують страви.

На першому етапі вихованці беруть участь у роботі дослідницьких бригад, працюють за тематикою наукових досліджень, презентують результати роботи під час семінарів, лекторіїв, що організуються НТУ. Сучасне бачення проблеми навчання та виховання передбачає переорієнтацію уваги з інформативного впливу на діяльнісне виховання та навчання, активність вихованців у пізнавальній, зображувальній, мовленнєвій, конструктивній та суспільно-корисній діяльності. Таким завданням повинна приділятися особлива увага, щоб закласти фундамент світогляду особистості, її поведінки, ставлення до навколишнього середовища.

Результати своєї пошуково-дослідницької діяльності юні дослідники представляють на науковій конференції «Юний дослідник». Крайні науково-дослідницькі роботи направляються для участі в обласному етапі Всеукраїнського конкурсу експериментально-дослідницьких робіт із природознавства та біології «Юний дослідник», що започаткований Міністерством освіти і науки України, Національним еколого-натуралістичним центром учнівської молоді у 2006 році з метою залучення учнів 9–11 років до експериментально-дослідницької роботи.

Вихованці гуртка «Науковець» сім років поспіль беруть участь у зазначеному конкурсі, а вихованці творчого об'єднання «Дослідник» наукового товариства учнів «Наукова зміна» презентують свої науково-дослідницькі роботи на місцевому та всеукраїнському рівнях. Юні науковці здійснюють валеологічні дослідження; ведуть спостереження за параметрами вітру та грозами в місті Охтирка; визначають ефективну температуру в зимовий період та частку опадів, що використовується рослинами для приросту сухої речовини. Юні дослідники прогнозують погоду на весняний сезон за стародавнім збірником різноманітних прикмет, пов'язаних із грозою (громом) «Громник»; вирощують огірки, томати, квасолю та картоплю взимку в умовах природного освітлення; вивчають обряди українців, пов'язані з хлібом; досліджують ранньоквітучі лікарські рослини, дендрофлору центру міста

Охтирки, біорізноманіття фауни природного лучного угруповання «Левада» у зимовий період, роль рослин у житті людини; навчаються готувати вітамінні чаї.

Використання краєзнавчого матеріалу в системі навчально-виховної роботи гуртка сприяє поглибленню знань з географії, біології; формуванню почуттів обов'язку і відповідальності за збереження природи; оволодінню навичками природоохоронної діяльності, запобіганню нанесення збитків природі; отриманню досвіду розв'язання екологічних проблем на місцевому та локальному рівнях.

Основи науково-дослідницької роботи, якими вихованці опановують на першому етапі екологічної освіти та виховання, не лише забезпечують результативність участі в конкурсі «Юний дослідник», а й сприяють вихованню цілеспрямованості, наполегливості, свідомого ставлення до природи; формуванню екологічного стилю мислення.

II етап системи екологічного виховання під час навчально-виховного процесу – створення умов для індивідуального творчого розвитку вихованців 12–15 років, формування їхнього стійкого інтересу до дослідницької, пошукової діяльності. Такі завдання розв'язуються в процесі підготовки та участі в заходах екологічного спрямування – конкурсах, змаганнях, зльотах тощо; проектної діяльності; виконання завдань пошуково-дослідницьких робіт, прогнозування та аналізу нескладних екологічних ситуацій; дотримання норм і правил поведінки в навколишньому середовищі.

На II етапі вихованці поглиблюють і розширюють знання про явища і закони природи, виявляють причини екологічної кризи та обґрунтовують шляхи збереження природних комплексів, продовжують розпочате на I етапі дослідження, використовують більш складні методики досліджень.

Важливим аспектом на II етапі є робота над поповненням бази даних про кліматичну характеристику м. Охтирка, що включає аналіз температури повітря, кількості опадів, повторюваності вітрів за різними напрямками, хмарності різних форм і ступеня їх щільності, грозової діяльності, взаємозв'язок між різними метеорологічними елементами: залежність кількості опадів та грозової діяльності від напрямку вітру. За результатами роботи вихованці виконують завдання реферативних і науково-дослідницьких робіт, беруть участь у конкурсах різних організаційних рівнів.

На заняттях гуртка вихованці детально вивчають карту рідного краю, його географічне положення; поглиблюють знання про поверхневі води, ґрунти, флору Охтирщини.

Під час вивчення теми «Основи екологічних знань» вихованці ознайомлюються з основними екологічними поняттями, екологічними закономірностями, класифікацією екологічних чинників, екологічними групами рослин.

Дослідження презентуються на міській учнівській конференції «Сходинки до знань». За підсумками роботи конференції вихованцям може бути рекомендовано взяти участь у Всеукраїнському конкурсі учнівського науково-дослідницького проектування та винахідництва та у Всеукраїнському конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН, якщо роботи юних науковців демонструють актуальність, творчий підхід, новизну, обґрунтованість дослідження; можливість практичного застосування результатів дослідження.

Навчально-виховна робота на II етапі забезпечує не лише підвищення у вихованців рівня знань, формування вмінь і навичок проведення науково-дослідницької роботи, а й сприяє їхній самореалізації, навчає співпраці в колективній діяльності для досягнення поставленої мети.

III етап системи екологічного виховання під час навчально-виховного процесу – створення педагогічно-технологічних умов для написання вихованцями науково-дослідницьких робіт, підготовки до участі в конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України, задоволення потреб у самореалізації та визначенні з майбутньою професією.

На III етапі діяльність гуртка базується на складових особистісно орієнтованого навчання та виховання, співробітництва та співтворчості вихованців і педагога.

Важливого значення набуває широке використання інтерактивних методів навчання (колективно-групових, дискусійних), проектних технологій творчої діяльності (колективних, групових, індивідуальних). Пошукова та навчально-творча робота спрямована на формування у вихованців умінь і навичок, що стануть в нагоді не лише для професійного самовизначення (володіння теоретичними знаннями та основами практичних навичок), а й у професійній діяльності, життєвих ситуаціях (уміння працювати в колективі, виявляти соціальну активність, бути толерантною, естетично розвинутою особистістю тощо).

Для розв'язання зазначених завдань здійснюється робота в мікрогрупах. Вихованці об'єднуються за тематикою наукового дослідження. Процес спільної діяльності прискорює створення колективу односторонців, формує в кожного члена колективу відповідальність за точність власних досліджень, що впливають на загальний результат науково-дослідницької роботи.

Під час роботи над темою «Зелене озеро» гуртківці вивчають його фізико-географічні характеристики та екологічний стан, що дозволяє прослідкувати зміни морфологічних параметрів, зробити порівняльну характеристику водних об'єктів, що знаходяться в умовах різного антропогенного навантаження. Дослідження флорофонду котловини озера дозволяє виявити суцесію рослинного покриву котловини озера.

У цьому випадку важливого значення набуває відповідальність гуртківців за виконані дослідження, точність отриманих результатів, їх аналіз. Така діяльність виховує повагу до своїх однолітків, навчає надавати підтримку, формує почуття відповідальності.

Результатом діяльності гуртка з урахуванням етапів формування екологічної свідомості в процесі науково-дослідницької роботи є екологічне виховання учнів – сформованість їхньої екологічної культури, що характеризується поглибленням знань про навколишнє середовище (природне і соціальне), наявністю світоглядних ціннісних орієнтацій щодо природи, екологічним стилем мислення і відповідальним ставленням до природи та свого здоров'я, набуттям умінь і досвіду вирішення екологічних проблем (насамперед, на місцевому та локальному рівнях), безпосередньою участю у природоохоронній роботі, передбаченням можливих негативних віддалених наслідків природо-перетворювальної діяльності людини.

Співпраця з батьками вихованців. Важливим аспектом навчально-виховного процесу в гуртку є зв'язок із батьками вихованців, що забезпечується використанням індивідуальних і колективних форм роботи. Проведення анкетувань, співбесід, консультацій, батьківських зборів, свят дозволяє більш детально ознайомитися з вихованцями та їхніми батьками, виявити інтереси та уподобання дітей, запобігти негараздам під час навчальних занять у гуртку, індивідуальної роботи з вихованцями, участі в організаційних заходах в інших містах країни та закордоном.

Під час співбесід із батьками вихованців надаються педагогічні рекомендації, визначаються шляхи впливу на їхню дитину для розвитку її здібностей, задоволення запитів та інтересів, запобігання асоціальної поведінки. Така співпраця дає вагомий результат не лише у вихованні, а й забезпечує залучення молодших братів і сестер до навчання в гуртку.

Усе зазначене вище дає підстави для висновку про те, що навчально-виховна діяльність у гуртку «Науковець» Охтирського міського центру позашкільної освіти – Малої академії наук учнівської молоді забезпечує екологічну освіту та виховання дітей та учнівської молоді, яка характеризується різнобічними глибокими знаннями про навколишнє середовище; формуванням умінь і навичок вирішення екологічних проблем; розв'язання завдань науково-дослідницької, пошукової діяльності; створенням умов для професійного самовизначення.

Список використаної літератури

1. Андреев В.И. Педагогика творческого саморазвития. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1996. – 560 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2 кн. – Кн. 1. : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Наукове видання. – К.: Либідь, 2003. - 280 с.
3. Вербицький В.В. Формування практичного розуму цілеспрямованого учня (з досвіду сталого розвитку позашкільної еколого-натуралістичної освіти). – К. : Деміург, 2002. – 232 с.
4. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения: Опыт теорет. и эксперим. психол. исслед. / АПН СССР. - М.: Педагогика, 1986. – 239 с.
5. Кон И.С. Развитие личности ребенка. – М. : Педагогика, 1987. – 212 с.
6. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: В 2 т. – М. : Педагогика, 1983.
7. Паламарчук В.Ф. Першооснови педагогічної інноватики. – К.: Освіта України, 2006. – Т. 1. – 420 с., Т. 2. – 504.
8. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1–9 класів у позашкільних навчальних закладах: Монографія. К. – Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.
9. Рибалка В. Творча особистість педагога і учня як культурно-психологічна цінність позашкільної освіти. // Позашкільна освіта і виховання. – 2006 р. – № 1. – С. 14–18.
10. Тихенко Л.В., Ніколаєнко С.М. Розвиток творчих здібностей учнівської молоді в освітньо-виховній системі «Мала академія наук України» : Навчально-методичний посібник. – Суми : ВТД, «Університетська книга», 2007. – 120 с.

ШКОЛА РАНЬОГО ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ДИТИНИ – ПЕРШИЙ ЕТАП У СИСТЕМІ БЕЗПЕРЕРВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

(Із досвіду роботи Марченко Ю. В., методиста
Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю

Ми вчимо дітей бачити і відчувати красу природи, виховуємо розум і дар бачення заповітних таємниць, навчаємо говорити яскраво, точно і гарно – усе це для того, щоб вони, сьогоднішні малюки, стали дбайливими, турботливими господарям...

Ми виховуємо у своїх вихованців погляд на природу як на найдорожче багатство, що передається з покоління в покоління, цінність якого ні з якими іншими цінностями порівняти й співставити не можна.

В. Сухомлинський

Природа – це невичерпне джерело гармонійного розвитку людини, ефективний засіб формування її світогляду, виховання дбайливого ставлення до навколишнього світу.

Людина як невід’ємна частина природи у своїй соціальній діяльності має жити з урахуванням її законів; раціонального використання природних ресурсів, що зумовлює забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини, досягнення гармонійної взаємодії суспільства і природи.

Проблема екологічного виховання, що спрямована на формування в дітей та учнівської молоді відповідального ставлення до природного середовища, мотивування природоохоронної діяльності, є одним із важливих завдань, що стоять перед педагогами позашкільних навчальних закладів.

Аналіз педагогічних досліджень з проблеми дає підстави для твердження про те, що найбільш сприятливим періодом для початку формування екологічної свідомості, екологічної культури, екологічної поведінки, екологічної відповідальності особистості є старший дошкільний вік. Тому в позашкільних навчальних закладах області створено систему роботи із залучення дітей такого віку до навчально-виховної діяльності, що забезпечує формування в них реалістичних уявлень про природу, базових елементів природодоцільного світогляду, усвідомлення єдності всіх природних елементів і себе як частини природи.

У системі роботи еколога-натуралістичного відділу Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю школа раннього творчого розвитку дитини «Сонечко», організована для дітей 4–6 років, є початковим етапом безперервної екологічної освіти вихованців закладу.

На підставі аналізу системи навчально-виховної роботи з вихованцями школи раннього творчого розвитку дитини «Сонечко» було сформовано її модель (рис. 1).

Зважаючи на профільність відділу, одним із пріоритетних завдань, що стоять перед педагогами школи, є екологічне виховання – формування екологічної компетентності дітей дошкільного віку з урахуванням їхніх фізіологічних і психологічних особливостей.

Екологічна компетентність дітей дошкільного віку пов’язана з формуванням у них уявлень про екологію, розвитком відповідального екологічного ставлення до природного довкілля.

Для формування у вихованців школи «Сонечко» уявлень про природу та навколишній світ на заняттях використовуються розвивальні, дидактичні, рухливі ігри, що є умовою ефективності екологічного виховання дошкільників. Комплексний підхід, системність у формуванні екологічної культури вихованців є основними компонентами освітньо-виховної роботи з вихованцями школи.

Розвивальне середовище – комплекс психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних, ергономічних, естетичних умов, що забезпечують організацію життєдіяльності дітей у навчальному закладі.

У школі раннього творчого розвитку дитини «Сонечко» створені психолого-педагогічні умови для організації ефективної роботи з екологічного виховання дітей дошкільного віку, зокрема:

- наявність розвивального середовища;
- екологізація, валеологізація різних видів діяльності (ігрової, пізнавальної, мовленнєвої, образотворчої, музичної тощо);

– проведення прогулянок, екскурсій, короткотривалих і довготривалих спостережень у доквіллі.

Освітньо-виховний процес здійснюється не лише в навчальних кімнатах, а й у куточку живої природи, зимовому саду, кабінеті акваріумістики, теплиці, на навчально-тваринницькій фермі, навчально-дослідній земельній ділянці.

Організація різних видів діяльності з екологічним змістом – важливий напрям екологічного виховання. На занятті з навчального курсу «Дитина і доквілля» вихованці ознайомлюються з різноманітністю тваринного світу, на занятті з розвивальних ігор складають назви тварин за допомогою кубиків за методикою М. Зайцева, на музичному занятті вивчають пісню «Варті всі життя на Землі», на занятті з хореографії імітують рухи тварин, на занятті з образотворчого мистецтва малюють улюблену тварину, а вдома разом із батьками складають казку чи веселу історію про свого улюбленця.

Цікавими для дітей є заходи з пріоритетом екологічного виховання (екологічні свята, природоохоронні акції та пізнавально-розважальні програми). А найбільш улюбленими є екскурсії, подорожі екологічною стежиною, заняття в природі. В. Сухомлинський наголошував на потребі ознайомлювати малюків із навколишнім світом природи, щоб кожний день дитина відкривала для себе щось нове, росла дослідником, а кожен крок був мандрівкою до живих джерел природи.

Любов до природи формується в процесі її поступового пізнання, безпосереднього спілкування з нею на заняттях, під час підготовки та проведення організаційно-масових заходів і за умов тісної співпраці з батьками вихованців. Адже їх приклад і підтримка – основа успішного навчання і виховання дитини.

Тому в школі раннього творчого розвитку дитини «Сонечко» велика увага приділяється роботі з батьками вихованців. Уже традиційними стали зустрічі батьків і педагогів у родинному клубі «Дивосвіт». Ефективними формами роботи з екологічного виховання є такі заходи, як зустрічі за круглим столом, родинні свята «Дивовижний світ природи навколо нас», «Ми – друзі природи», «День Землі», природоохоронні акції «Пташина їдальня», «Збережемо ялинку», «Первоцвіт», «Людина і ліс».

У межах роботи клубу для батьків вихованців проводяться «Екологічний лекторій», консультації із садівництва, квітництва, акваріумістики, майстер класи з флористики та фітодизайну. Взаємодія педагогів і батьків вихованців з метою формування екологічної компетентності дитини – важливий напрям роботи педагогів школи раннього творчого розвитку дитини, бо саме в сім'ї набуті дитиною уявлення про природу й доквілля поєднуються з практикою повсякденного життя.

«Дивокрай» – навчально-виховний проект, який із 2013 року реалізується в школі раннього творчого розвитку дитини «Сонечко». Метою проекту є створення фотоальбому і відеорепортажу про природні об'єкти Сумщини. Діти разом із батьками і педагогами вивчають флору і фауну рідного краю, фотографують, створюють відеоматеріали, малюють і описують дивовижні куточки природи м. Суми і Сумської області. Педагогами розроблені спільні для вихованців і їхніх батьків екскурсії і прогулянки до парків і скверів міста, річки Псел, озера Чеха, які стають захоплюючими пригодами з веселими іграми, завданнями, конкурсами, що вчать бачити незвичайне в звичайному, бути справжніми дослідниками й охоронцями природи. Акцентування уваги на негативному впливові людини на природу під час екскурсії передбачає подальше обговорення наслідків недбалого ставлення людини до природи, визначення шляхів вирішення проблеми, активної природоохоронної роботи (прибирання сміття з галявини, берега річки, озера), що стає найбільш ефективним виховним моментом для малюків.

Основи особистісної культури, морально-етичні норми, ціннісне ставлення до життя закладаються в родині та найближчому оточенні дитини з раннього дитинства. Відповідальність батьків і педагогів за те, якою виросте дитина дуже велика. Тому в еколого-натуралістичному відділі працює лекторій для батьків «Мистецтво бути батьками». У плані роботи з батьками вихованців – зустрічі з практичним психологом для обговорення проблемних ситуацій, індивідуальні консультації, тренінги, спільні заняття для дітей і батьків. План роботи родинного клубу «Дивосвіт» складається на початку навчального року методистом відділу і практичним психологом закладу за участю батьків вихованців.

Єдність мети, скоординованість дій батьків вихованців і педагогів позашкільного закладу освіти – запорука успішного виховання екологічно свідомого громадянина України, жителя планети Земля. Тому батьки вихованців розуміють важливість екологічного виховання дитини як складової гармонійного розвитку дитини і беруть активну участь в освітньо-виховному процесі школи раннього творчого розвитку дитини «Сонечко». Після її закінчення батьки заохочують своїх дітей до

навчання в клубі «Ми працюючі», інших творчих учнівських об'єднаннях еколого-натуралістичного відділу.

У 2013–2014 навчальному році з 42 випускників школи «Сонечко» 38 дітей стали вихованцями клубу «Ми працюючі». На першому році навчання для юних натуралістів проводяться інтегровані заняття з природознавства, художньої праці, англійської мови.

Творчі завдання, дидактичні ігри, досліди, спостереження за живою природою, догляд за тваринами в живому куточку забезпечують не лише розвиток здібностей і нахилів вихованців, а й сприяють їхньому подальшому самовизначенню та самореалізації.

Рис. 1. Модель школи раннього творчого розвитку дитини «Сонечко»

Список використаної літератури

1. Дробноход М. І. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою / М. І. Доброход, Ф. В. Вольвач, С. Г. Івашенко. – К.: МАУП, 2000. – 76 с.
2. Жирова Т.В., Федієнко В.В. Easy English. – Х.: Вд. «Школа», 2008.
3. Мелянчук Н.Є. Позакласні заходи з англійської мови у початковій школі. Родинні свята. – Х.: ТОВ «Видавнична група «Основа», 2007.
4. Навчальні програми з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку: екологічно-біологічний профіль [збірник / за загальною редакцією доктора педагогічних наук В. В. Вербицького]. – К.: «НЕНЦ»,

IV. Програмне забезпечення діяльності творчих об'єднань ПНЗ області

КУЛЬОВА СТРІЛЬБА

Навчальна програма з позашкільної освіти військово-патріотичного напрямку

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Розвиток України як суверенної держави залежать від здійснення цілеспрямованої політики щодо захисту її національних інтересів.

Діяльність позашкільних навчальних закладів забезпечує створення умов для цілеспрямованої роботи з формування в дітей та учнівської молоді патріотичної свідомості, національної гідності, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку, розвитку почуття особистої відповідальності щодо захисту Вітчизни.

Розроблення навчальної програми гуртка «Кульова стрільба» обумовлюється необхідністю вдосконалення організації роботи з військово-патріотичного виховання в позашкільних навчальних закладах, сприяння професійному самовизначенню їх вихованців.

Програма побудована на основі особистісно-орієнтованого та компетентнісного підходів і реалізується в гуртку військово-патріотичного напрямку.

В основу змісту роботи гуртка покладені принципи науковості, доступності, єдності виховання та життєдіяльності.

Мета: виховання гармонійно розвиненої особистості, громадянина і патріота; формування професійно значимих якостей захисника України.

Основні завдання програми полягають у формуванні таких компетентностей:

- *пізнавальної:* поглиблення знань про героїчні подвиги українського народу, його Збройних Сил; оволодіння знаннями з військово-прикладної та вогневої підготовки, уміннями та навичками долікарської допомоги, правилами безпеки під час навчальних занять і тренувань; ознайомлення організацією наукового дослідження;
- *практичної:* володіння прийомами стрільби з пневматичної зброї, дотримання правил безпеки в навчальній і практичній діяльності; розвиток фізичної сили, витривалості, спритності, швидкості в рухах; сформованість необхідних для військової діяльності рухових навичок і вмій; виконання завдань науково-дослідницької роботи;
- *творчої:* розвиток творчих здібностей у процесі розв'язання навчально-практичних завдань, індивідуальної науково-дослідницької роботи; задоволення потреб особистості у творчій самореалізації;
- *соціальної:* вірність бойовим і національно-історичним традиціям, військовому обов'язку; висока дисциплінованість, конструктивна соціально-комунікативна, національно-громадянська активність; свідоме ставлення до власної безпеки та безпеки оточуючих, уміння працювати в колективі.

Програма розрахована на три роки навчання для гуртків початкового, основного, вищого навчального рівнів. На опрацювання навчального матеріалу відводиться така кількість годин:

1-й рік – початковий рівень – 144 год. на рік, 4 год. на тиждень;

2-й рік – основний рівень – 144 год. на рік, 4 год. на тиждень;

3-й рік – вищий рівень – 216 год. на рік, 6 год. на тиждень.

Робота гуртка передбачає проведення занять, екскурсій, пошуково-дослідницької роботи. Тематика навчальної програми забезпечує ознайомлення вихованців із видами стрілецької майстерності; підготовку вихованців до участі в змаганнях різних організаційних рівнів.

Реалізація завдань навчальної програми забезпечується використанням таких методів військово-патріотичного виховання, як переконання – формування впевненості в суспільній корисності

підготовки до захисту Вітчизни; стимулювання – різноманітні форми заохочення та змагання; особистий приклад – діяльність педагога, який має бути взірцем для вихованців гуртка; самопідготовка вихованців – фізичне, моральне самовдосконалення, самоконтроль.

Для виконання практичних вправ зі стрільби, використовується пневматична зброя (гвинтівки, пістолети – калібр 4,5 мм).

Кожний вихованець до початку навчання в гуртку повинен проходити медичний огляд для отримання медичної довідки про стан здоров'я. періодичність медичного обстеження – два рази на рік. Після хвороби, отримання ушкоджень, травм вихованець допускається до занять за умови надання довідки про стан здоров'я.

Формами контролю за результативністю навчання є підсумкові, залікові заняття, опитування, захист творчих і пошуково-дослідницьких робіт, виконання нормативів, контрольних вправ, участь у змаганнях, походах.

Початковий рівень, перший рік навчання

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	1	1	2
2.	Зброя. Вимоги до поведження зі зброєю	2	2	4
3.	Стрільба як вид спорту Фізична підготовка стрілка	1	3	4
4.	Вітчизняна стрілецька зброя	2	8	10
5.	Пневматична спортивна стрілецька зброя	4	2	6
6.	Основи стрільби з пневматичної зброї	2	6	8
7.	Вихідне положення під час виконання стрільби	2	6	8
8.	Стрільба з пневматичної зброї	2	6	8
9.	Стрільба з пневматичної гвинтівки	2	64	66
10.	Стрільба з пневматичного пістолета	2	18	20
11.	Стрільба з малокаліберної гвинтівки	2	-	2
12.	Ручні гранати	2	2	4
13.	Підсумок	1	1	2
Разом		25	119	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Основна мета і завдання роботи гуртка на навчальний рік. Ознайомлення з інструкцією з охорони праці, ТБ та ППБ. Особиста гігієна під час занять стрільбою з пневматичної зброї.

Практична частина. Перегляд та обговорення відеоматеріалів про Збройні Сили України, сучасну зброю.

2. Зброя. Вимоги до поведження зі зброєю (4 год.)

Теоретична частина. Зброя. З історії зброярства. Зброя козаків.

Загальні правила безпеки поведження зі зброєю. Дисциплінованість. Заходи безпеки, правила поведження з вибухонебезпечними предметами.

Практична частина. Перегляд та обговорення відеоматеріалів про зброю, поводження з нею. Екскурсія до військової частини.

3. Стрільба як вид спорту. Фізична підготовка стрілка (4 год.)

Теоретична частина. Спортивна стрільба. Стрільба як олімпійський вид спорту. Кульова, стендова стрільба. Стортинг як вид стендової стрільби. Стрільба як олімпійський вид спорту. Видатні українські спортсмени.

Гігієна. Фізична підготовка стрілка

Практична частина. Перегляд та обговорення відеоматеріалів. Робота з довідковою літературою. Виконання фізичних вправ.

4. Вітчизняна стрілецька зброя (10 год.)

Теоретична частина. Пістолети і револьвери. Наган, ТТ, пістолет Макарова. Спортивні самозарядні пістолети ІЖ-ХР-30, МЦ 1-5. Автомат Калашникова.

Практична частина. Робота з інформаційними матеріалами. Індивідуальна робота вихованців (підготовка повідомлень). Повідомлення за темою, їх обговорення. Перегляд та обговорення відеоматеріалів. Виконання фізичних вправ. Неповне розбирання ММГ пістолета Макарова, автомата Калашникова.

5. Пневматична спортивна стрілецька зброя (6 год.)

Теоретична частина. Пневматична зброя. Пневматична гвинтівка ІЖ-38, її ТТХ. Пневматичний пістолет ІЖ-53 М, його ТТХ. Зберігання зброї після її використання.

Практична частина. Виконання фізичних вправ. Зарядження гвинтівки ІЖ-38. кулями ДЦ, кулями багаторазового використання. Зарядження пістолета ІЖ-53 М кулями ДЦ, кулями багаторазового використання.

6. Основи стрільби з пневматичної зброї (8 год.)

Теоретична частина. Загальні поняття про балістику. Явище пострілу. Елементи траєкторії польоту кулі: розсіювання, кучність, влучність.

Пневматична зброя. Стрільба. Стрільба з пневматичної зброї.

Прицілювання. Правильне дихання під час виконання стрільби із пневматичної зброї. Спуск гачка під час виконання стрільби з пневматичної зброї. Безпека під час стрільби. Зберігання зброї після її використання.

Практична частина. Перегляд та обговорення відеоматеріалів. Виконання фізичних вправ. Виконання прицілювання для стрільби із гвинтівки ІЖ-38. Навчання правильного дихання для виконання стрільби із гвинтівки ІЖ-38. Прицілювання, дихання і спуск гачка для виконання стрільби із гвинтівки ІЖ-38.

7. Вихідне положення під час виконання стрільби (8 год.)

Теоретична частина. Положення для виконання стрільби. Вихідні положення: стрільба з положення лежачи, з коліна, стоячи.

Практична частина. Перегляд та обговорення відеоматеріалів. Виконання фізичних вправ. Вправи для оволодіння вміннями виконувати положення для стрільби.

8. Стрільба з пневматичної зброї (8 год.)

Теоретична частина. Техніка стрільби з пневматичної зброї. Техніка безпеки поводження зі зброєю. Стрільба із гвинтівки з положення лежачи, з коліна, стоячи. Стрільба з пістолета з коліна, стоячи. Особливості стрільби із гвинтівки і пістолета в мішені, що рухаються.

Практична частина. Перегляд та обговорення відеоматеріалів. Виконання фізичних вправ. Виконання стрільби із гвинтівки з положення лежачи, з коліна, стоячи. Виконання стрільби з пістолета з положення стоячи, з коліна.

9. Стрільба з пневматичної гвинтівки (66 год.)

Теоретична частина. Пневматична гвинтівка. Будова і взаємодія частин пневматичної гвинтівки. Матеріальна частина зброї. Призначення і взаємодія частин пневматичної гвинтівки. Догляд та зберігання.

Пневматичні гвинтівки ІЖ-38 і МР-512. Техніка стрільби з пневматичних гвинтівок ІЖ-38 і МР-512. Кулі, їх види. Кулі до пневматичних гвинтівок.

Практична частина. Перегляд та обговорення відеоматеріалів. Виконання індивідуальних завдань. Робота з інформаційними джерелами. Виконання стрільби із гвинтівок ІЖ-38, МР-512 з положення лежачи, з коліна, стоячи. Стрільба кулями багатопільового призначення. Стрільба в мішені №6, № 7 з положення лежачи, з коліна, стоячи.

10. Стрільба з пневматичного пістолета (20 год.)

Теоретична частина. Пістолет. Будова і взаємодія частин пістолета. Догляд та зберігання.

Пневматичний пістолет ІЖ-53 М. ТТХ пістолета ІЖ-53 М. Прицілювання. Положення під час стрільби з пістолета.

Практична частина. Перегляд та обговорення фото-, відеоматеріалів. Робота з довідниковою літературою. Практичне виконання стрільб із пістолета з положення стоячи, з коліна з упором (мішені № 6, № 7).

11. Стрільба з малокаліберної гвинтівки (2 год.)

Практична частина. Малокаліберна гвинтівка. Стрільба з малокаліберної гвинтівки.

Практична частина. Перегляд та обговорення фото-, відеоматеріалів. Робота з довідниковою літературою. Виконання фізичних вправ. Практичне виконання стрільби.

12. Ручна осколкова граната (4 год.)

Теоретична частина. Гранати, їх види. Призначення і бойові властивості ручних гранат. Будова ручної осколкової гранати. Прийоми метання ручних осколкових гранат.

Практична частина. Робота з довідниковою літературою. Метання ручних осколкових гранат.

13. Підсумок (2 год.)

Підсумок роботи гуртка. Залікові стрілкові вправи. Індивідуальні домашні завдання на літній період.

Основний рівень, другий рік навчання

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Тема, розділ	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	1	1	2
2.	Стрільба як вид спорту	2	2	4
3.	Вітчизняна кульова зброя	2	2	4
4.	Правила поводження зі зброєю	4	2	6
5.	Розбирання та збирання ММГ вітчизняної зброї	4	12	16
6.	Техніка стрільби	2	6	8
7.	Стрільба з пневматичної зброї	2	68	70
8.	Стрільба з пневматичного пістолета	2	16	18
9.	Ручні гранати	2	6	8
10.	Бойові стрільби	2	4	6
11.	Підсумок	1	1	2
Разом		24	120	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2 год.)

Основна мета і завдання роботи гуртка на поточний навчальний рік. Ознайомлення з інструкцією з охорони праці, ТБ та ППБ. Особиста гігієна під час занять стрільбою з пневматичної зброї.

Інформаційна довідка щодо занять згідно навчальної програми гуртка на поточний навчальний рік.

Практична частина. Перегляд та обговорення відеоматеріалів за темами, їх обговорення.

2. Стрільба як вид спорту (4 год.)

Теоретична частина. Стрільба, її види. Стрілковий спорт. Історія розвитку стрілкового спорту. Стрільба як олімпійський вид спорту. Світові досягнення українських спортсменів. Зміст спортивних норм зі стрільби.

Гігієна, загартовування, режим і харчування стрілка Психологічна підготовка стрілка.

Практична частина. Перегляд та обговорення відеоматеріалів за темами. Робота з інформаційними джерелами. Виступи з повідомленнями за обраними темами, їх обговорення.

3. Вітчизняна кульова зброя (4 год.)

Теоретична частина. З історії українського зброярства. Видатні зброярі. Автомат Калашникова. Пістолети і револьвери: наган, ТТ, Макарова. Спортивні самозарядні пістолети ІЖ-ХР-30, МЦ 1-5. Масо-габаритні макети зброї. ММГ пістолета Макарова та автомата Калашникова. Догляд за зброєю.

Практична частина. Перегляд та обговорення фото-, відеоматеріалів. Робота з довідковою літературою. Виступи з повідомленнями, їх обговорення.

4. Правила поводження зі зброєю (6 год.)

Теоретична частина. Заходи безпеки під час поводження зі зброєю, вибухонебезпечними предметами та речовинами.

Правила поведінки стрілка на лінії вогню. Порядок поводження зі зброєю на лінії вогню до і під час стрільби, під час чищення зброї. Заходи безпеки під час змагань.

Практична частина. Перегляд та обговорення фото-, відеоматеріалів. Робота з довідковою літературою. Виступи з повідомленнями, їх обговорення.

5. Розбирання та збирання ММГ вітчизняної зброї (16 год.)

Теоретична частина. Порядок неповного розбирання та збирання АК, ПМ, СКС.

Практична частина. Перегляд та обговорення фото-, відеоматеріалів. Робота з довідковою літературою. Виступи з повідомленнями, їх обговорення. Практичне виконання неповного розбирання АК, ПМ, СКС.

6. Техніка стрільби (8 год.)

Теоретична частина. Поглиблення знань про балістику. Траєкторія польоту кулі: розсіювання, кучність, влучність. Техніка виконання пострілу. Елементи техніки виконання пострілу (напоготові, прицілювання, методика дихання стрільця). Техніка стрільби з упору, з руки, з опорою на стіл або стійку. Техніка стрільби із пневматичної зброї. Заходи безпеки під час поводження з пневматичною зброєю. Правила поведінки стрілка на лінії вогню: до стрільби, під час, і після. Безпека під час стрільби. Інструктаж з ТБ до, під час і після стрільби. Команди керівника стрільби.

Практична частина. Перегляд та обговорення фото-, відеоматеріалів. Робота з довідковою літературою. Виступи з повідомленнями, їх обговорення. Виконання команд керівника стрільби. Виконання вправ для розвитку навичок стрільби.

7. Стрільба з пневматичної зброї (70 год.)

Теоретична частина. Правила і техніка стрільби з пневматичної гвинтівки ІЖ-38, МР-512. Кулі до пневматичних гвинтівок.

Техніка виконання пострілу. Елементи техніки виконання пострілу. Методика дихання стрільця. Техніка стрільби з упору.

Можливі несправності пневматичної гвинтівки, способи їх усунення. Ознаки можливих несправностей пневматичної зброї: деформація і поломка пружини, протирання манжети тощо. Причини поломки пневматичної зброї. Порядок та способи усунення несправностей.

Практична частина. Перегляд та обговорення фото-, відеоматеріалів. Робота з довідковою літературою. Виступи з повідомленнями, їх обговорення. Тренування у стрільбі на кучність і результат із гвинтівки ІЖ-38, МР-512 з положення лежачи, з коліна, стоячи (мішень № 6, № 7).

8. Стрільба з пневматичного пістолета (18 год.)

Теоретична частина. Пневматичний пістолет ІЖ-53 М. ТТХ пістолета. Кулі до пістолета. Прицілювання та види положень для стрільби з пістолета. Техніка безпеки під час виконання стрільби з пістолета.

Можливі несправності пістолета, їх причини, способи усунення. Ознаки можливих несправностей.

Практична частина. Перегляд та обговорення фото-, відеоматеріалів. Робота з довідковою літературою. Виступи з повідомленнями, їх обговорення. Тренування у стрільбі на кучність і результат. Практичне виконання стрільб із пістолета з положення стоячи, з коліна, з упору (мішень № 6, № 7).

9. Ручні осколкові гранати (8 год.)

Теоретична частина. Ручні осколкові гранати, їх призначення, бойові властивості. Будова ручних осколкових гранат. Прийоми метання гранат. Дотримання вимог поводження з гранатами.

Практична частина. Перегляд та обговорення фото-, відеоматеріалів. Метання ручних осколкових гранат (навчальних).

10. Бойові стрільби (6 год.)

Теоретична частина. Бойові стрільби з АК. Навички влучної стрільби, коректування пострілу. Правила техніки безпеки під час стрільб на полігоні. Правила поведінки стрілка на лінії вогню: до стрільби, під час, і після. Безпека під час стрільби. Інструктаж з ТБ до, під час і після стрільби.

Практична частина. Виконання тестових завдань. Практичне виконання стрільб із автомата Калашникова для оволодіння навичками влучної стрільби, коректування пострілу.

11. Підсумок (2 год.)

Теоретична частина. Підсумок роботи гуртка за рік. Техніка безпеки під час виконання стрілкових вправ.

Практична частина. Виконання залікових стрільб.

Вищий рівень, третій рік навчання

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	1	1	2
2.	Основи науково-дослідницької роботи	4	12	16
3.	Збройні сили та інші військові формування	1	1	2
4.	Озброєння сучасної армії	1	1	2
5.	Воєнні дії	2	4	6
6.	Військові нагороди	1	1	2
7.	Особиста та нагородна зброя	2	2	4
8.	Особливості стрільби в різних умовах	2	4	6
9.	Організація стеження	1	3	4
10.	Виживання в екстремальних умовах	2	16	18
11.	Військова освіта	1	1	2
12.	Стрільба з пневматичної зброї	8	64	72
13.	Фізична підготовка	8	64	72
14.	Підсумок		8	8
Разом		34	182	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Основна мета і завдання роботи гуртка на навчальний рік. Інформаційна довідка щодо занять програми гуртка.

Ознайомлення з інструкціями з охорони праці, ТБ та ППБ.

Вимоги до зовнішнього виду гуртківця. Особиста гігієна. Здоровий спосіб життя. Дотримання режиму дня.

Практична частина. Перегляд та обговорення відеоматеріалів за темами, їх обговорення.

2. Науково-дослідницька робота (16 год.)

Теоретична частина. Організація наукового дослідження. Вибір теми дослідження. Визначення об'єкту, мети, завдань дослідження. Розроблення структури дослідження. Загальні та спеціальні методи дослідження.

Ознайомлення з науковою літературою. Використання Інтернету. Запис бібліографії. Конспектування. Тематичні виписки, тези, плани.

Практична частина. Складання індивідуальних планів роботи. Визначення теми, мети, завдань дослідження. Розроблення плану-проспекту, структури наукового дослідження. Складання виписок, тез. Написання дослідницької роботи.

3. Збройні сили та інші військові формування (2 год.)

Теоретична частина. Чисельність. Історія. Миротворча діяльність. Керівництво. Структура. Сухопутні війська. Повітряні сили. Військово-Морські Сили. Інші воєнізовані формування (Внутрішні війська України, військова служба правопорядку, Державна прикордонна служба України). Оперативно-рятувальна служба цивільного захисту ДСНС України. Військові звання Збройних сил України.

Практична частина. Підготовка, обговорення доповідей за самостійно обраною темою.

4. Озброєння сучасної армії (2 год.)

Теоретична частина. Зброя. Класифікація зброї (вогнестрільна зброя, пневматична зброя, холодна зброя, цивільна зброя, газова зброя, саморобна зброя). Виробництво зброї та боєприпасів. Придбання і зберігання холодної зброї.

Зброя, що перебуває на озброєнні Збройних Сил України, інших військових формувань. Види зброї. Бойові припаси. Розв'язання бойових та оперативно-службових завдань з використанням зброї для забезпечення виконання покладених функцій. Зберігання зброї (боєприпасів). Вплив різних температур і вологості повітря на бойову техніку та зброю.

Вибухові речовини. Види, бойові властивості та правила використання вибухових речовин.

Практична частина. Робота з фотоматеріалами та довідниковою літературою. Екскурсія до військової частини. Виконання індивідуальних пошуково-дослідницьких завдань.

5. Воєнні дії (6 год.)

Теоретична частина. Воєнно-бойові операції. Воєнні дії та руйнування. Визвольні операції. Воєнні конфлікти. Миротворчі війська, їх функції. Героїчні подвиги солдатів під час бойових дій.

Метання ручних гранат. Мінування й розмінування території, будівель.

Практична частина. Перегляд та обговорення відеоматеріалів про дії миротворчих військ. Виконання стрільби за різних погодних та природних умов. Неповне збирання та розбирання штурмових гвинтівок, пістолетів-кулеметів, кулеметів. Виконання мінування й розмінування території, будівель. Метання ручних гранат.

6. Військові нагороди (2 год.)

Теоретична частина. Військові нагороди та відзнаки України. Нагороди часів Кримської, Російсько-Турецької, Російсько-Японської та Першої Світової, Великої Вітчизняної воєн. Бойові нагороди інших країн. Героїчні сторінки Великої Вітчизняної війни. Героїзм воїнів-афганців. Українські миротворці.

Практична частина. Презентація результатів пошукової роботи про визволення міста в роки Великої Вітчизняної війни.

7. Особиста та нагородна зброя (4 год.)

Теоретична частина. Нагородження бойовою зброєю. Особиста бойова зброя. Вимоги до зберігання нагородної й особистої бойової зброї. Нагородні грамоти. Видатні українці, нагороджені бойовою зброєю.

Практична частина. Перегляд та обговорення фото-, відеоматеріалів підготовлених вихованцями. Екскурсія до краєзнавчого музею.

8. Особливості стрільби в різних умовах (6 год.)

Теоретична частина. Умови для стрільби. Особливості стрільби в різних умовах.

Снайпери (снайпер-диверсант, поліцейський, піхотний снайпери). Задачі снайперів. Зброя снайпера. Засоби прицілювання. Тактика боротьби зі снайперами. Ознаки снайперської засади. Виявлення та знешкодження снайпера.

Відомі снайпери. Роль снайперів у Великій Вітчизняній війні, їх героїчні подвиги.

Практична частина. Перегляд та обговорення фрагментів художнього фільму. Виконання стрільби.

9. Організація стеження (6 год.)

Теоретична частина. Маскування на місцевості. Камуфляж і маскування. Організація стеження. Пересування групою. Індивідуальне пересування. Вибір бойової позиції. Дії підрозділу в нападі та захисті. Засоби зв'язку.

Практична частина. Виконання практичних завдань на розвиток умінь маскуватися на місцевості. Індивідуальна робота з вихованцями, які виконують завдання пошуково-дослідницької роботи.

10. Вживання в екстремальних умовах (18 год.)

Теоретична частина. Самовиживання. Безпека, небезпека, ризик. Вживання в лісі. Адаптивна поведінка в окремих екстремальних ситуаціях. Чинники, що впливають на фізичний, психологічний стан.

Орієнтування на місцевості. Пересуватися незнайомою територією без карти і компаса. Визначення сторін горизонту за рельєфом, ґрунтом, вітром і снігом. Визначення сторін горизонту за культовими спорудами. Визначення сторін горизонту в лісі.

Орієнтування в часі. Боротьба із впливом на організм низьких температур. Харчування та водозабезпечення в екстремальних умовах. Перша допомога. Паніка (несвідомий страх).

Практична частина. виконання вправ на розвиток умінь і навичок виживання в екстремальних ситуаціях.

11. Військова освіта (2 год.)

Теоретична частина. Військова освіта. Військові навчальні заклади різних типів. Військові свята.

Практична частина. Заняття у військовій частині. Проведення профорієнтаційної бесіди за участі військовослужбовців.

12. Стрільба з пневматичної зброї (82 год.)

Теоретична частина. Технічна, тактична підготовка. Підготовка, прицілювання, натискання на спусковий гачок. Поправки. Витривалість. Варіанти спуску гачка. Координація рухів. Специфіка координації мікрорухів у вправах. Специфіка витривалості у вправах. Перезарядження зброї.

Практична частина. Тренування у стрільбі. Практичне виконання стрільби з положень стоячи, з коліна, лежачи, з упора. Стрільба в ціль.

Стрільба в умовах поганої видимості. Стрільба зі змінами напрямків. Ураження цілей використовуючи різні способи наведення. Виконання перезарядження зброї. Навчальні стрільби з пневматичної гвинтівки у півтемряві.

13. Фізична підготовка (80 год.)

Теоретична частина. Фізична культура, її значення. Здоровий спосіб життя. Комплекси вправ, спрямованих на тренування всіх груп м'язів Правила гри у настільний теніс, футбол, волейбол, баскетбол, гандбол.

Практична частина. Ходьба. Біг. Стрибки. Загальнорозвивальні вправи (стоячи, рухаючися; у парах, трійках, у групах; із предметами: набивними м'ячами, гімнастичними лавами, джгутами). Вправи для розвитку швидкості. Біг на 30–100 метрів. Прискорення з різних вихідних положень. Біг зі зміною швидкості й напрямку.

Вправи для розвитку спритності: стрибки із завданнями; стрибки з поворотами, через перешкоди, з предметами. Подолання смуги перешкод.

Метання м'яча, гранати в ціль.

Акробатичні вправи.

Вправи на координацію рухів, для розвитку витривалості.

Стрибки зі скакалкою.

Вправи для розвитку сили: згинання і розгинання рук в упорі лежачи; підтягування у висі та у висі лежачи на перекладині; присідання на одній та двох ногах; присідання на одній нозі з наступним підскоком угору, вправи з гантелями, на тренажерах.

Вправи для розвитку подоланням ваги партнера.

Вправи на гнучкість: з широкою амплітудою рухів руками й ногами; махові рухи; активні та пасивні нахили.

Вправи на розтягування.

Вправи з гімнастичною палицею, еспандером. Вправи для розвитку швидко-силових якостей.

Кидки і ловіння набивного м'яча в парах.

Подолання перешкод з військовим спорядженням. Естафети, рухливі ігри. Спортивні ігри.

14. Підсумок (8 год.)

Доповіді вихованців, які виконали завдання науково-дослідницьких робіт.

Підсумкове заняття для батьків вихованців, педагогів закладу. Показові виступи у військовій частині.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Володіння теоретичними знаннями та практичними навичками після закінчення навчання сприяє формуванню таких компетентностей вихованців гуртка:

- *пізнавальної*: поглиблення знань про українське зброярство, подвиги українського народу, військові нагороди та нагородну зброю; оволодіння знаннями з військово-прикладної та вогневої підготовки, способами виживання в екстремальних умовах; ознайомлення з комплексом вправ для забезпечення фізичної підготовки; ознайомлення з будовою, вимогами використання, обслуговування та зберігання пневматичної зброї;
- *практичної*: сформованість навичок і вмінь, необхідних для стрільби, обслуговування зброї після її використання; дотримання правил безпеки в навчальній і практичній діяльності; використання набутих знань у практичній діяльності на заняттях гуртка;
- *творчої*: розвиток творчих здібностей у процесі розв'язання навчально-практичних завдань; задоволення потреб особистості у творчій самореалізації; виконання завдань науково-дослідницької роботи;
- *соціальної*: вміння бути дисциплінованим, володіння навичками соціально-комунікативної, національно-громадянської активності; свідомого ставлення до власної безпеки та безпеки оточуючих; розвиток позитивних якостей емоційно-вольової сфери; вміння працювати в колективі.

Вихованці мають знати і розуміти:

- визначення поняття «стрілецька зброя»;
- класифікацію видів зброї;
- будову, порядок використання, обслуговування та зберігання пневматичної зброї;
- особливості стрільби в різних умовах;
- володіти знаннями про Збройні сили України та їх озброєння; військові нагороди; героїв бойових дій;
- команди керівника стрільби;
- правила стрільби, обов'язки стрільця;
- правила безпеки під час проведення стрільб;
- заходи безпеки і правила поводження з вибухонебезпечними предметами;
- правила безпеки під час користування зброєю;
- вимоги до гігієни стрілка;
- правила користування спеціальною літературою, іншими інформаційними джерелами;
- способи виживання в екстремальних умовах;
- вимоги до розв'язання індивідуальних творчих завдань дослідницького спрямування.

Вихованці мають уміти і застосовувати:

- дотримуватися правил поводження зі стрілецькою зброєю;
- приймати положення для стрільби з пневматичної зброї;
- прицілюватися;
- якісно та влучно стріляти з різних положень;
- розбирати та збирати вивчену зброю;
- дотримуватися техніки виконання пострілу;
- чітко виконувати команди керівника стрільби;
- володіти навичками стрільби з пневматичної зброї;
- дотримуватися правил зберігання зброї після її використання;
- влучно метати ручні гранати;
- встановлювати та знаходити міни;
- знаходити необхідну інформацію для повідомлень, публічних виступів;
- виконувати індивідуальні завдання пошуково-дослідницького спрямування.

Вихованці мають набути досвід:

- дотримання техніки безпеки під час проведення стрільби з пневматичної і стрілецької зброї;
- виконання фізичних вправ для зміцнення власного здоров'я;
- володіння навичками соціально-комунікативної, національно-громадянської активності для розв'язання проблем життєдіяльності.

**ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК
ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ГУРТКА**

Обладнання	К-ть / шт.
Комп'ютер	За потреби
Принтер	
Мультимедійний проектор	
Сканер	
Накопичувач USB Flash-drive	1
Пневматична гвинтівка (ІЖ-38, МР-512)	4-6
ММГ АК-74 або АКС-74	1-2
Кулі ДЦ	20.000
Макет масо-габаритний ПМ	1
Макети масо-габаритні іншої стрілецької зброї	За потреби
Бінокль	1
Мішені № 6, № 7	200
Канцелярське приладдя	К-ть / шт..
Зошит	16-18
Папір друкарський і копіювальний	За потребою
Ручки, олівці	
Маркери	
Ножиці, канцелярські ножі	
Гумка	
Скріпки, кнопки	
Папки, файли	
Диски CD, DVD	

Список використаної літератури

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті. zakon.rada.gov.ua
2. Арєф'єв В. Г., Єдинак Г. А. Фізична культура в школі (молодому спеціалісту) : Навчальний посібник для студентів навчальних закладів II–I V рівнів акредитації / В. Г. Арєф'єв, Г.А.Єдинак. – 2-е вид. перероб. і доп. – Кам'янець-Подільський: Абетка - НОВА, 2002. – 384 с.
3. Гавердовский, Ю.К. Обучение спортивным упражнениям. Биомеханика. Методология. Дидактика / Ю.К. Гавердовский. М., 2007. - 912 с
4. Гостіщев В. М., Сват'єв А. В., Богдановська Н. В. Оздоровчі види фізичної культури: навч. посіб. / В. М. Гостіщев, А. В. Сват'єв, Н. В. Богдановська. – Запоріжжя, 2010. – 180 с.
5. Зозулина, И.А. Силовая подготовка юных стрелков-пистолетчиков на этапах спортивного совершенствования : автореф. дис. канд. пед. наук / И. А. Зозулина; Рос. гос. акад. физ. культуры. М., 2001. - 28 е.: ил
Зубалий Н. Д.. Стрелковые кружки в школах и внешкольных учреждениях [Текст] : книга для учителя / Н. Д. Зубалий. - Киев : Радянська школа, 1989.
6. Савченко А. П. Фізичне виховання учнів 8–9 класів : посібник / Савченко А. П. – К. Педагогічна думка, 2008. – 144 с.
7. Теорія та методика фізичного виховання / За ред. Т. Ю. Круцевич. – К. : Олімпійська література, 2008. – Т. 1. – 392 с.
8. Суббота Ю. В. Оздоровчі рухові програми самостійних занять фізичною культурою і спортом: Практичний посібник / Ю. В. Суббота. – Випуск 1. – Київ : КНЕУ, 2007. – 164 с.
9. Фізична культура в школі: Метод. посіб. / За ред. С. М. Дятленка. – К. : Літера ЛТД, 2009. – 176 с.
10. Чайченко Н. Л. Фізичне виховання. Самопідготовка : навч. посіб. [для вищ. навч. закл.] / Н.Л. Чайченко. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун.-т, 2010. – 192 с.
11. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б. М. Шиян. – Тернопіль : Навчальна книга, Богдан, 2001. – Ч. 1. – 272 с.

ЛІПЛЕННЯ З ГЛИНИ

Навчальна програма з позашкільної освіти художньо-естетичного напрямку

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

У сучасних умовах перед закладами освіти стоїть відповідальне завдання – виховати національно свідоме підрастаюче покоління, спадкоємців і продовжувачів національних традицій. Традиційні народні ремесла є однією з важливих розвинутих естетичного сприймання об'єктів навколишнього світу з естетичних позицій. Виховний потенціал народного мистецтва реалізується у позашкільних навчальних закладах, де створені умови для розвитку художньо-творчих здібностей вихованців.

Гончарство є багатовіковим ремеслом виготовлення гончарних виробів із глини. Залучення дітей дошкільного віку до роботи з цим природним, екологічно чистим матеріалом розвиває дрібну моторику рук, задовольняє естетичні запити дітей, розвиває їхню фантазію, сприяє виявленню та розвитку творчих здібностей дитини засобами традиційного народного ремесла.

Навчальна програма «Ліплення з глини» побудована з урахуванням фізіологічних і психологічних особливостей дітей старшого дошкільного віку. У основу навчальної програми покладено компетентнісний підхід. Програма ґрунтується на принципах науковості, гуманізації, активності, відповідності завдань освіти й виховання дітей дошкільного віку та враховує анатомо-фізіологічні і психологічні особливості розвитку дітей дошкільного віку.

Мета програми:– художньо-творчий розвиток вихованців засобами народного мистецтва; формування мотиваційних основ екологічної свідомості.

Згідно з поставленою метою основні завдання програми полягають у формуванні у вихованців таких компетентностей:

- *пізнавальної*: набуття уявлень про самоцінність та неповторність компонентів природи; формування елементарних уявлень і понять про види глини та її властивості, традиції гончарського мистецтва та особливості кераміки регіону;
- *практичної*: використання базових знань у процесі ігрової та практичної діяльності; використання набутих умінь і навичок роботи з різними видами глини в процесі виготовлення простих керамічних виробів;
- *творчої*: набуття досвіду творчої діяльності, розвиток творчих і конструкторських здібностей, фантазії та просторової уяви, бажання до самореалізації;
- *соціальної*: розвиток умінь працювати в колективі, виховання культури праці, поваги до праці та людей праці, дбайливого ставлення до традицій українського народу; набуття уявлень про самоцінність і неповторність компонентів природи.

Програма розрахована на дітей віком 5–6 років і передбачає один рік навчання; 36 год. на рік, 1 год. на тиждень.

Зміст навчальної програми детермінований інтересами спілкування дітей старшого дошкільного віку. Програма може бути використана в навчально-виховному процесі гуртків, шкіл, студій раннього творчого розвитку дитини позашкільних навчальних закладів, що працюють за різними напрямками позашкільної освіти.

Для визначення рівня сформованості вмінь і навичок вихованців використовуються такі форми контролю, як підсумкові заняття, виконання творчих завдань.

Початковий рівень, перший рік навчання

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Теми	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	0,5	0,5	1
2.	Основи ліплення	0,5	1,5	2
3.	Модульне ліплення	0,5	1,5	2
4.	Рельєфне та конструктивне ліплення	0,5	1,5	2

5.	Ліплення за формою	0,5	2,5	3
6.	Предметне ліплення	0,5	2,5	3
7.	Декоративне ліплення	1	3	4
8.	Скульптурне ліплення	2	5	7
9.	Конструктивне ліплення	1	3	4
10.	Змішана техніка ліплення	1	4	5
11.	Колективна творча робота	-	2	2
12.	Підсумок		1	1
Разом		8	28	36

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (1 год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з роботою гуртка. Дотримання техніки безпеки. Народні промисли. Гончарство. Регіональні особливості гончарського мистецтва. Глина, її властивості
Практична частина. Дослідження властивостей глини. Казка «Глина, вода та вогонь».

2. Основи ліплення (2 год.)

Теоретична частина. Глина, її види. Підготовка та зберігання глини. Обладнання та інструменти. Ліплення різних форм (циліндрична, кулеподібна тощо).
Практична частина. Створення з глини форм різними способами ліплення.

3. Модульне ліплення (2 год.)

Теоретична частина. Прикраси з глини. Прикраси горюнки. Намисто. Народні дитячі забавки.
Практична частина. Виготовлення намиста, іграшки на мотузочці.

4. Рельєфне та конструктивне ліплення (2 год.)

Теоретична частина. Рельєфне та конструктивне ліплення. Використання інструментів для ліплення. Узори килимків.
Практична частина. Ліплення домотканого килимка зі смужками з використанням інструментів. Виконання колективної роботи «Дари осені».

5. Ліплення за формою (3 год.)

Теоретична частина. Ліплення за формою. Прийоми ліплення (відтягування та розкочування, витягування, згинання та зав'язування). Іграшки з глини. Горюнські іграшки.
Практична частина. Ліплення грибка та їжачка. Ліплення іграшки-пташки Горюнська іграшка-свистулька.

6. Предметне ліплення (3 год.)

Теоретична частина. Прикраси. Квіти. Технологія їх ліплення.
Практична частина. Ліплення ромашки, соняшника, дзвіночка.

7. Декоративне ліплення (4 год.)

Теоретична частина. Посуд. Оздоблення посуду. Скульптурний, комбінований способи ліплення. Імітація двокольоровості глазурі гончарських виробів горнів із використанням двох кольорів глини
Практична частина. Ліплення горщика, кухля, полумиска, тарілки із сірої та червоної глини.

8. Скульптурне ліплення (7 год.)

Теоретична частина. Змішування видів глини. Українська кераміка. Прикраси для святкового столу українців. Ліплення пекарських виробів. Ліплення тварин.
Практична частина. Ліплення бубликів, калачів, ватрушок, плетеного хліба, пташок, короваю, шишок (прикраси для весільного короваю). Ліплення коника (за мотивами української кераміки), кішки з кошенятами, курочки з курчатами на підставці (спосіб ліплення підставки – рельєфне ліплення).

9. Конструктивне ліплення (4 год.)

Теоретична частина. Народні символи. Українська оселя. Конструктивне ліплення.

Практична частина. Ліплення ворона, лебедя, зайчика. Ліплення української хати.

10.3мішана техніка ліплення (5 год.)

Теоретична частина. Лялька-горюнка. Ліплення за мотивами казки.

Практична частина. Ліплення лялька-горюнки на підставці з оздобленням. Ліплення за мотивами казки «Яйце-райце» (корівка, вівця, курочка, гусочка, тощо).

11.Колективна творча робота (2 год.)

Теоретична частина. Ліплення з використанням 2–3 кольорів глини. Рельєфне ліплення на основі (лінія обрису, хмарка, дерево, сонечко, ялинка).

Практична частина. Рельєфне ліплення «У парку».

12. Підсумок (2 год.)

Підсумкове заняття за участі батьків і педагогів закладу.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Володіння теоретичними знаннями та практичними навичками після закінчення навчання сприяє формуванню таких компетентностей вихованців гуртка:

- *пізнавальною:* формування уявлень про гончарство як вид українського народного мистецтва, традиційні народні гончарські вироби, особливості глини як природного матеріалу; знають вимоги техніки безпеки під час роботи з глиною та інструментами;
- *практичною:* володіння основними технічними прийомами ліплення; використання техніки змішування різних видів глини; створення самостійних сюжетних композицій;
- *творчою:* виявлення творчої ініціативи і фантазії під час створення виробу;
- *соціальною:* усвідомлення значення гончарства як народного ремесла; уміють працювати в колективі, володіють культурою праці.

Вихованці мають знати і розуміти:

- поняття про народні промисли, гончарство, глину;
- види глини та її властивості;
- особливості підготовки та зберігання глини;
- регіональні особливості кераміки, традиції гончарського мистецтва;
- поняття про рельєфне та конструктивне ліплення;
- вимоги техніки безпеки під час роботи з глиною та інструментами;
- технологію ліплення прикрас і квітів;
- способи ліплення посуду, його оздоблення.

Вихованці мають уміти і застосовувати:

- ліпити за формою іграшки, іграшки на підставці з оздобленням;
- використовувати різні прийоми ліплення;
- змішувати різні види та кольори глини в процесі виготовлення простих керамічних виробів;
- виконувати конструктивне ліплення та рельєфне на основі;
- виконувати колективну творчу роботу.

Вихованці мають набути досвід:

- дотримуватися правил техніки безпеки під час роботи з глиною та інструментами;
- виявляти творчу уяву та фантазію під час створення простих виробів, композицій із глини;
- колективної праці, підтримання дружніх стосунків.

ДОДАТКИ

Обладнання, інструменти, матеріали, що використовуються для роботи з глиною

1. Підставки для натур.
2. Мольберт з полицю для демонстрації малюнків і виробів.
3. Фанерні дощечки для ліплення посуду, оббиті з обох боків заокругленими дерев'яними планочками (розмір 20 x 25 см, або 25 x 25 см).

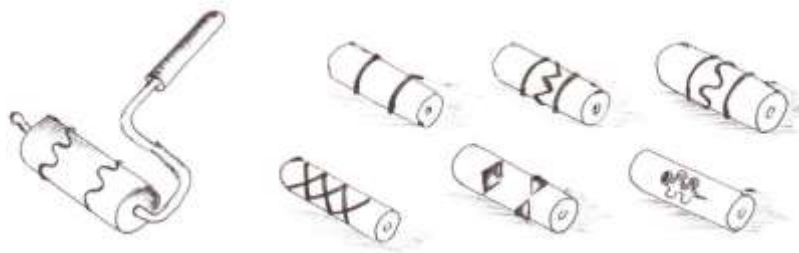
4. Гумові дощечки з пластиковою основою.
5. Невеличкі ємкості для води або вологі губки для змочування пальців.
6. Підставки для висушування виробів.
7. Захисний одяг, вологі та сухі серветки.
8. Стеки трьох видів.

9. Петлі двох видів.

10. Валик з візерунком.

11. Виделка для нанесення малюнка.

12. Глина різних кольорів.

Список використаної літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). Затверджений наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України №615 від 22.05.2012р. // Дошкільне виховання. – 2012 – № 7 – С. 4–24.
2. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років / наук. кер.: О. В. Проскура, Л. П. Кочина, В. У. Кузьменко. – 2-ге вид., доопрац., допов. – Київ: Богдана, 2003. – 326 с.
3. Ланіна І. В. Образотворче мистецтво для дошкільнят (4 – 5 роки) / І. В. Ланіна, Н. В. Кучеєва. – Х.: Ранок, 2012. – 96 с.
4. Ланіна І. В. Образотворче мистецтво для дошкільнят (5 – 6 роки) / І. В. Ланіна, Н. В. Кучеєва. – Х.: Ранок, 2012. – 128 с.
5. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» // «Палітра педагога» – 2012 – №3 – С. 39 .
6. Холезова Н. Б. Лепка в детском саду : кн для воспитателя дет. сада [Текст] : учеб. пособ. / Н. Б. Холезова, Н. А. Курочкина, Г. В. Пантюхина. - 2-е изд., испр. и доп. – М. : Просвещение, 1986. – 144 с.
7. Холезова Н. Б. Народная пластика и декоративная лепка в детском саду [Текст] : учеб. пособ. / Н. Б. Холезова. – М. : Просвещение, 1984. – 112 с.
8. Дубовик, М.Ф. Ліплення в дитячому садку / М.Ф. Дубовик – К.: Радянська школа, 1974 р. – 120 с.
9. Яковлева Н. В. Ліплення. Конспекти занять для роботи з дітьми 4—5 років / Н. В. Яковлева. –Х.: Ранок, 2009. – 64 с.

ПРИРОДА НАВКОЛО НАС

Навчальна програма з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Охорона та збереження навколишнього середовища є однією з найактуальніших проблем людства. Потреба переосмислення відносин у системі «природа – людина – суспільство» зумовлює актуальність проблеми формування екологічної компетентності підростаючого покоління. Для розв'язання зазначеного завдання важливою є спільна діяльність захисників навколишнього середовища з різних держав. Володіння іноземною мовою сприяє розширенню контактів і забезпечує соціальну мобільність.

Розроблення навчальної програми обумовлено необхідністю інтеграції навчально-виховних курсів для виховання свідомої, відповідальної особистості, яка дбає про охорону навколишнього середовища.

Навчальна програма «Природа навколо нас» побудована на засадах особистісно-орієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що забезпечує розвиток академічних, соціокультурних, соціально-психологічних та інших здібностей учнів.

Навчальна програма спрямована на вихованців віком 9–14 років.

Новизна навчальної програми полягає в екологічній спрямованості комунікативно-творчої діяльності вихованців у процесі розв'язання навчальних завдань. Зміст навчання в гуртку містить виховний і розвивальний аспекти, що сприяє розвитку таких якостей особистості, як ініціативність, уміння працювати в колективі, висловлювати свою точку зору і поважати думку співрозмовника; розвитку активного пізнавального ставлення до природного та соціального оточення.

Метою навчальної програми є формування у вихованців комунікативної, соціокультурної, екологічної компетентностей у процесі навчально-творчої діяльності.

Завдання навчальної програми:

- створення умов для виховання гармонійно розвиненої творчої особистості;
- формування у вихованців умінь і навичок іншомовного спілкування;
- виховання екологічної свідомості та екологічно доцільної поведінки;
- залучення вихованців до практичних природоохоронних дій;
- формування навичок здорового способу життя; бажання й уміння жити в гармонії зі своїм внутрішнім і зовнішнім світом.

Мета і завдання забезпечують формування у вихованців таких *компетентностей*:

- *пізнавальної*: оволодіння знаннями про екологічні проблеми сучасності, способи позитивного впливу на природу, взаємозв'язки в природі; ознайомлення з іншомовним мовленнєвим матеріалом для розв'язання комунікативних завдань, спрямованих на досягнення цілей і намірів спілкування за темами еколого-природничого спрямування;
- *екологічної*: усвідомлення позитивного і негативного впливів людини на природне довкілля, значення єдності людини і навколишнього середовища; володіння основними способами охорони природи;
- *практичної*: формування вмінь і навичок застосовувати отримані знання в практичній діяльності;
- *творчої*: розвиток творчої ініціативи та самореалізації в процесі виконання практичних завдань;
- *соціальної*: розвиток загальної культури, здатності до співпраці, соціальної взаємодії; усвідомлення важливості сучасних екологічних проблем.

У структурі програми виокремлюються такі розділи:

- I. Земля – наш спільний дім.
- II. Людина – частина живої природи.
- III. Сезонні зміни в природі.
- IV. Світ рослин.
- V. Світ тварин.
- VI. Охорона навколишнього середовища.
- VII. Природні ресурси України (на другому і третьому роках навчання).

Програму побудовано лінійним способом. Програма передбачає 3 роки навчання:

1-й рік навчання – початковий рівень – 144 год. на рік, 4 год. на тиждень;

2-й рік навчання – основний рівень – 144 год. на рік, 4 год. на тиждень (216 год. на рік, 6 год. на тиждень);

3-й рік навчання – основний рівень – 216 год. на рік, 6 год. на тиждень.

Навчальна програма основного рівня може бути використана для організації навчально-виховного процесу першого і другого років навчання за даним напрямом і базуватися на мовленнєвому та комунікативному досвіді вихованців, набутого ними в процесі навчання в загальноосвітніх навчальних закладах.

Загальними принципами організації навчально-виховного процесу є науковість; синтез інтелектуальної, творчої та практичної діяльності; індивідуальний підхід; послідовність і поступовість викладення матеріалу.

Навчально-виховний процес забезпечується проведенням занять, тренінгів, практичних занять у куточку живої природи, на навчально-дослідній земельній ділянці, екскурсій до парку, саду, скверів, водойм, визначних місць рідного краю.

Робота гуртка планується таким чином, щоб теоретичний матеріал поєднувався із самосійною роботою над літературою, виконанням практичних творчих завдань, проведенням дослідів, фенологічними спостереженнями, роботою з природним матеріалом, а набуті знання вихованці могли б використовувати під час проведення масових еколого-натуралістичних заходів. У навчально-виховному процесі особлива увага приділяється дотриманню правил техніки безпеки.

Навчальна програма передбачає використання інтерактивних технологій навчання, індивідуальної та групової роботи, методу проєктів, що надає можливість кожному вихованцю виявити свої здібності, брати активну участь у навчально-творчій діяльності в гуртку; використання інформаційно-комунікаційних технологій для спілкування з ровесниками з різних країн.

Основним напрямом виховної роботи є проведення тематичних свят, пізнавально-розважальних програм, вікторин, конкурсів, творчих майстерень.

Формами контролю за результативністю навчання є підсумкові заняття, захист проєкту, презентація портфоліо вихованців гуртка.

Початковий рівень, перший рік навчання

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Розділ, тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1	Вступ	2	-	2
2	Розділ I. Земля – наш спільний дім	10	16	26
3	Розділ II. Людина – частина природи	10	12	22
4	Розділ III. Сезонні зміни в природі	8	12	20
5	Розділ IV. Рослини – зелене диво нашої планети	10	14	24

6	Розділ V. Світ тварин	10	14	24
7	Розділ VI. Охорона навколишнього середовища	10	14	24
8	Підсумок	-	2	2
Разом		60	84	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2год.)

Теоретична частина. Ознайомлення з планом роботи гуртка. Правила безпеки в навчальному приміщенні, живому куточку, на навчально-дослідній земельній ділянці. Англійська мова – мова міжнародного спілкування.

Практична частина. Перегляд презентації «Охорона і збереження навколишнього середовища».

2. Розділ I. Земля – наш спільний дім (26 год.)

2.1. Планета Земля – наш космічний дім

Теоретична частина. Космос. Дослідження космосу людиною. Сонячна система.

Практична частина. Творча робота «Планета Земля – наш космічний дім».

2.2. Країни і народи

Теоретична частина. Ми подорожуємо. Континенти, країни й народи.

Україна. Географічне положення. Природа та природні ресурси. Сумщина. Флора і фауна Сумщини.

Велика Британія. Географічне положення. Історія, традиції. Визначні місця.

Подорож до США. Канада. У гості до Австралії.

Практична частина. Планування подорожі. Презентація України. Творча робота «Україна – наша Батьківщина». Пошук і презентація матеріалів про англійські країни світу (географічне розташування, культуру, визначні місця, красу природи). Орієнтація на мапі України, світу. Правила відпочинку на природі.

Досліди: «Зміна пір року», «Чому зірок не видно вдень», «День і ніч». *Творче завдання* «Земля наш спільний дім». *Рухливі ігри:* «Політ у Космос», «Сонячна система», «Подорож», «Веселі індіанці». *Мовленнєві, рольові ігри* «Зустрічаємо іноземних гостей», «Прогулянка містом», «На вокзалі», «У аеропорту», «У гостях у друга з Великобританії (США, Канади, Австралії)». *Ігрова програма* «Морями, океанами, країнами незанимає». *Пізнавально-розважальна програма* «Моя країна – Україна, а рідний край у нас – Сумщина».

3. Розділ II. Людина – частина природи (22 год.)

3.1. Взаємодія людини і природи

Теоретична частина. Людина – частина живої природи. Взаємозв'язок живої й неживої природи. Вплив людини на довкілля. Зовнішність і характер людини.

3.2. Природа і здоров'я людини

Теоретична частина. Здоров'я – найдорожчий скарб. Чистота – запорука здоров'я. Режим дня. Вплив природи на життя і здоров'я людини. Овочі та фрукти – корисні, вітамінні продукти. Повітря, сонце, вітаміни – кращі друзі для дитини. Лікарські рослини.

Практична частина. Діагностика здоров'я людини за зовнішніми ознаками. Профілактика застудних захворювань: ізоляція хворого, прибирання, провітрювання приміщення, загартування, ароматерапія. Складання режиму дня школяра. Обмін рецептами приготування корисної їжі. Приготування фіточаїв, їх та застосування.

Релаксація «Звуки природи». Вправи на зняття втоми очей, пальців рук, хребта. Рухливі ігри на свіжому повітрі. *Дидактичні ігри* «Що ти чуєш?», «Упізнай за смаком», «Упізнай на дотик».

Мовленнєві, рольові ігри «Я немовля», «На березі моря», «Таємничий ліс», «Телепередача», «У лікаря», «У продуктовому магазині», «Ми – веселі кухарі».

Творча робота «Природа і здоров'я людини».

4. Розділ III. Сезонні зміни в природі (20 год.)

Теоретична частина. Основні правила ведення фенологічних спостережень. Календар природи та щоденник фенологічних спостережень.

Осінь. Погода восени. Ознаки осені. Осінь у лісі. Відліт птахів. Підготовка тварин до зими. Зима. Погода взимку. Життя тварин узимку. Визначення слідів тварин на снігу. Життя під водою. Допомога птахам і тваринам. Весна. Погода навесні. Рослини-первоцвіти та їх охорона. Тварини навесні. Літо – чудова пора. Погода влітку. Рослини влітку.

Практична частина. Ведення фенологічних спостережень у різні пори року. Спостереження за розпусканням бруньок на зрізаних гілках дерев у кабінетних умовах.

Екскурсії. Екскурсія до лісу чи парку «Осінні таємниці». Зміни в неживій природі, їх вплив на живу природу. Зміна забарвлення листя. Листопад. Збирання природного матеріалу. Екскурсія «Зимові таємниці». Вивчення пристосувань рослин до зими. Визначення слідів на снігу. Особливості хвойних дерев і кущів. Весняна екскурсія до місцевого парку. Пробудження дерев і кущів від зимового сну. Сокорух. Розпускання бруньок. Екскурсія на навчально-дослідну земельну ділянку. Рослини влітку. Цвітіння рослин.

Мовленнєві, рольові ігри «Прогулянка», «За чашечкою чаю», «Біля водойми», «У парку», «У лісі». *Творча робота* «Моя улюблена пора року».

Пізнавально-розважальна програма «Новорічні пригоди Діда Мороза і Санта Клауса в зимовому лісі».

5. Розділ IV. Рослини – зелене диво нашої планети (24 год.)

Теоретична частина. Рослинний світ. Дикорослі та культурні рослини. Будова рослин. Умови, необхідні для життя рослин (повітря, поживні речовини, вода, світло, тепло). Кімнатні рослини. Ліс та його охорона. Цікавинки у світі рослин. Значення рослин.

Практична частина. Догляд за кімнатними рослинами. Ознайомлення з будовою рослин. Спостереження за пророщуванням цибулі. Дослід «Пророщування насіння квасолі». Умови проростання.

Екскурсії. Екскурсія до музею хліба. Екскурсія до зимового саду.

Дидактичні ігри: «Упізнай рослину за описом», «З якого дерева цей плід», «Збери рослину». *Творча робота* «Рослини – зелене диво Землі».

6. Розділ V. Світ тварин (24 год.)

Теоретична частина. Тваринний світ України. Дикі тварини. Свійські тварини. Птахи – наші пернаті друзі. Зимуючі, перелітні птахи. Птахи-гості. Незвичайні тварини інших країн (слон, пінгвін, кит, кенгуру, жирафа, бегемот, крокодил, мавпа). Значення тварин. Охорона тварин.

Практична частина. Спостереження за тваринами в живому куточку.

Складання ланцюжків харчування тварин. *Акція* «Годівничка».

Екскурсії. Екскурсія «Акваріум та його мешканці». Екскурсія до живого куточка. Екскурсія до навчально-тваринницької ферми для ознайомлення зі свійськими тваринами.

Дидактичні ігри: «Дикі та свійські тварини», «Хто де живе», «Відгадай тварину за описом».

Рухливі ігри: «Веселий зоопарк», «Ведмідь і бджоли», «Десять слоненят».

Інсценізація казки «Будиночок у лісі».

Мовленнєві, рольові ігри «На фермі», «У зоопарку», «У лісі», «У зоомагазині» «У притулку для тварин».

7. Розділ VI. Охорона навколишнього середовища (24 год.)

Теоретична частина. Правила поведінки в природі. Природоохоронний рух в Україні. Дитячі громадські екологічні об'єднання. Червона книга України. Природно-заповідний фонд України.

Практична частина. Збирання матеріалів про охорону природи рідного краю. Оформлення куточка охорони природи.

Мовленнєві, рольові ігри «Відпочинок на природі», «Дитячий екологічний парламент», «Телепередача», «Репортер», «Якби звірі розмовляли».

Екскурсії. Екскурсія до віварію, притулку для тварин. Екскурсія до водойми: визначення факторів забруднення водойм, прибирання прибережної зони.

Творча робота «Правила поведінки в природі».

Екологічна проект «Зробимо нашу планету чистою».

8. Підсумок (2 год.)

Пізнавально-розважальна програма «Ми – друзі природи».

Основний рівень, другий рік навчання

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Розділ, тема	Кількість годин					
		теоретичні х		практичних		усього	
1	Вступ	2	2	-	-	2	2
2	Розділ 1. Земля – наш спільний дім	10	10	16	26	26	36
3	Розділ II. Людина – частина природи	10	16	12	16	22	32
4	Розділ III. Сезонні зміни в природі	8	10	10	18	18	28

5	Розділ IV. Природні ресурси України	8	18	10	22	18	30
6	Розділ V. Рослини – зелене диво нашої планети	8	10	8	16	16	26
7	Розділ VI. Світ тварин	8	8	8	18	16	26
8	Розділ VII. Охорона навколишнього середовища	10	16	14	18	24	34
9	Підсумок	-		2	2	2	2
Разом		64	90	80	126	144	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2год.)

Ознайомлення з планом роботи гуртка. Правила безпеки у навчальному приміщенні, живому куточку, на навчально-дослідній земельній ділянці. Англійська мова – мова міжнародного спілкування. Охорона навколишнього середовища – потреба особистості і суспільства.

2. Розділ 1 Земля – наш спільний дім (26 год. / 36 год.)

2.1. Планета Земля – наш космічний дім.

Теоретична частина. Космос. Дослідження космосу. Сонячна система. Планети сонячної системи. Планета Земля. Умови, необхідні для життя на Землі.

2.2. Країни і народи

Теоретична частина. Подорож. Способи подорожування. Проїзні документи. Правила поведінки під час подорожі. Континенти. Країни та народи світу. Подорож країнами світу: Об'єднане королівство Великобританії та північної Ірландії, Сполучені Штати Америки, Канада, Австралія, Нова Зеландія. Україна – наша Батьківщина. Фізико-географічні особливості рідного краю. Погода і клімат.

Практична частина. Планування подорожі. Підготовка до подорожі.

Правила поведінки під час подорожі: поведінка на дорозі, в громадських місцях, культура спілкування. Орієнтація на мапі України, на мапі світу.

Відпочинок на природі.

Мовленнєві, рольові ігри «Зустрічаємо іноземних гостей», «Прогулянка містом», «На вокзалі», «У аеропорту», «У гостях у друга з Англії (США, Канади, Австралії)».

Проект «Всі діти на планеті друзі».

Творче завдання «Земля наш спільний дім».

Пізнавально-розважальна програма «Морями, океанами, країнами незаними».

3. Розділ II. Людина – частина природи (22 год. / 32 год.)

3.1. Взаємодія людини і природи

Теоретична частина. Людина – частина живої природи. Організм людини. Вплив людини на довкілля. Природа – джерело натхнення, естетичної насолоди і здоров'я людини.

3.2. Природа і здоров'я людини

Теоретична частина. Здоров'я – найдорожчий скарб. Вплив природи на життя і здоров'я людини. біоенергетичні властивості рослин. Продукти харчування. Корисна їжа. Загартування організму. Лікарські рослини, їх значення. Курортні зони України. Діагностика здоров'я людини за зовнішніми ознаками. Профілактика застудних захворювань, вірусних інфекцій: ізоляція хворого, прибирання, провітрювання, кварцування приміщення, загартування ароматерапія.

Практична частина. Обмін рецептами приготування корисної їжі.

Приготування фіточаїв, їх застосування.

Тренінг «Про здоров'я дбаємо завжди».

Релаксація «Звуки природи».

Вправи на зняття втоми очей, пальців рук, хребта.

Мовленнєві, рольові ігри «На березі моря», «Таємничий ліс», «Океан», «Телепередача», «У лікаря», «В продуктовому магазині», «Ми – веселі кухарі».

Творча робота «Природа і здоров'я людини».

4. Розділ III. Сезонні зміни в природі (18 год. / 28 год.)

Теоретична частина. Основні правила ведення фенологічних спостережень. Календар природи та щоденник фенологічних спостережень.

Осінь. Погода восени. Ознаки осені. Осінь у лісі. Відліт птахів. Підготовка тварин до зими. Зима. Погода взимку. Життя тварин взимку. Визначення слідів тварин на снігу. Життя під водою. Допомога

птахам і тваринам взимку. Весна. Погода навесні. Рослини-первоцвіти та їх охорона. Тварини навесні. Літо – чудова пора. Погода влітку. Рослини влітку.

Практична частина. Ведення фенологічних спостережень в різні пори року. Спостереження за розпусканням бруньок на зрізаних гілках дерев у кабінеті взимку.

Екскурсії. Екскурсія до лісу чи парку «Осінні таємниці». Зміни в неживій природі, їх вплив на живу природу. Листопад. Збирання природного матеріалу.

Екскурсія «Зимові таємниці». Вивчення пристосувань рослин до зими. Особливості хвойних дерев і кущів. Весняна екскурсія до місцевого парку. Пробудження дерев і кущів від зимового сну. Соко рух. Розпускання бруньок.

Екскурсія на навчально-дослідну земельну ділянку. Рослини влітку. Цвітіння рослин.

Мовленнєві, рольові ігри «Прогулянка», «За чашечкою чаю», «Біля водойми», «У парку», «У лісі», «На ковзанці», «Біля ялинки».

Творча робота «Моя улюблена пора року».

Пізнавально-розважальна програма «Пригоди в зимовому лісі».

5. Розділ IV. Природні ресурси України (18 год. / 30 год.)

Теоретична частина. Природні ресурси України. Значення води в природі. Водні ресурси, їх господарське використання. Лісові ресурси. Ґрунт, його якості та властивості. Корисні копалини. Ресурси рослинного і тваринного світу. Раціональне використання природних ресурсів.

Практична частина. Складання карти природних ресурсів України.

Визначення складу ґрунтів навчально-дослідної земельної ділянки.

Визначення родючості ґрунту. виявлення причин забруднення місцевих водойм.

Мовленнєві, рольові ігри «Біля мапи України», «Юні екологи», «У полі, у саду, на городі», «Біля водойми», «На агрофермі».

Творча робота «Природні багатства України».

6. Розділ V. Рослини – зелене диво нашої планети (16 год. / 26 год.)

Теоретична частина. Флора України. Різноманіття рослинного світу. Різноманіття рослинних угруповань: ліси, степи, луки, болота тощо. Сільськогосподарські рослини. Кімнатні рослини. Рідкісні рослини та рослини, що зникають. Значення рослин у природі та житті людини.

Практична частина. Догляд за кімнатними рослинами. Робота з гербаріями, визначальниками. Підготовка списку рослинних угруповань рідного краю. Досліди з рослинами: «Чи вміє рослина дихати?», «Ощадливі рослини», «Вивчення реакції колеусу на світло».

Екскурсії. Екскурсія до музею хліба. Екскурсія до ботанічного саду, краєзнавчого музею для ознайомлення з місцевими та екзотичними видами рослин.

Акція «Збережемо весняну квітку»

Творча робота «Рослини – зелене диво нашої планети».

7. Розділ VI. Світ тварин (16 год. / 26 год.)

Теоретична частина. Тваринний світ. Основи класифікації тваринного світу. Комахи та інші безхребетні. Риби. Наземні хребетні. Птахи. Різноманіття тваринного світу України. Значення тварин у природі, житті людини. Потреби тварин. Охорона тварин.

Практична частина. Спостереження і догляд за тваринами у живому куточку. Робота з колекціями, визначальниками. Підготовка списку тварин рідного краю. Догляд за тваринами в куточку живої природи.

Акція «Годівничка».

Екскурсії. Екскурсія до зоопарку, краєзнавчого музею для ознайомлення з місцевими і екзотичними видами тварин.

Мовленнєві, рольові ігри «На фермі», «У зоопарку», «У лісі», «У зоомагазині» «У притулку для тварин».

8. Розділ VII. Охорона навколишнього середовища (24 год. / 34 год.)

Теоретична частина. Природоохоронний рух в Україні. Дитячі громадські екологічні об'єднання. Охорона природних ресурсів України. Червона книга України. Природно-заповідний фонд України.

Практична частина. Збирання матеріалів про охорону природи рідного краю. Оформлення куточка охорони природи.

Мовленнєві, рольові ігри «Відпочинок на природі», «Дитячий екологічний парламент», «Телепередача», «Репортер», «Якби звірі розмовляли».

Творча робота «Земля – наш спільний дім».

Екскурсія до віварію, притулку для тварин.

Екологічна проект «Зробимо нашу планету чистою».

Створення портфоліо юного охоронця природи.

Пізнавально-розважальна програма «Мій рідний край, моя земля».

13. Підсумок (2 год.)

Екологічна конференція. Презентація портфоліо юних охоронців природи.

Основний рівень, третій рік навчання

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Розділ, тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	2	-	2
2.	Розділ 1. Земля – наш спільний дім	10	26	36
3.	Розділ II. Людина – частина природи	16	16	32
4.	Розділ III. Сезонні зміни в природі	10	18	28
5.	Розділ IV. Природні ресурси України	18	22	30
6.	Розділ V. Рослини – зелене диво нашої планети	10	16	26
7.	Розділ VI. Світ тварин	8	18	26
8.	Розділ VII. Охорона навколишнього середовища	16	18	34
9.	Підсумок		2	2
Разом		90	126	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2год.)

Ознайомлення з планом роботи гуртка в новому навчальному році. Правила безпеки на території навчального закладу.

Проблема охорони і збереження навколишнього середовища як глобальна проблема.

2. Розділ 1 Земля – наш спільний дім (26 год.)

2.1. Планета Земля – наш космічний дім.

Теоретична частина. Всесвіт. Галактика «Чумацький шлях». Сонячна система. Планети сонячної системи. Планета Земля. Сузір'я. Дослідження космосу людиною. Видатні космонавти, дослідники космосу. Засоби дослідження космосу.

2.2. Країни і народи

Теоретична частина. Ми подорожуємо. Континенти, країни і народи. Євразія. Африка. Австралія. Північна Америка. Південна Америка. Фізико-географічні особливості. Погода. Клімат. Різноманіття рослинного і тваринного світу. Україна. Фізико-географічні особливості рідного краю. Погода і клімат. Сумщина. Флора і фауна Сумщини. Подорож країнами світу: Об'єднане королівство Великобританії та північної Ірландії, Сполучені Штати Америки, Канада, Австралія, Нова Зеландія, інші.

Практична частина. Планування подорожі. Підготовка до подорожі. Орієнтація на мапі України, на мапі світу. Відпочинок на природі.

Творча робота, проект «Подорожуємо разом».

Мовленнєві, рольові ігри «У туристичній агенції», «У гостях в іноземного друга», «На вокзалі», «У аеропорту», «На митниці».

Пізнавально-розважальна програма «Подорож навколо світу».

3. Розділ II. Людина – частина природи (22 год.)

3.1. Біологія людини

Теоретична частина. Організм людини – цілісна, самовідновлювальна система. Процеси життєдіяльності, розвиток, походження, еволюція. Географічне розселення людей.

3.2. Взаємодія людини і природи

Теоретична частина. Людина – частина живої природи. Фізіологічні основи здоров'я. Вплив людини на довкілля. Взаємозв'язок здоров'я із станом довкілля. Гармонічні відносини людини і природи.

3.3. Природа і здоров'я людини

Теоретична частина. Здоров'я – найдорожчий скарб. Профілактика захворювань, шкідливих звичок. Біоенергетичні властивості рослин. Засоби загартування організму. Лікарські рослини, їх значення. Рекреаційні, курортні зони України.

Практична частина. Диспут «Правила збереження здоров'я».

Діагностика здоров'я людини за зовнішніми ознаками. Профілактика захворювань. Складання гербарію лікарських рослин. Тренінг «Ми – за здоровий спосіб життя». Заходи із запобігання застудним, вірусним інфекціям: аромотерапія, прибирання, провітрювання приміщення, загартування. Обмін рецептами приготування корисної їжі. Приготування фіточаїв, їх застосування.

Релаксація «Звуки природи».

Мовленнєві, рольові ігри «Теле-шоу «Людина і природа», «Запитай у лікаря», «Видавництво газети «Мій світ», «Подорож до зеленої аптеки», «У продуктовому / овочевому магазині», «На березі моря», «Таємничий ліс», «Океан», «Кулінарне шоу».

Теорча робота «Природа і здоров'я людини».

4. Розділ III. Сезонні зміни в природі (18 год.)

Теоретична частина. Правила ведення фенологічних спостережень. Календар природи та щоденник фенологічних спостережень. У природі немає поганої погоди. Фенологічні спостереження за погодою. Осінь. Погода восени. Ознаки осені. Осінь у лісі. Відліт птахів. Підготовка тварин до зими. Осінні зміни в житті водойм. Дарунок осені – гриби. Різноманітність грибів. Правила збирання, перша допомога при отруєнні грибами. Зима. Погода взимку. Життя тварин взимку. Визначення слідів тварин на снігу. Життя під водою. Допомога тваринам узимку. Весна. Погода навесні. Рослини-первоцвіти. Ранньоквітучі весняні квіти та їх охорона. Тварини навесні. Народження малят у тварин. Приліт птахів. Літо. Погода влітку. Рослини влітку.

Практична частина. Ведення фенологічних спостережень в різні пори року. Ведення щоденника фенологічних спостережень.

Акція «Годівничка». Вивчення зимової орнітофауни.

Проект «Цілий рік цвіте краса».

Екскурсії. Екскурсія до лісу чи парку «Осінні таємниці». Зміни в неживій природі, їх вплив на живу природу. Зміна забарвлення листя. Листопад. Збирання природного матеріалу.

Екскурсія «Зимові таємниці». Пристосування рослин до зими. Визначення слідів на снігу. Особливості хвойних дерев і кущів. Весняна екскурсія до місцевого парку. Пробудження дерев і кущів від зимового сну. Сокоорух. Розпускання бруньок. Екскурсія на навчально-дослідну земельну ділянку. Рослини влітку. Цвітіння рослин.

Мовленнєві, рольові ігри «Прогулянка», «На метеорологічній станції», «Біля водойми», «У парку», «У лісі».

Теорча робота «Моя улюблена пора року».

Пізнавально-розважальна програма «Пригоди у зимовому лісі».

5. Розділ IV. Природні ресурси України (18 год.)

Теоретична частина. Фізико-географічні особливості України. Природні ресурси України. Значення води в природі. Водні ресурси, їх господарське використання. Лісові ресурси. Ґрунт, його якості та властивості.

Корисні копалини. Ресурси рослинного і тваринного світу. Раціональне використання природних ресурсів.

Практична частина. Складання карти природних ресурсів України.

Визначення складу ґрунтів навчально-дослідної земельної ділянки.

Визначення родючості ґрунту.

З'ясування причин забруднення місцевих водойм.

Мовленнєві, рольові ігри «Біля мапи України», «Юні екологи», «В полі, в саду, на городі», «Біля водойми», «На агрофермі».

Теорча робота «Природні ресурси України».

6. Розділ V. Рослини – зелене диво нашої планети (16 год.)

Теоретична частина. Флора України. Різноманіття рослинного світу. Роль рослин в природі і житті людини. Різноманіття рослинних угруповань: ліси, степи, луки, болота тощо. Рослини радіопротекторної та антиоксидантної дії. Охорона рослин. Дивовижні рослини світу.

Практична частина. Робота з гербаріями, визначення рослин.

Підготовка списку рослинних угруповань рідного краю.

Догляд за кімнатними рослинами.

Екскурсії до ботанічного саду, краєзнавчого музею для ознайомлення з місцевими та екзотичними видами рослин.

Проект «Біоенергетичні властивості дерев».

Практична робота «Висаджування насіння, розсади квітів. Догляд за клумбою».

Акція «Зробимо наш світ красивим».

Творча робота «Рослини – зелене диво Землі».

7. Розділ VI. Світ тварин (16 год.)

Теоретична частина. Тваринний світ. Основи класифікації тваринного світу. Дикі і свійські тварини. Птахи – наші пернаті друзі. Зимуючі, перелітні, птахи-гості. Мешканці водойм. Загадковий світ комах. Тваринний світ України. Цікаві тварини інших країн. Значення тварин у природі, житті людини. Потреби тварин. Охорона рідкісних тварин та видів тварин, що зникають.

Практична частина. Спостереження і догляд за тваринами у живому куточку.

Підготовка списку тварин рідного краю.

Акція «Годівничка». Вивчення зимової орнітофауни.

Екскурсії до лісу, на луки, у степ, поле, до водойми. Визначення видового складу тварин.

Екскурсії до зоологічного та краєзнавчого музеїв з метою ознайомлення з видовим різноманіттям тварин.

Мовленнєві, рольові ігри «На фермі», «У зоопарку», «У лісі», «У зоомагазині» «У притулку для тварин».

8. Розділ VII. Охорона навколишнього середовища (24 год.)

Теоретична частина. Науково-технічний прогрес і природа. Вплив діяльності людини на природу. Раціоналізаторські ідеї по збереженню екосистеми рідного краю, екосистеми планети Земля

Державні органи охорони природи в Україні. Громадські екологічні організації України. Дитячі громадські екологічні об'єднання.

Охорона природних ресурсів України. Червона книга України. Природно-заповідний фонд України.

Практична частина. Збирання матеріалів про охорону природи рідного краю. Оформлення куточка охорони природи. Участь у просвітницькій діяльності. Трудові акції з упорядкування території навколо навчального закладу, закладання квітників, алей, парків, скверів тощо.

Творча робота, проект «Врятуємо світ разом».

Мовленнєві, рольові ігри «Екологічна конференція», «На саміті винахідників», «Телепередача «Екологічний бумеранг».

Екологічна акція «Зробимо нашу планету чистою».

Створення портфоліо юних охоронців природи.

9. Підсумок (2 год.)

Екологічна конференція. Презентація портфоліо юного охоронця природи.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Після навчання за програмою вихованці володіють такими компетентностями:

- *пізнавальною:* оволодіння соціокультурними знаннями; розвиток інтелектуальних і пізнавальних здібностей; цілісне уявлення про навколишнє середовище та місце людини в природі;
- *екологічною:* формування екологічного світогляду, мотивів природоохоронної діяльності;
- *практичною:* активізація природоохоронної роботи; дотримання правил поведінки в природі;
- *творчою:* виявлення творчої ініціативи в процесі розв'язання комунікативно-творчих завдань; здійснення творчого підходу до використання екологічних знань у практичній діяльності в природному середовищі;
- *соціальною:* формування уміння визначати й реалізовувати комунікативну мету залежно від обставин, оцінювати навколишню дійсність на основі знань про неї, адаптуватися та виконувати різні ролі й функції в мікросоціумі для розв'язання визначених завдань.

Вихованці мають знати і розуміти:

- екологічні проблеми сучасності, способи позитивного впливу на природу;
- взаємозв'язок і взаємозалежність соціального та природного навколишніх середовищ;
- вплив природи на життя і здоров'я людини;
- вплив людини на довкілля;
- важливість здоров'я, способи його зміцнення;
- правила ведення фенологічних спостережень;
- правила техніки безпеки в навчальному приміщенні, живому куточку, на навчально-дослідній земельній ділянці;
- правила відпочинку на природі.

Вихованці мають уміти і застосовувати:

- лексико-граматичний іншомовленнєвий матеріал для розв'язання пізнавально-творчих завдань;
- основні способи відновлення та збереження природи;
- здійснювати діагностику здоров'я людини за зовнішніми ознаками;
- проводити фенологічні спостереження в різні пори року.

Вихованці мають набути досвід:

- володіння комунікативним матеріалом для розв'язання освітніх, пізнавальних, навчальних завдань;
- колективної співпраці для здійснення природоохоронної діяльності.

**ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК
ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ ГУРТКА**

Навчально-наочні посібники	К-ть / шт.
Гербарії «Культурні рослини України», «Дикорослі рослини»	За потребою
Глобус	1
Карти настінні: «Україна. Природні зони», «Україна. Рослинний світ», «Україна. Тваринний світ», «Україна. Ґрунти», «Україна. Природні води», «Україна. Охорона природи», «Фізична карта світу», «Зоогеографічна карта світу»	по 1
Таблиці: «Охорона природних ресурсів», «Основні форми рельєфу Землі», «Основні групи рослин», «Основні групи тварин», «Природні зони», «Типи кліматів»	по 1
Колекції: «Гірські породи і мінерали», «Ґрунт та його склад», «корисні копалини»	За потребою
Муляжі: «Гриби», «Плоди та корнеплоди»	
Обладнання	К-ть / шт.
Комп'ютер	
Принтер	
Мультимедійний проектор	За потребою
Сканер	
Накопичувач USB Flash-drive	1
Канцелярське приладдя	К-ть / шт.
Папір друкарський ручки	
Олівці	
Фарби гуаш, акварель	
Фломастери	
Ножиці	
Гумка	
Клей ПВА	
Скріпки	
Кнопки	За потребою
Папки	
Диски CD, DVD	

Список використаної літератури

1. Барташніков О. Ігри для початкового навчання англійської мови. Тернопіль, „Навчальна книга – Богдан”, 2006.
2. Білявський Г. О. основи екології. Підручник / Г. О. Білявський, Р. С. Фурдуй, І. Ю. Костіков [3-те вид.]. – К.: Либідь, 2006. – 408 с.
3. Вербицький В. В. Екологічне виховання дітей: практикум для педагога / В. В. Вербицький. – К.: АБЕРС, 2009. – 104 с.
4. Вербицький В. В. Довідник натураліста / В. В. Вербицький. – Кіровоград: КОД, 2009. = 290 с.
5. Державний стандарт базової і повної середньої освіти.
6. Дробноход М. І. Концептуальні основи формування екологічного мислення та здібностей людини будувати гармонійні відносини з природою / М. І. Доброход, Ф. В. Вольвач, С. Г. Івашенко. – К.: МАУП, 2000. – 76 с.
7. Жирова Т.В., Федієнко В.В. Easy English. – Х.: Вд. “Школа”, 2008.
8. Мелянчук Н.Є. Позакласні заходи з англійської мови у початковій школі. Родинні свята. – Х.: ТОВ «Видавнича група “Основа”», 2007.
9. Навчальні програми з позашкільної освіти еколого-натуралістичного напрямку: екологічно-біологічний профіль [збірник / за загальною редакцією доктора педагогічних наук В. В. Вербицького]. – К.: «НЕНЦ», 2013. – 336 с.
10. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. – Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: „К.І.С”, 2003. – С. 57–81
11. Олійник Т.І. Рольова гра у навчанні іноземної мови: посібник для вчителів. – К.: «Освіта», 1992. – С.13-22.
12. Павлюк А.В. 200 ігор на уроках англійської мови. – Тернопіль, „Мандрівець”, 2002.
13. Пустовіт Т. П. Екологічне виховання учнів 5-9 класів у позашкільних навчальних закладах: навч. метод. посіб. / Т. П. Пустовіт. – Кіровоград: ТОВ «Імекс ЛТД», 2003. – 146 с.
14. Семенова С.В. Английский язык для младших классов. – Донецьк, БАО, 1998.
15. Экологическая этика от А до Я: пособие для школьников, их учителей и родителей / Е. В. Корейко, Т. В. Мишаткина, Л. С. Чумаков и др.: под общ. Ред. Т. В. Мишаткиной, С. Б. Мелькова. – Минск: МТЭУ им. А. Д. Сахарова, 2008. – 172 с.

РОЗВИВАЛЬНІ ІГРИ

Навчальна програма з позашкільної освіти гуманітарно-оздоровчого напрямку

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

На сучасному етапі розвитку освіти одним із найважливіших завдань є виховання життєво компетентної особистості. Модернізація змісту дошкільної освіти, гуманізація її цілей і принципів, переорієнтація на розвиток особистості дитини забезпечують збагачення знань дитини необхідною якісною інформацією, допомагають їй реалізувати свій природний потенціал, орієнтуватися на загальнолюдські й національні цінності. Зазначене зумовлює актуальність розроблення навчальної програми «Розвивальні ігри», новизна якої полягає у використанні розвивальних ігор у роботі з дітьми дошкільного віку, що забезпечують ефективний розвиток психічних процесів уваги, пам'яті, мислення, уяви, мовлення; ранній розвиток дітей дошкільного віку.

Навчальна програма «Розвивальні ігри» побудована на основі Законів про «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про позашкільну освіту», «Про охорону дитинства» та з урахуванням норм і положень Базового компонента дошкільної освіти, завдань програм «Дитина», «Я у світі». Програма ґрунтується на принципах науковості, узгодження навчальних і розвивальних впливів із тенденціями розвитку особистості дитини, відповідності завдань освіти й виховання дітей дошкільного віку та враховує анатомо-фізіологічні і психологічні особливості розвитку дітей 4–6 років.

Новизною програми є спрямованість на біологізацію її змісту та використання розвивальних ігор, що стимулюють розвиток розумових і творчих здібностей вихованців. Поступове ускладнення ігор сприяє підтримуванию інтересів вихованців до пізнавально-творчої діяльності в гуртку.

Основною метою навчальної програми є розвиток у вихованців творчих здібностей в ігровій діяльності; формування стійкого інтересу до пізнання довкілля і реалізації себе в ньому.

Основні завдання програми полягають у формуванні у вихованців гуртка таких компетентностей:

- *пізнавальної*: формування уявлень життєдіяльність людини; природне довкілля та природодоцільну поведінку; предметну та художню діяльності;
- *практичної*: оволодіння способами пізнання дійсності, розвиток наочно-дієвого, наочно-образного, словесно-логічного мислення; формування основних рухових умінь, культурно-гігієнічних, оздоровлювальних навичок і навичок безпечної життєдіяльності;
- *творчої*: виявлення позитивної пізнавальної мотивації та творчої активності, спостережливості, винахідливості; формування інтересу до пізнання довкілля і реалізації себе в ньому;
- *соціальної*: уміння орієнтуватись у світі людських взаємин; формування культури мовлення та спілкування, розвиток емоційно-ціннісного та відповідального екологічного ставлення до природного довкілля.

Навчальна програма побудована за блочним принципом і передбачає 2 роки навчання за початковим рівнем по 72 год. на рік, 2 год. на тиждень.

Зміст програми передбачає проведення сюжетно-ігрових занять, роботу в живому куточку, догляд за рослинами в навчальній кімнаті. Ігрові елементи можуть бути представлені театралізацією, драматизацією, ігровими ситуаціями; сюжетно-рольовими, дидактичними іграми та іграми великої, середньої і малої рухливості.

Рівень сформованості відповідних віковій компетентностей вихованців визначається під час виконання ігрових завдань і проведення підсумкових занять.

Перший рік навчання, початковий рівень

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	1	–	1
2.	Природне довкілля	2	8	10
3.	Культура спілкування	3	7	10
4.	Логіка та мовлення	3	9	12
5.	Форма, розмір, колір предметів	3	7	10
6.	Простір, рух, час	1	7	8
7.	Число і кількість	1	9	10
8.	Світ дитячої книги	1	9	10
9.	Підсумок	–	1	1
	Разом	15	57	72

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (1 год.)

Теоретична частина. Основні цілі та завдання гуртка. Правила поведінки в гуртку. Вимоги техніки безпеки.

Практична частина. Гра «Будьмо знайомі».

2. Природне довкілля (10 год.)

Теоретична частина. Планета Земля. Сонце – джерело світла і тепла. Глобус. Пори року. Сезонні зміни та явища в природі. Суша. Повітря. Вода, зміни стану води, її значення для природи та людини. Грунт. Тваринний і рослинний світ планети. Дикі та свійські тварини. Людина і довкілля. Зміни в природному довкіллі. Природоохоронні заходи для збереження та відновлення рослин і тварин. Червона книга. Сприйняття творів про природу.

Ігри та вправи для розвитку мовлення, збагачення словникового запасу новими поняттями «космос», «глобус», «планета», «ракета», «дикі та свійські тварини», «повітря», «грунт».

Ігри та вправи для розвитку моторики «Упізнай на дотик», «Чарівний мішечок», «Обведи контур», «Проведи доріжку», «Намалюй дощик».

Ігри та вправи для розвитку логіки «Природа планети Земля», «Що зайве», «У саду чи на грядці», «Відгадай, що на картинці», «Їстівне-неїстівне», «Відгадай за описом», «Зоопарк», «З якої гілки дітки», «Упізнай тварину за голосом», «Чиє це дитинча», «Поведінка в природі».

Ігри та вправи для розвитку пам'яті «Знайди за описом», «Пори року», «Явища природи», «Дикі і свійські тварини».

Ігри та вправи для розвитку уваги «Де Сонце», «Хто де живе», «Дощ буде», «Не помились», «Відгадай», «Продовж ряд», «Хто в будиночку живе», «Коли це буває», «Що в кошик візьмемо», «Із якого дерева листок», «Літає, плаває», «Знайди однакове», «Магазин», «Так чи ні», «Вершки і корінці», «Не помились», «Хто тут побував».

Ігри та вправи для творчого розвитку «Добре чи погано», «Де ми були, не скажемо», «Подорож містом». Ознайомлення з творами мистецтва про природу. Загадки про тварин, рослини.

3. Культура спілкування (10 год.)

Теоретична частина. Сім'я, родина, рід, Батьківщина. Етика людських взаємовідносин (доброта, чуйність, ввічливе спілкування з однолітками та дорослими, уважність). Етика мовлення: звертання до дорослого, ровесника, відповіді на запитання, вибачення, привітання й прощання. Ввічливі слова. Емоційне сприйняття навколишнього. Культура родинних стосунків. Правила поведінки в громадських місцях, на вулиці.

Практична частина. Ігри та вправи для розвитку мовлення, збагачення словникового запасу «Сплетемо віночок», «Ввічливі слова», «Подорож містом», «Назви одним словом», «Що зайве», «Скажи навпаки», «Небилиця», «Я почну, а ти закінчай», «Світлофор».

Ігри та вправи для розвитку моторики «З'єднай крапки», «Обведи контур», «Розфарбуй за зразком»; проведення прямих, ламаних, хвилястих ліній різної конфігурації на лінійній та нелінійній основах.

Ігри та вправи для розвитку логіки «Впізнай за описом», «Що кому для роботи потрібно», «Допоможемо Незнайку», «Знайди однакове», «Де ми були, не скажемо, а що робили – покажемо».

Ігри та вправи для розвитку пам'яті «Хто прийшов у гості», «Слова вибачення», «Розстав на столі, як було», «Яка картинка зникла».

Ігри та вправи для розвитку уваги «Продовження фрази», «Хто сказав правильно», «Я дарую тобі квіточку», «Подарунки друзям».

Ігри та вправи для творчого розвитку «Зустрічаємо гостей», «Веселе свято», «Магазин», «У ляльки день народження», «Компліменти».

4. Логіка та мовлення (12 год.)

Теоретична частина. Розширення словникового запасу дітей за темами «Батьківщина», «Сім'я, родинні стосунки», «Свята й обряди». Вживання назв предметів з числівниками; уміння будувати різні типи речень прості, поширені (розповідні, питальні, окличні); правильне інтонаційне забарвлення.

Збагачення рідної мови вживанням епітетів, синонімів, антонімів.

Формування навичок слухання, розуміння словесних інструкцій і запам'ятовування невеликих віршів, прислів'їв, приказок.

Букви та звуки. Читання за методикою М.Зайцева. Звуковий аналіз слів. Формування правильної артикуляції звуків. Розвиток фонематичного слуху. Впізнавання предметів за словесним описом.

Практична частина. Ігри та вправи для розвитку мовлення «З якої це казки», «Добре чи погано», «Що я бачив», «Що на картинці», «Яка картинка зникла»; опис сюжетних картинок із серій «Пори року», «Свійські та дикі тварини», «Моя сім'я», «Небезпечні ситуації» тощо.

Ігри та вправи для розвитку моторики «Продовжуй далі», «Знайди пару», «Зафарбуй зайвий предмет», «Зроби за зразком», «Слуховий диктант».

Ігри та вправи для розвитку логіки «Впізнай за описом», «Що зайве», «Коли це буває», «Що кому для роботи потрібно», «Розташуй по порядку».

Ігри та вправи та вправи для розвитку пам'яті «Що змінилось», «Що везе потяг», «Художник», «Упізнай картинку».

Ігри та вправи для розвитку уваги «Відгадай», «Дощ буде», «Кубик із-за ширми», «Яка картинка зникла».

Ігри та вправи для творчого розвитку «Де були не скажемо, а що робили – покажемо», «Передай квіточку», «З якої це казки».

5. Форма, розмір, колір предметів (10 год.)

Теоретична частина. Поняття «форма», «фігура». Ознаки фігур. Розмір предметів. Отримання нових фігур «розтягуванням». Висота, довжина, ширина, товщина. Ознаки предметів. Антоніми (великий – маленький, високий – низький, довгий – короткий, широкий – вузький, товстий – тонкий, легкий – важкий). Основні кольори. Кольори веселки. Нові кольори (бірюзовий, ліловий тощо). Характеристики кольору: тон, яскравість, насиченість. Гармонія кольорів (узгодженість у поєднанні кольорів).

Практична частина. Ігри та вправи для розвитку мовлення, збагачення словникового запасу новими поняттями «Опис фігур», «На що схожа фігура», «Опис предметів за формою і кольором», «Вгадай, що я загадав». Ігри для розвитку моторики «З'єднай крапки», «Намалюй фігури», «У гостях у веселки», «Улюблений колір», «Велетень і гномик», «Розмова фарб», «У гостях у веселки», «Улюблений колір», «Різнобарвні парасольки». Отримання різних відтінків змішуванням фарб.

Ігри та вправи для розвитку моторики «Відтвори зображення», «Великий і маленький».

Ігри та вправи для розвитку логіки «Відгадай фігуру», «Ділимо на частини», «Підбери предмети за розміром», «Кульки», «Гирі для зважування», «Розфарбуй пустий квадрат», «В гостях у білого короля», «Розфарбуй пустий квадрат».

Ігри та вправи для розвитку уваги «Кольорові олівці», «Світлофор», «Підбери предмети за формою», «Зменшення / збільшення величини предметів», «Чорне й біле не надягати».

Ігри та вправи для розвитку пам'яті «Якого кольору був предмет, що зник», «Що зникло», «Розклади в заданому порядку», «Запам'ятай перелік фігур у тому ж порядку», «Якого кольору був предмет», «Хто найуважніший» (на запам'ятовування кольору одягу вихованців).

Ігри та вправи для творчого розвитку «Чим цей предмет може бути для гномика», «Розповідь про гнома і велетня», «Мозаїка», «Склади візерунок з кружечків і квадратиків», «У казковому місті», «Казкова веселка». Прислів'я та приказки з назвами кольорів.

6. Простір, рух, час (8 год.)

Теоретична частина. Простір, його характеристики (далеко, близько; тут, там; верх, низ; навколо, осторонь тощо). Напрямки (зліва, справа, попереду, позаду). Частини світу (південь, північ, схід, захід). Час. Вимірювання часу. Характеристики часу. Дні тижня. Місяці. Пори року. Календар. Режим дня. Послідовність подій у житті і в казках.

Практична частина. Ігри та вправи для розвитку вміння визначати напрямок, розташовувати предмети на площині «Збудуй будинок», «Склади візерунок», «Посади город», «Збудуємо будинок», «Повторюємо рухи», «Упіймай м'яч».

Ігри та вправи для на орієнтування за допомогою плану «Де знаходиться м'яч/лялька», «Знайди де сховано».

Ігри та вправи для розвитку мовлення, збагачення словникового запасу новими поняттями «Дні тижня», «Ознаки пори року», «Яка пора року», «Розвиваємо почуття часу», «Пори року в кольорі», «Знайдемо годинник», «Виправ помилку», «Що, де, коли».

Ігри та вправи для розвитку моторики «Стрілки годинника», «Виконай за зразком», «Слухові диктанти».

Ігри та вправи для розвитку логіки «Будильник», «Ранок – вечір», «День – ніч».

Ігри та вправи для розвитку пам'яті «Дні тижня», «Місяці», «Пори року».

Ігри та вправи для розвитку уваги «Стрілки годинника», «Годинники», «Відсутній день», «Чи правильний порядок приходу пори року», «Сонечко і дощик».

Ігри та вправи для творчого розвитку «План нашого двору», «Допоможемо зайчику знайти свій будинок», «Я дбайливо ставлюся до часу», «Моя улюблена пора року», «Так чи ні».

7. Число і кількість (10 год.)

Теоретична частина. Цифри і числа. Кількість і порядок. Натуральний ряд чисел. Кількісний склад числа в межах 5. Порівняння суміжних чисел. Обчислення на додавання та віднімання. Ігри з числами. Числові головоломки.

Практична частина. Ігри та вправи для розвитку мовлення, збагачення словникового запасу новими поняттями.

Ігри та вправи та вправи для розвитку моторики «Візьми два / три предмети», «Тримай м'яча пальчиками», «Букетик для мами».

Ігри та вправи для розвитку логіки «На скільки більше», «Більше і менше», «Кількісний склад числа», «На 1(2) одиниці менше/більше».

Ігри та вправи для розвитку пам'яті, уваги «Лічба в прямому та зворотному порядках», «Кошик з фруктами», «Листочки на дереві», «Скільки предметів зникло».

Ігри та вправи для творчого розвитку «Розпитай друга про сім'ю», «Задачі-драматизації», «Задачі-ілюстрації (знання дітей про довкілля, їхнє життя). Прислів'я з числами.

8. Світ дитячої книги (10 год.)

Теоретична частина. Книга. Будова книги (обкладинка, сторінки, текст, ілюстрації). Визначення змісту твору за назвою, ілюстраціями. Прозові і поетичні твори. Усна народна творчість. Твори для дітей українських і зарубіжних авторів. Бережливе ставлення до книги. Конструювання слів, фраз, текстів.

Практична частина. Ігри та вправи для розвитку мовлення, збагачення словникового запасу новими поняттями (конструювання слів, фраз, текстів).

Ігри та вправи для розвитку моторики «З'єднай крапки», «Кольори книги», «Обведи контур», «Розфарбуй».

Ігри та вправи для розвитку логіки «Упізнай казкового героя за описом», «Хто з іншої казки», «Що трапилось потім», «Хто справедливий», «Дорослі і діти».

Ігри та вправи для розвитку уваги, пам'яті «Хто зник», «Згадай героїв казки».

Ігри та вправи для творчого розвитку «Моя казка», «Казкові пригоди мого братика / моєї сестрички». «Продовження казки». Слухання казок, літературних творів для дітей. Декламування віршів. Відтворення змісту, ідентифікація почуттів і вчинків персонажів із власними, висловлення особистої позиції. Інценування (Богуславський М. «Ліки від простуди»; Глазовий П. «Хліб», Дуб В. «Бджілка»; Коцюбинський М. «Про двох цапків», «Дві кізочки»; Осєєва В. «Печиво»; Павличко Д. «Весна», Скребицький Г. «Білка запасується на зиму»; Стеценко М. «Гіркий апельсин»; Сухомлинський В. «Ледача подушка»; Толстой Л. «Два товариші», Сосюра В. «Ориця котика взяла», Пчілка О. «Снігова баба», Франко І. «Киця»; українські народні казки «Вовк і козенята», «Ріпка», «Рукавичка», «Лисичка і Журавель», «Колобок»; Воронько П. «Облітав журавель» тощо).

9. Підсумок (1 год.)

Підсумкове заняття за участі батьків і педагогів відділу.

Другий рік навчання, початковий рівень

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	1	–	1
2.	Всесвіт	2	8	10
3.	Число, кількість, форма предметів	6	12	18
4.	Логіка та мовлення	6	12	18
6.	Культура спілкування	4	10	14
7.	Світ дитячої книги	2	8	10
8.	Підсумок	–	1	1
	Разом	21	51	72

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (1 год.)

Теоретична частина Основні цілі і завдання гуртка. Правила поведінки в гуртку. Вимоги з техніки безпеки. Перегляд відеоматеріалів про участь вихованців у заходах до свят.

Практична частина. Творча робота «Ми знову разом».

2. Всесвіт (10 год.)

Теоретична частина. Всесвіт, зірки, планети. Сонячна система. Планета Земля. Місяць – супутник Землі. Глобус. Материки, острови, океани, моря, річки, озера. Прикмети та характерні ознаки пори року. Явища та сезонні зміни в природі. Повітря, стани повітря. Вода, зміни стану води, її значення для природи та людини. Надра планети, корисні копалини. Тверді тіла (ґрунт, пісок, глина, каміння та їх властивості). Рослинний світ: дерева, кущі, трави, ягоди, гриби. Будова рослин. Їх значення для людини. Тварини та середовище їхнього існування. Червона книга. Природа України. Екологічно доцільна поведінка людини в природі. Сприйняття творів про природу.

Практична частина. Ігри та вправи для розвитку мовлення, збагачення словникового запасу новими поняттями «Далекі планети», «Мандрівка літаком», «Ми космонавти», «Лісові мешканці».

Ігри та вправи для розвитку моторики «Упізнай на дотик». Ігри для розвитку логіки «Природа планети Земля», «Що зайве», «У саду чи на грядці», «Відгадай, що на картинці», «Іствне-неіствне», «Відгадай за описом», «Здогадайся, хто що зробив», «Поведінка в природі».

Ігри та вправи для розвитку пам'яті «Знайди за описом», «Пори року», «Явища природи», «Дикі та свійські тварини», «Піклуємося про пташок».

Ігри та вправи для розвитку уваги «Де Сонце», «Чи всі планети», «Орієнтуємося на карті», «Що ми бачили», «Згадай, хто що зробив», «Вершки та корінці», «Не помились», «Пригоди крапельки Чомучки»; «Хто тут побував», «Відпочинок на природі» (правила поводження в природі).

Ігри та вправи для творчого розвитку «Подорож до далекої планети», «Добре чи погано», «Чим багата наша країна». Досліди з водою, твердими тілами, рослинами. Ознайомлення з творами мистецтва про природу. Загадки про тварин, рослини.

3. Число, кількість, форма предметів (18год.)

Теоретична частина. Числа від 1 до 10. Лічба від 1 до 10 у прямому та у зворотному порядку, від заданого числа. Кількісна та порядкова лічба.

Цифри 1–9 (0), їх написання, відповідності між цифрою та відповідною кількістю множин. Натуральний ряд чисел, його властивості. Порівняння двох множин за кількістю, складання та розв'язування задач і прикладів у межах 10. Знаки «+», «-», «=». Орієнтування на аркуші паперу. Читання простих схем. Розмірковування та доведення правильності свого міркування.

Геометричні фігури: трикутник, чотирикутник, п'ятикутник, квадрат, круг, ромб, овал, куля, циліндр, конус.

Визначення форми предметів, їх основні ознаки (висота, ширина, довжина, товщина, вага тощо), порівняння, класифікація.

Пори року, назви місяців, днів тижня. Уміння орієнтуватися в просторі, часі. Визначення часу за допомогою годинника.

Практична частина.

Ігри та вправи для розвитку мовлення, поповнення словникового запасу вихованців.

Ігри та вправи для розвитку моторики «Мозаїка», «Збери картинку», «Жива клітинка», «Виконай за зразком», «Проведи доріжку», «Штрихування контурів предметів».

Ігри та вправи для розвитку логіки «Продовж ряд», «Танграм», «Пара до пари», «Розстав по порядку».

Ігри та вправи для розвитку пам'яті «Підбери собі сусіда», «Зоровий диктант», «Слуховий диктант», «Назви цифри-сусіди».

Ігри та вправи для розвитку уваги «Рахуй далі», «Назви три предмети», «Що змінилось», «Виконай команду», «Знайди, де сховано», «Побудуй піраміду»,

Ігри та вправи для творчого розвитку «Хто більше побачить», «Хто більше назве предметів», «Назви одним словом».

4. Логіка та мовлення (18год.)

Теоретична частина. Слух (сприйняття звуків). Близькі та схожі звуки рідної мови. Вимова звуків і звукосполучень. Конструювання слів, фраз, текстів. Користування метафорами, порівняннями, образними висловами, реченнями різного типу. Узагальнення. Виділення головного. Розпізнавання предметів за словесним описом. Завдання із зайвими та відсутніми даними. Логічна структура запитання. Види запитань. Завдання з нетрадиційно поставленими запитаннями. Ведення діалогу. Корекція мовлення.

Практична частина. Ігри та вправи для розвитку мовлення, поповнення словникового запасу вихованців, удосконалення вимови звуків рідної мови.

Ігри та вправи для розвитку моторики «Мої пальчики», «Веселий художник дощик», «Знайди, де сховано»; друкування, проведення прямих, ламаних, хвилястих ліній різної конфігурації на лінійній та нелінійній основах.

Ігри та вправи для розвитку логіки «Мозаїка», «Продовж ряд», «Пара до пари», «Рахуй далі», «Розстав по порядку», «Назви одним словом», «Побудуй піраміду», «Назви слово», «Ланцюжок зі слів», «Виправ помилку», «Звуки лісу».

Ігри та вправи для розвитку пам'яті «Хто більше побачить», «Хто більше назве предметів», «Що змінилось», «Назви цифри-сусіди».

Ігри та вправи для розвитку уваги «Підбери собі сусіда», «Збери картинку», «Назви три предмети», «Виконай команду», «Кубик із-за ширми», «Звідки прибув потяг», «Картинка загубилась», «Прочитай і знайди», «Яке слово я задумала», «Відкрий складову картинку», «Чудернацькі слова».

Ігри та вправи для творчого розвитку «Складання речень за двома картками», «Зоровий диктант», «Слуховий диктант», «Відкрий картинку», «Яке слово загадаю», «Продовжуй речення»,

«Побудуй речення», «Розстав за порядком», «Придумай назву», «Мій найкращий друг»; складання розповідей-повідомлень, роздумів, пояснень.

5. Культура спілкування (14 год.)

Теоретична частина. Мій родовід. Культура родинних стосунків. Сімейні свята. Ми – українці. Інші країни та народи. Соціальні ролі людей. Елементарні соціальні та морально-етичні норми міжособистісних взаємин. Етика мовлення звертання до дорослого, ровесника, відповіді на запитання, вибачення, привітання й прощання. Норми ведення діалогу. Емоції, їх контроль. Емоційне сприйняття навколишнього. Ознайомлення з нормами етики й естетики в сучасному суспільстві. Правила дружби, ввічливості та гри. Правила та культура спільної діяльності. Правила поведінки в громадських місцях. Небезпечні ситуації. Служби порятунку. Професії дорослих. Повага до праці.

Практична частина. Ігри та вправи для розвитку мовлення, збагачення словникового запасу «Мандрівка літаком», «Чим багата наша країна», «Що ми бачили в місті», «Що це може бути», «Компліменти», «Магазин», «Оціни ситуацію», «Опис сюжетних картинок», «Добре чи погано», «Упізнай на дотик», «Що кому для роботи потрібно», «Ким бути», «Здогадайся, хто що зробив», «Виправ помилку», «Як діяти в небезпечній ситуації», «Сам вдома», «Хто прийде на допомогу», «У гостях у світлофора Моргайка».

Ігри та вправи для розвитку моторики «З'єднай крапки», «Обведи контур», «Розфарбуй, як було»; проведення прямих, ламаних, хвилястих ліній різної конфігурації на лінійній і нелінійній основах.

Ігри та вправи для розвитку логіки «Що мене засмутило / здивувало / спантеличило / розсмішило / вразило», «Плутанина», «Що зайве», «Так чи ні», «Яка це професія».

Ігри та вправи для розвитку пам'яті «Хто прийшов у гості», «Слова вибачення», «У транспорті», «Бабусині помічники», «Розстав на столі, як було», «Хто де знаходився».

Ігри та вправи для розвитку уваги «Продовж фразу», «Хто сказав правильно», «Букетик для мами», «Подарунки друзям».

Ігри та вправи для творчого розвитку «Я люблю, коли всі разом», «Готуємося зустріти гостей», «Веселе свято», «Дві справи одночасно» (розмова за столом), «Запрошення в гості», «Гості з інших держав», «Де ми були, не скажемо, а що робили – покажемо», інсценізація казок з елементами ТРВЗ.

6. Світ дитячої книги (10 год.)

Теоретична частина. Книги для дітей. Сюжет, герої, події. Упізнавання літературних творів. Пантоміміка та виразність мови. Художня мова. Образотворчі засоби мови. Складання описових розповідей (за іграшкою, картинкою, ілюстрацією) з дотриманням основних структурних частин (початок, основна частина, закінчення). Усна народна творчість (колискові, колядки та щедрівки, веснянки, скоромовки, прислів'я, лічилки, загадки, українські народні ігри та казки тощо). Твори українських і зарубіжних авторів (вірші, байки, казки, легенди, оповідання тощо). Переказ літературних творів.

Практична частина. Ігри та вправи для розвитку мовлення, збагачення словникового запасу новими поняттями «Звук заблудився», «Так і ні», «Пригоди Незнайка».

Ігри та вправи для розвитку логіки «Угадай казку», «Здогадайся за описом», «Збери картинку», «Хто зайвий», інсценізація казок з елементами ТРВЗ.

Ігри та вправи для розвитку пам'яті «З якої казки цей герой», «Хто де живе», «Згадай назву твору», «Що змінилось».

Ігри та вправи для розвитку уваги «З ким трапилася така пригода», «Аплодисменти».

Ігри та вправи для творчого розвитку «У гостях у казки», «Склади закінчення до казки», «Опиши героя улюбленої казки / оповідання». Загадки, вікторини.

Орієнтовний перелік художніх творів: Богуславський М. «Ліки від простуди», Бойко Г. «Прилетіли шпаки», Буцень О. «На вулиці», Карасьова В. «Зайчик», Сухомлинський В. «Моя мама пахне хлібом...», Ушинський К. «Умій почекати», «Чотири бажання», Рильський М. «Розмова з другом», Костенко Л. «Березовий листочок», Лучук В. «Як горобчик у вирій літав», Познанська М. «Журавлі летять», українські народні казки «Пан Коцький», «Колосок», «Котик і Півник», «Без труда нема плода»; Біанкі В. «Книга зими», Перм'як Є. «Для чого руки потрібні», Скребицький Г. «Хто як до зими готується».

7. Підсумок (1 год.)

Підсумкове заняття за участі батьків і педагогів відділу

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Після навчання за програмою вихованці оволодівають такими компетентностями:

- *пізнавальною*: мають загальні уявлення про Всесвіт, Сонячну систему, її планети; орієнтуються на глобусі та карті, знають властивості повітря, води, ґрунту; пори року та їх послідовність, сезонні зміни в природі, житті тваринного світу та діяльності людини; розпізнають рослини та називають представників тваринного світу своєї місцевості; знають представників Червоної книги, правила охорони природи та самозбереження в довкіллі; мають елементарні уявлення про інші країни та народи світу; знають свій родовід; ознайомлені з нормами етикету; знають державні та народні символи України; мають уявлення про різноманітність форм, розмірів предметів; розрізняють жанри літературних творів, знають найбільш відомих дитячих авторів;
- *практичною*: уміють орієнтуватися на глобусі та карті, розрізняють водний простір і сушу, знають географічне розташування України; упізнають за описом пори року; правильно промовляють звуки української мови; говорять міру голосно, зосереджено слухають співрозмовника; уміють тактовно звертатися до дорослого та однолітків, вести діалог; переказують зміст запропонованого тексту в логічній послідовності; здійснюють класифікацію за даними ознаками; орієнтуються в розташуванні предметів у просторі; застосовують логіко-математичні уміння в повсякденному житті;
- *творчою*: уміють складати оповідання, казки; дають характеристику героїв, уміють висловлювати власні оцінні судження та ставлення; визначають моральні цінності; розуміють зміст та пояснюють головну ідею творів; виявляють акторські здібності в інсценізації художніх творів;
- *соціальною*: уживають у мовленні різноманітні засоби виразності; беруть активну участь у бесіді; аналізують вчинки, висловлюють власні враження та судження; виявляють інтерес, толерантність, бажання та посильні уміння природоохоронних дій і вирішення життєвих ситуацій.

Вихованці мають знати і розуміти:

- сезонні зміни в році, природні явища;
- особливості тваринного і рослинного світу;
- правила охорони природи та самозбереження в довкіллі;
- загальні відомості про свій рід, рідне місто та Батьківщину;
- елементарні математичні поняття;
- основні звуки української мови;
- поетичні та прозові дитячі твори .

Вихованці мають уміти і застосовувати:

- розрізняти пори року за їх описом;
- правильно промовляти звуки української мови;
- тактовно звертатися до дорослого та однолітків, вести діалог;
- класифікувати предмети найближчого оточення;
- орієнтуються в часі та просторі;
- визначати головних героїв літературних творів;
- переказувати зміст запропонованого тексту в логічній послідовності.

Вихованці мають набуті досвід:

- дотримання правил людських взаємовідносин та елементарних соціальних і морально-етичних норм;
- застосування логіко-математичних умінь в повсякденному житті;
- спілкування з однолітками та дорослими в позашкільному мікросоціумі.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ОБЛАДНАННЯ

Обладнання	К-ть / шт.
Комп'ютер	За потребою
Принтер	
Мультимедійний проектор	

Накопичувач USB Flash-drive	1
Приладдя	К-ть / шт.
Олівці	За потребою
Фломастери	
Папір	
Таблиці, набір кубиків та складові картинки М. Зайцева	
Комплекти тематичних карток і картин відповідно до розділів програми	
Роздатковий матеріал (цифри, букви, палички для лічби, лінійки, фломастери, олівці, набори геометричних фігур	

Список використаної літератури

1. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). Затверджений наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 615 від 22.05.2012р. // Дошкільне виховання. – 2012 – № 7 – С. 4–24.
2. Богуш А. М. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти / А. М. Богуш. – Х. : Ранок, 2011. – 176 с.
3. Бурова А. П. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / А. П. Бурова – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 256 с.
4. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років / наук. кер. : О. В. Проскура, Л. П. Кочина, В. У. Кузьменко. – 2-ге вид., доопрац., допов. – Київ: Богдана, 2003. – 326 с.
5. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: нав.-мет. посіб. до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / О. Л. Кононко. – К.: Світич, 2009. – 208 с.
6. Логіко-математична палітра / [упорядкув., В. А. Старченко]. – Х.:Світич, 2008. – 40 с.
7. Методичні аспекти реалізації Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / [наук. ред. О. Л. Кононко та ін.]. – К. : Світич, 2009. – 208 с.
8. Михайлова З. Игровые занимательные задачи для дошкольников. Книга для воспитателя детского сада / З. Михайлова. – М. : Просвещение, 1990. – 94 с.
9. Навчаймо читання українською мовою за методикою М. Зайцева. – 2-ге вид. / розробник Е. П. Біла. – Київ, 2008. – с 68.
10. Пограйся зі мною. 4 – 5 років: Розвивальні ігри та вправи / [упорядкув. В. Л. Сухар]. – Х. : Ранок, 2009. – 176 с.
11. Поніманська Т. Виховання людяності / Т. Поніманська, О. Козлюк // Дошкільне виховання. – 2008. - № 2 – С. 6–9.
12. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» // «Палітра педагога» – 2012 – №3 – С. 39 .
13. Розвивальні ігри для дошкільників / [упоряд. : Н. І. Нечипорук, О. П. Томе]. – Х.: Ранок, 2007. – 192 с.
14. Розвиваємо увагу й логічне мислення / [авт.-уклад. С. В. Пехарєва, М. П. Андрусенко]. – Х. : Основа, 2009. – 110 с. – (Серія «Дошкільний навчальний заклад. Розвивайка»).
15. Старченко В.А Дошкільникам про зоряне небо / В. А. Старченко. – К. : Наш час, 2005. – 95 с.

V. Сторінка практичного психолога

ПРОФІЛАКТИКА І ПОДОЛАННЯ КІБЕРБУЛІНГУ

Стрімке входження в наше життя інформаційних технологій має як позитивні, так і негативні сторони. Тривале знаходження дитини в Інтернет-просторі стає проблемою, з якою батьки часто звертаються до психологів.

Як захистити дитину не лише від багатогодинного сидіння за комп'ютером а й від негативної інформації, яку отримує з Інтернету? Таке питання є одним із найбільш важливих для батьків, які зважають на те, чим цікавиться їхня дитина.

Сучасні діти вже в дошкільному віці проводять біля монітора значну частину їхнього вільного часу. Часто це робиться з дозволу батьків, які раді, що дитина чимось зайнята. Дорослі не підозрюють, що інтереси дитини можуть бути далеко за межами дозволеного в її віці, а іноді вона може стати об'єктом цькування в Інтернеті. З'явилося навіть нове поняття «кібербулінг», що є методом морального приниження, придушення гідності шляхом публікації різних текстів, розміщення образливих за змістом фото-, відеоматеріалів.

Психологи, які досліджують зазначену проблему, виявили основні причини поширення кібербулінгу, а саме: бажання помститися безпечним для кривдника способом; спосіб привернути увагу до себе; самоствердження приниженням інших.

Діти, які стали жертвами принижень, по-різному реагують на це. Найбільше страждають ті, у кого низька самооцінка, підвищена тривожність і чутливість. Небезпечним є те, що випадки віртуального знуцання призводять до стресів, депресій, і навіть, спроб суїциду.

Психологічна служба Сумського обласного центру позашкільної освіти та роботи з талановитою молоддю не залишається осторонь від цієї актуальної проблеми. Серед вихованців проводяться тренінги з метою профілактики та подолання кібербулінгу, інших інтернет небезпек. Для батьків і педагогів організуються лекції з проблеми. Для попередження Інтернет-небезпеки слід поінформувати дорослих про можливість використання комп'ютерних програм, що контролюють перебування дитини в мережі Інтернет. Увага дорослих до віртуального життя дитини, правильне та швидке реагування на виявлення кібербулінгу допоможуть дитині подолати проблему.

Педагогам і батькам слід здійснювати роботу з формування навичок культурного Інтернет-спілкування. Ефективним для розв'язання проблеми кібербулінгу також є проведення тренінгів, занять з елементами інтерактивного навчання, дискусій і групових консультацій.

У нагоді дорослим можуть стати кілька порад.

- * Допомагайте дитині в пошуку цікавих інтересів і захоплень, можливостей спілкування під час навчання в гуртках позашкільних навчальних закладів.
- * Навчайте використовувати комп'ютер й Інтернет як спосіб пізнання світу.
- * Допомагайте дитині бути успішним у реальному світі: навчанні, спілкуванні з однолітками, тоді Інтернет буде не єдиним місцем, де можна знайти друзів, відчувати себе впевненим і захищеним.
- * Навчайте конструктивних способів розв'язання життєвих проблем, подолання труднощів.
- * Створюйте гармонійні дитячо-батьківські відносини, комфортну атмосферу в сім'ї.
- * Навчайте дитину визначати цілі та досягати їх – якщо є прагнення реалізувати мету, то розваги відходять на другий план.

Пропонуємо заняття з елементами інтерактивного навчання для вихованців середнього та старшого шкільного віку, спрямоване на формування навичок безпечного користування можливостями Інтернету.

**Заняття з елементами інтерактивного навчання
для вихованців середнього та старшого шкільного віку**

Тема: «Інтернет-небезпеки»

Мета: розширити знання учасників про Інтернет-небезпеки; формувати навички безпечного користування можливостями Інтернету; виховувати культуру спілкування з ровесниками та старшими.

План заняття

№	Види роботи	Обладнання, матеріали	Тривалість (хв.)
1.	Привітання, оголошення теми та мети заняття	Фліп-чарт, фломастери	3
2.	Вправа «Асоціація»		5
3.	Вправа «Мозковий штурм»	Фліп-чарт, фломастери, аркуші паперу	15
4.	Інформаційне повідомлення	Мультимедійний проектор; презентація «Кібер-буллінг»	15
5.	Вправа «Як захистити себе від Інтернет-небезпек»	Фліпчарт, маркери.	7
6.	Вправа-руханка «Незнайомець»		10
7.	Вправа «Інтернет-безпека»	Фліпчарт, маркери	15
8.	Вправа «Закінчити речення»	М'яч	7
9.	Вправа «До побачення»		3
Усього			80

Хід заняття

1 Привітання, оголошення теми та мети заняття.

2. Вправа «Асоціація».

Мета: налаштувати дітей на ефективну роботу.

Учасники за чергою продовжують фразу «Для мене Інтернет – це...».

Після виконання вправи педагог узагальнює відповіді.

3. Вправа «Мозковий штурм».

Мета: визначити рівень обізнаності дітей про Інтернет-небезпеки, надати можливість для їх усвідомлення.

Педагог пропонує відповісти на питання: «З якими небезпеками можуть стикатися користувачі Інтернету?». Усі відповіді записує на фліп-чарті, пропонує їх доповнити, уточнити, узагальнити. Питання для обговорення:

За яких умов віртуальні небезпеки можуть ставати реальними?

4. Інформаційне повідомлення.

Наражатися на он-лайн небезпеки можуть усі користувачі Інтернету. Але важливо знати, що доросла людина набагато швидше може відчутти небезпеку і вчасно на неї відреагувати. Набагато важче зробити це дитині чи підлітку, у яких замало життєвого досвіду.

Найбільша небезпека для дітей в Інтернеті може бути від кіберзлочинців – користувачів Інтернету з метою реалізувати свої негативні наміри (образити, отримати інформацію для подальшого неправомірного її використання, що може принести моральну, фінансову шкоду тощо). Щоб увійти в довір'я малолітніх, кіберзлочинці найчастіше користуються такими прийомами:

- намагаються викликати співчутливе ставлення. Наприклад, розповідають, що виїжджають із країни, тому не можуть взяти із собою домашнього улюбленця та шукають для нього хазяїна. І пропонують зустрітися, щоб віддати тварину;
- пропонують подарувати (виграти, дешево продати) незвичні, яскраві іграшки за умови зустрічі з ними;
- під час спілкування наголошують на унікальності дитини, пропонують розуміння і підтримку (те, чого їй часто не вистачає в реальному житті);
- звертаються від імені знайомих, авторитетних людей (представляються друзями батьків, співробітниками правоохоронних органів тощо) і просять вислати важливу конфіденційну інформацію про себе або членів родини.

Найпоширенішим прикладом кіберзлочинів стосовно дітей є мобільні шахрайства – дитина отримує анонімний дзвінок від «оператора» сервісного центру, який повідомляє, що телефон буде заблоковано, якщо не зробити перереєстрацію. Потім пропонується спеціальний номер для «порятунку». Після телефонного дзвінка на запропонований номер із рахунку знімається суттєва сума. Можуть бути повідомлення про вигреш призу.

Швидко поширюються в Інтернеті погрози чи образи надсиланням SMS або розповсюдженням повідомлень у соціальних мережах.

За статистику близько 32% дітей є об'єктом глузувань, образ або погроз в Інтернеті; 64% дітей і підлітків стверджують, що їм соромно розповісти батькам про інтереси, які задовольняються відвідуванням сайтів в Інтернеті. Щоб запобігти таким ситуаціям, необхідно навчитися правилам безпечного користування Інтернетом. Наприклад переривати спілкування, коли хтось занадто нав'язливо цікавиться приватною інформацією, блокувати цього користувача, повідомляти батькам про кожен випадок зацікавленості вами незнайомою людиною.

5. Вправа «Як захистити себе від Інтернет-небезпек».

Мета: навчити дітей визначати рівень небезпеки Інтернет-контенту; формувати навички впевненої поведінки

Для обговорення ситуацій формуються групи з 4–5 осіб.

Ситуація 1. На своїй сторінці в соціальній мережі ви бачите листа від незнайомої людини, яка стверджує, що знає вас з дитинства і дуже хоче зустрітися, щоб поспілкуватися. Ця людина «згадує» випадки з вашого дитинства і дуже наполягає на зустрічі.

Ситуація 2. На вашій сторінці в соціальній мережі невідома людина почала розміщувати різні образливі коментарі, погрози, писати таємні повідомлення на зразок: «Я знаю, хто ти і де ти живеш. Я прийду до тебе» тощо.

Ситуація 3. Незнайома або малознайома людина активно цікавиться вашим віртуальним життям, часто оцінює ваші фотографії, коментує статуси і дуже хоче з вами зустрітися в реальному житті.

Ситуація 4. На одному із сайтів є посилання на «дорослий сайт», що пропонує отримати 1 \$ за кожен «like» фотографій від сайту та 50 \$ за розміщення власної фотографії (ніби таємно).

6. Вправа-руханка «Незнайомець».

Мета: зняти психоемоційне напруження, покращити групову взаємодію.

Учасники розміщуються колом, у середині знаходиться «детектив» (одна дитина за бажанням). Завдання детектива – знайти серед присутніх «таємного незнайомця». Ведучий обходить учасників за колом і, торкаючись долонею одного з них, говорить: «Незнайомець серед вас...». Той учасник, якого торкнулися – «незнайомець». Невербальними засобами (посмішкою, підморгуванням тощо) показує іншим, що саме він є отим незнайомцем, намагаючись, щоб цього не помітив «детектив». Учасники, які помітили знак, присідають. Завдання детектива якомога швидше визначити того, хто є «незнайомцем».

Запитання: Що ви відчували під час гри?

7. Вправа: «Інтернет-безпека».

Мета: формувати культуру користування Інтернетом, розвивати навички відповідальної поведінки.

Для визначення правил безпечного користування Інтернетом формуються групи з 4–5 осіб.

Завдання групам: обговорити правила безпечної поведінки:

- у соціальних мережах;
- під час користування електронною поштою;
- під час перегляду Web-сайтів.

Кожна група обговорює правила, записує їх на аркуші паперу і презентує.

Після обговорення (доповнення, уточнення) правила вивішуються на видному місці.

Питання для підсумку.

Чи є важливими такі правила для вас? Чому? Чи легко буде їх дотримуватися? Що може допомогти (завадити) їх виконанню?

8. Вправа «Закінчити речення».

Мета: визначення рівня розуміння учнями проблеми Інтернет-небезпек.

Учні повідомляють, що про враження від занять, закінчуючи речення, що починається словами « На занятті я.....».

9. Вправа «До побачення».

Мета: формування культури спілкування

Учасники стають у коло і, міцно тримаючись за руки, говорять один одному: «Дякую. До побачення».

VI. Творчість наших вихованців

ХТО ТИ, ЛЮДИНО?

Що робить людину людиною:
Ім'я, чин, достаток, звання?
Чому течією невпинною
Несемося в бездну щодня?
Невже ж нас зробили із золота?
Невже без ім'я ми ніхто?
Коли навчимося цінувати
Не статус чи гарне пальто?
Коли вже народ розтлумачить,
Що тіло – обгортка душі,
Яку ми не можемо бачить,
Та пишем про неї вірші.
Особа, яка робить кроки
У світ Золотого Руна,
Не гідна, мабуть, іще поки
Людиною зватись сповна...

*Степанець Марина, учениця
Стецьківської ЗОШ I-III ступенів, Сумський р-н*

МАЙБУТНЄ УКРАЇНИ

Я бачу тут майбутнє України,
Між двох морів – чарівная краса –
Під ясным небом. Колисковим полем
Лежить мій край любові і добра.
На цих теренах – дух мого народу,
І рідна мова звідусіль луна.
Світанок день весняний починає,
Блакитно-жовтим прапором сія.
Я бачу тут майбутню Україну,
В усій красі, ти матінко моя.
Не можу я без тебе в світі жити,
Не можу, як без матері дитя.

*Антонець Наталія,
учениця Соснівського НВК, Глухівський р-н*

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

Позашкільна освіта Сумщини: регіональний аспект.

Випуск 1 / 2014

Засновник – Сумський обласний центр позашкільної освіти
та роботи з талановитою молоддю

Друкується з 2009 року

Віддруковано у видавництві «Нота-бене»

Свідоцтво про видавничу діяльність ДК 209
м. Суми, вул. Прокоф'єва, 38-а.
(0542) 36-91-75